

Представлено дослідження актуальних проблем економічної теорії, страхування, управління ризиками, перестрахування, державного управління, міжнародної економіки, економіки підприємства, менеджменту, маркетингу, управління інвестиціями, теорії фінансів, банківської справи, статистики та шляхи й засоби розв'язання зазначених проблем.

Для наукових працівників, практиків, викладачів, аспірантів, студентів.

Представлены исследования актуальных проблем экономической теории, страхования, управления рисками, перестрахования, государственного управления, международной экономики, экономики предприятия, менеджмента, маркетинга, управления инвестициями, теории финансов, банковского дела, статистики, а также пути и средства решения этих проблем.

Для научных работников, практиков, преподавателей, аспирантов, студентов.

The research results on current problems of economic theory, insurance, risk management, reinsurance, public administration, international economics, business economics, management, marketing, investment management, theory of finance, banking, statistics, the ways and means of solving these problems are released in the issue.

For researchers, practitioners, teachers and students.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	В. Д. Базилевич, д-р екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України Г. О. Харламова, канд. екон. наук, доц. (відп. секр.) (Україна); С. Х. Аггелопулос, д-р наук, проф. (Греція); Х. Алпас, д-р екон. наук, проф. (Туреччина); Х. Батзіос, д-р наук, проф. (Греція); Х. Я. Башев, д-р екон. наук, проф. (Болгарія); М. ван Рооїджен, д-р наук, проф. (Велика Британія); К. Віталє, д-р наук, проф. (Хорватія); Г. Друтейкіне, д-р наук, проф. (Литва); М. Зінельдін, д-р наук, проф. (Швеція); А. Савватєєв, канд. наук, проф. (РФ); Г. Заротіадіс, канд. наук, доц. (Греція); Р. С. Сербу, канд. наук, проф. (Румунія); Е. Стойка, канд. наук, доц. (Румунія); О. І. Жилінська, д-р екон. наук, доц. (Україна); А. І. Ігнатюк, д-р екон. наук, проф. (Україна); Н. В. Ковтун, д-р екон. наук, проф. (Україна); Г. І. Купалова, д-р екон. наук, проф. (Україна); І. О. Лютий, д-р екон. наук, проф. (Україна); І. І. Мазур, д-р екон. наук, проф. (Україна); С. В. Науменкова, д-р екон. наук, проф. (Україна); Р. В. Пікус, канд. екон. наук, проф. (Україна); А. О. Старостіна, д-р екон. наук, проф. (Україна); Г. М. Філюк, д-р екон. наук, проф. (Україна); О. І. Черняк, д-р екон. наук, проф. (Україна); В. Г. Швець, д-р екон. наук, проф. (Україна)
Адреса редколегії	03022, Київ-22, вул. Васильківська, 90-а, економічний факультет ☎ (38044) 259 71 82; http://bulletin-econom.univ.kiev.ua
Затверджено	Вченою радою економічного факультету 29.08.17 (протокол №1)
Атестовано	Атестовано Вищою атестаційною комісією України. Постанова Президії ВАК України № 241 від 09.03.16
Зареєстровано	Державною реєстраційною службою України. Свідectво про державну реєстрацію КВ № 19866-9666ПР від 29.04.13
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет". Свідectво внесено до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02
Адреса видавця	01601, Київ-601, 6-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43 ☎ (38044) 239 31 72, 239 32 22; факс 239 31 28
Журнал входить до наукометричних баз / Abstracted and Indexed:	РИНЦ (E-Library), Science Index, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, RepEc, Socionet, Index Copernicus (ICV 2015 = 70,91), CyberLeninka, OCLC WorldCat, CrossRef, J-Gate, Microsoft Academic Search, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), Registry of Open Access Repositories (ROAR), The Directory of Open Access Repositories (OpenDOAR), IDEAS, EconPapers, CiteFactor (indexed), Maksymovych Scientific Library of Taras Shevchenko National University of Kyiv, National Library of Ukraine Vernadsky, Advanced Sciences Index, DOAJ, ProQuest, CitEc, RedLink, Real-Time Impact Factor, Infobase (India), Researchbib (Japan), MIAR (Spain) (ICDS = 6,5), Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Social Science Research Network, Scientific Indexing Services, Open Academic Journals Index, General Impact Factor (GIF) (pending), Journalindex, GIGA Information Centre, ESJI, International Services for Impact Factor and Indexing (ISIFI), Thomson Reuters ESCI (under evaluation), Cabell's (under pending evaluation), Scopus (under evaluation)

BULLETIN

OF TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV

ISSN 1728-2667

ECONOMICS

4(193)/2017

Established in 1958

The research results on current problems of economic theory, insurance, risk management, reinsurance, public administration, international economics, business economics, management, marketing, investment management, theory of finance, banking, statistics, the ways and means of solving these problems are released in the issue.

For researchers, practitioners, teachers and students.

Представлено дослідження актуальних проблем економічної теорії, страхування, управління ризиками, перестраховування, державного управління, міжнародної економіки, економіки підприємства, менеджменту, маркетингу, управління інвестиціями, теорії фінансів, банківської справи, статистики та шляхи й засоби розв'язання зазначених проблем.

Для наукових працівників, практиків, викладачів, аспірантів, студентів.

Представлены исследования актуальных проблем экономической теории, страхования, управления рисками, перестрахования, государственного управления, международной экономики, экономики предприятия, менеджмента, маркетинга, управления инвестициями, теории финансов, банковского дела, статистики, а также пути и средства решения этих проблем.

Для научных работников, практиков, преподавателей, аспирантов, студентов.

CHIEF EDITOR	Prof. Viktor Bazylevych (Ukraine)
EDITORIAL BOARD	Dr. Kharlamova Ganna (Executive Editor) (Ukraine); Prof. Aggelopoulos Stamatis Ch. (Greece); Prof. Alpas Hami (Turkey); Prof. Bachev Hrabrin (Bulgaria); Prof. Batzios Christos (Greece); Prof. Chernyak Oleksandr (Ukraine); Prof. Druteikiene Greta (Lithuania); Prof. Filyuk Galyna (Ukraine); Prof. Ignatyuk Angela (Ukraine); Prof. Kovtun Natalia (Ukraine); Prof. Kupalova Galyna (Ukraine); Prof. Lyutyi Igor (Ukraine); Prof. Mazur Iryna (Ukraine); Prof. Naumenkova Svitlana (Ukraine); Prof. Pikus Ruslana (Ukraine); Prof. Savaateev Alexey (Russia); Dr. Serbu Razvan Sorin (Romania); Dr. Stoica Eduard (Romania); Prof. Shvets Viktor (Ukraine); Prof. Starostina Alla (Ukraine); Prof. Vitale Ksenia (Croatia); Prof. Van Rooijen Maurits (UK); Dr. Zarotiadis Grigoris (Greece); Prof. Zhilinskaya Oksana (Ukraine); Prof. Zineldin Mosad (Sweden)
Editorial address	90-A, Vasyli'kivska str., room. 701, 808; Faculty of Economics, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, 03022, Kyiv, phone: +38 044 259-71-82; E-mail: visnuk.econom@gmail.com Web: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/index.php/en/
Approved by	The Academic Council of the Faculty of Economics, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine (Protocol #1 of 29th August 2017)
Accreditation	The journal is in the List of specialized scientific publications, which are to publish the main results of dissertations in Economic Sciences (Resolution of the Presidium of HAC of Ukraine # 241 of 09.03.2016)
Registration	SRSU. Registration certificate KV No. 19866-9666PR dated 29.04.13
Publisher	Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine Publishing center "Kyiv University". DK №1103 of 31.10.02
Address of publisher	01601, Kyiv-601, Boulevard Shevchenko, 14, room. 43 ☎: +38 044 239-31-72, +38 044 239-32-22; fax: +38 044 239-31-28

ЗМІСТ

Жихор О., Жерліцин Д. Макроекономічні тенденції функціонування трансформаційної економічної системи України	6
Задорожна Р. Історичні траєкторії відображення фінансового сектору в системі національних рахунків	11
Ігнатович Н. Реформування економіки України у контексті її модернізації.....	21
Кафка С. Відображення в обліку операцій інноваційного характеру.....	25
Козюк В., Длугопольський О. Вплив дистанції влади та ціннісних орієнтирів на олігархізм та розвиток кроні-секторів в сучасних економічних системах	30
Прунцева Г. Основні засади ефективного функціонування механізму забезпечення продовольчої безпеки країни	38
Чередник А. Удосконалення понятійно-категоріального апарату ефективності залучення венчурного бізнесу	43
Ярош-Дмитренко Л. Підвищення міжнародної конкурентоспроможності як фактор розвитку промислового підприємства.....	50
Додаток 1 Анотація та література (латинізація).....	58
Додаток 2 Інформація про авторів	66

СОДЕРЖАНИЕ

Жихор Е., Жерлицын Д. Макроэкономические тенденции функционирования трансформационной экономической системы Украины.....	6
Задорожная Р. Исторические траектории отображения финансового сектора в системе национальных счетов	11
Игнатович Н. Реформирование экономики Украины в контексте ее модернизации	21
Кафка С. Отражение в учете операций инновационного характера.....	25
Козюк В., Длугопольский А. Влияние дистанции власти и ценостных ориентиров на олигархизм и развитие крими-секторов в современных экономических системах	30
Прунцева Г. Сущностные основы эффективного функционирования механизма обеспечения продовольственной безопасности страны	38
Чередник А. Усовершенствование понятийно-категориального аппарата эффективности привлечения венчурного бизнеса	43
Ярош-Дмитренко Л. Повышение международной конкурентоспособности как фактор развития промышленного предприятия.....	50
Приложение 1 Аннотация и литература (латинизация).....	58
Приложение 2 Сведения об авторах.....	66

CONTENTS

Zhykhor O., Zherlitsyn D. Macroeconomic Trends of the Transformation Economic System of Ukraine	6
Zadorozhna R. Historical Trajectories of the Financial Sector Display in the System of National Accounts	11
Ignatovich N. Economy of Ukraine Reformation in Context of its Modernization.....	21
Kafka S. Accounting of the Innovation Operations.....	25
Kozyuk V., Dluhopolskyi O. Power Distance and Value Orientations Influence on Oligarchism and Crony-Sectors Development in Modern Ecomnomic Systems	30
Pruntseva G. The Essential Foundations of Effective Functioning of Food Security Mechanism.....	38
Cherednik A. The Improvement of the Concept of the Efficiency of Venture Business's Attraction	43
Yarosh-Dmytrenko L. Advancing International Competitiveness as a Factor of Development of Industrial Enterprise	50
Annex 1 Extended abstract in English and References (in Latin): Translation / Transliteration / Transcription	58
Annex 2 Information about Authors (Meta-Data)	66

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Проведено класифікацію за періодами функціонування трансформаційної економічної системи України на основі ключових макроекономічних показників. Досліджені макроекономічні тенденції щодо функціонування і розвитку економіки України в умовах трансформаційних змін з 1990 по 2015 рр. Визначено специфічні проблеми щодо функціонування сучасної трансформаційної економічної системи України.

Ключові слова: трансформаційна економічна система, макроекономічні показники, макроекономічні тенденції, періоди трансформації, розвиток економіки.

Вступ. Економічні системи є складними об'єктами дослідження та управління. До того ж економічні системи є динамічним об'єктом, тобто у їх межах виникають та відбуваються постійні зміни. Одні з цих змін – є складовими поточного функціонування та розвитку системи, інші – стають основою докорінних змін у межах перехідних економічних систем. Саме в умовах докорінних змін певних умов господарювання та системи економічних відносин у цілому спостерігається значна кількість неспецифічних проблем, що потребують на детальне вивчення, розуміння та визначення напрямків їх подолання.

Трансформаційна економічна система – це специфічна форма перехідної економіки у межах якої відправним пунктом перетворень є економіка "реального соціалізму", а більшість трансформацій спрямовані на формування та розвиток відносин, що відповідають аналогічним відносинам, які склалися у глобальній економіці. Основними етапами еволюції трансформаційних економік є підготовчий етап, етап входу до трансформаційної незбалансованості, етап виходу з трансформаційної незбалансованості, етап завершення трансформації. Загальні риси трансформаційної економіки визначаються протиріччями інерційності й якісних змін, що проявляються у вигляді трансформаційної нестабільності й спаду.

Дослідження трансформаційних процесів у межах перехідних економічних систем є набагато складнішою проблемою, ніж у випадку з будь-якими іншими типами економічних систем. Це обумовлюється наступними ключовими проблемами [6; 7; 9]:

- відсутність єдиного теоретичного й практичного підходу щодо формулювання цілісної концепції соціально-економічних трансформацій, їх ефективності, доцільності, особливостей реалізації за різних моделей перехідних економік тощо;
- не завершено остаточну систематизацію закономірностей трансформаційних процесів у перехідних економіках. Йдуть численні дискусії про природу, початковий і кінцевий пункт, моделі й вектори трансформацій;
- у більшості країн світу трансформаційні процеси ще не закінчилися, тому не можна однозначно визначити ефективність прийнятих управлінських рішень;
- різноманітність методичних підходів щодо збирання та представлення статистичної інформації (макростатистики, показників системи національних рахунків тощо) спричиняє значні проблеми з боку підбору, оцінки і аналізу емпіричного матеріалу.

Перехід України у межах сучасних трансформаційних економічних систем до ринкової економіки – це повноцінне входження до системи світогосподарських зв'язків, у русло загальноцивілізаційного прогресу. Тому виявлення внутрішнього зв'язку перехідного періоду

новітньої економіки України з глобальними тенденціями світового розвитку, а також їх визначального впливу на його процеси є неодмінною методологічною умовою глибокого пізнання суті цього періоду.

Огляд літератури. Функціонування сучасної пост-радянської трансформаційної економічної системи України, як зазначають академік НАН України Чухно А. А. [6] і член-кореспондент НАН України Базилевич В. Д. [7], передбачає три ключові етапи свого розвитку, а саме етапи:

1) формування та нарощення трансформаційної кризи, а у подальшому поступова стабілізація соціально-економічного становища у державі, подолання спаду виробництва, забезпечення умов до економічного зростання;

2) перетворення виробничих відносин, здійснення роздержавлення, приватизації та демонополізації економіки (тобто перетворення адміністративно-командної економіки на ринкову). Причому йдеться не лише про формальне їх завершення, а й про налагодження ефективного функціонування підприємств у руках нових власників. Ці процеси розпочалися на першому етапі перехідного періоду, і для їхнього завершення та забезпечення ефективного господарювання теж потрібно кілька років;

3) реформування продуктивних сил, структурна перебудова економіки на основі переходу на новий технологічний спосіб виробництва. Цей етап зароджується дуже повільно на першому і другому етапах, а для свого здійснення потребує, очевидно, не менше двох-трьох десятиліть. Адже це надзвичайно складний і дорогий процес.

У інших дослідженнях, зокрема, А. Г. Грязнова [4], А. І. Колганов, А. В. Бузгалін [1], Ю. Г. Лисенко [2], також наголошують на багатоетапності процесів ринкової трансформації в Україні та інших країнах СНГ. Проте специфіка кожного з етапів є своєрідною та визначається особливостями пивних систем управління тощо.

Зокрема, А. І. Колганов, А. В. Бузгалін [1] зазначають, що трансформаційна економічна система є специфічним типом систем, що не мають органічної цілісності. У трансформаційних системах зв'язані якісно-різномірні елементи, а єдність економічного ладу визначається цілісністю матеріально-технічної основи виробництва, закономірним характером розпаду "старої" системи і формування "нової", а також позаекономічними чинниками, компенсуючими відсутність соціально-економічної цілісності економічного ладу. У тих випадках, коли ця компенсаторна функція держави ослаблюється, нецілісність перехідної економічної системи різко негативно позначається на результатах функціонування і розвитку економіки.

Реформування сучасної трансформаційної економічної системи України, за твердженнями більшості дослідників [2; 4; 6; 7], пройшла два з наведених вище етапів й істотно просунулись у вирішенні завдань останнього етапу, зокрема, визначились передумови подальшого реформування продуктивних сил. Проте вказане твердження потребує додаткових статистичних підтверджень.

З іншого боку, лауреат Нобелівської премії Дж. Стигліц зазначає, що провали реформ у багатьох республіках колишнього Радянського Союзу обумовлені не тим, що погано здійснювалася в загалі-то здорова політика. Причини невдач набагато глибше, вони криються у нерозумінні реформаторами самих основ ринкової економіки і процесу інституціональних реформ [8]. А як наслідок незрозумілості і ключових макроекономічних тенденцій, що і потребує їх детального аналізу.

Таким чином, дослідження ключових макроекономічних тенденцій функціонування сучасної трансформаційної економічної системи України є актуальним завданням теорії і практики управління національною економікою й окремими її сферами.

Методологія дослідження складається з поєднання загальнотеоретичних методів системного аналізу і конкретних підходів щодо оцінки і прогнозування макроекономічних тенденцій, зокрема, аналізу рядів динаміки, визначення і порівняння відносних показників. Періодизація макроекономічних тенденцій розвитку трансформаційної економічної системи України визначається на базі методології класичної економічної теорії [6; 7] та порівнянні моделей економічної трансформації країн Східної Європи [1]. Таким чином, методологічною базою дослідження виступають міжнародні й національні принципи побудови й оцінки показників системи національних рахунків, а також економетричні методи аналізу часових рядів даних.

Наведені у роботі результати макроекономічного аналізу засновані на офіційній інформації Державної служби статистики України, а саме: даних системи національних рахунків, економічної діяльності у промисловості і сільському господарстві, демографічної і соціальної статистики [3].

Мета дослідження полягає у визначенні специфічних особливостей і проблем функціонування, а також тенденцій розвитку трансформаційної економічної системи України на базі аналізу динаміки фундаментальних макроекономічних показників за період з 1990 по 2015 рр.

Основні результати. Україна знаходиться на різних етапах трансформації соціально-економічних процесів вже більше 20 років. За цей період сформовано значна кількість ринкових інститутів, розроблено низьку програм соціально-економічного розвитку, зазнало суттєвих змін організаційна структура системи державного

управління. Для підтвердження результатів трансформаційних перетворень проведемо статистичний аналіз та визначимо ключові тенденції у динаміці основних макроекономічних показників розвитку України.

З урахуванням особливостей трансформаційних перетворень в економіці України аналіз макроекономічних показників доцільно розділити на декілька періодів.

Період 1. Первинного накопичення капіталу й нарощування трансформаційної кризи. Умовно цей період часу розповсюджується з 1990 року (і дещо раніше) до кінця 1995 року (до моменту введення гривні як основної національної грошової одиниці).

Період 2. 1996-2000 рр. Нарощування і розвиток ринкових інститутів, зокрема, масова приватизація та зміна структури власності, вдосконалення функцій та повноважень органів державного регулювання, формування великого корпоративного бізнесу тощо.

Період 3. 2001-2013 рр. Цей умовний період часу щодо аналізу макроекономічних тенденцій пов'язується з завершенням початкового етапу ринкових трансформацій, а також введенням нової методології розрахунку показників системи національних рахунків. У межах періоду 3 можна виокремити, ще підперіоди 2001-2008 та 2008-2013 роки, що визначаються впливом світової фінансової кризи (2008 рік) та формуванням нової тенденції на деіндустріалізацію економіки України.

Період 4. 2014 – теперішній час. Сучасний етап розвитку трансформаційних процесів в економіці України, якому притаманні значні організаційні, економічні, політичні та навіть географічні зміни.

До 2001 року більшість з основних показників соціально-економічного розвитку або в загалі не розраховувались, або визначались за іншою (ніж зараз) методикою. Тому до 2001 року представимо тільки експрес-аналіз основних макроекономічних показників.

Динаміку ключових макроекономічних показників розвитку економіки України у 1990-1995 рр. наведено у табл. 1.

Як видно з даних табл. 1 за розглянутий період інфляційні процеси, що у 1993 році досягли 10256 відсотків річних, значно ускладнюють вартісний аналіз тенденцій розвитку економіки України та свідчать про глибоку кризу в цей період. Що стосується індексу фізичного обсягу ВВП, то можна спостерігати стійку тенденцію до падіння його рівня з 1990 по 1995 роки. І вже у 1995 році реальний ВВП впав більше ніж на 50% у порівнянні з 1990 роком, а відповідний індекс фізичного обсягу ВВП у 1995 році складав 47,8% до рівня 1990 року. За даними статистики за період з 1990 по 1995 рр. незначно скоротилась чисельність наявного населення на 0,21% ($(51838,5 - 51728,4) / 51838,5 \cdot 100\%$) та збільшився рівень офіційного безробіття з 141,1 тис. осіб у 1992 році до 161,3 тис. осіб у 1995 році.

Таблиця 1. Ключові макроекономічні показники розвитку України у 1990-1995 рр.

Показник	Період часу (рік)					
	1990	1991	1992	1993	1994	1995
ВВП, млрд. крб.	167	299	5033	148273	1203769	5451642
Індекс фізичного обсягу ВВП, % до 1990 року	x	91,3	82,3	70,6	54,4	47,8
Чисельність наявного населення, тис. осіб	51838,5	51944,4	52056,6	52244,1	52114,4	51728,4
Індекс інфляції (% грудень до грудня попереднього року)	x	x	2100	10256	501	282
Кількість не зайнятих трудовою діяльністю громадян, які перебували на обліку в державній службі зайнятості, на кінець періоду, тис. осіб	x	x	141,1	123,4	113,2	161,3
Розмір державного боргу, % до ВВП	x	x	x	1,2%	9,5%	13,0%

Джерело: складено авторами за даними Державної служби статистики України [3]

Таким чином, визначені тенденції за період 1 дозволяють твердження щодо падіння економіки та відповідає ключовим особливостям першому етапу економічних трансформацій – нарощування трансформаційної кри-

зи. До того ж цей період визначається диспропорціями у вартісних показниках та методиках розрахунків макроекономічних параметрів.

Динаміку ключових макроекономічних показників розвитку економіки України у 1996-2000 рр. (Період 2) зведемо у табл.2.

Як видно з даних табл. 2 розглянутий період характеризується стабілізацією вартісних показників, а також формуванням тенденції до припинення процесів падіння ВВП України, а саме:

- індекс фізичного обсягу ВВП за 1996-2000 рр., зберігся на рівні 40-43 відсотків до ВВП 1990 року;
- чисельність наявного населення зменшилась з 51,3 до 49,2 млн.осіб;
- значно зросла кількість безробітних, з 1997,5 тис.осіб у 1996 році до 2655,8 тис.осіб у 2000 році. При цьому змінилась і методика збирання інформації щодо кількості зайнятих, а саме впроваджено методологію Міжнародної організації праці (МОП);
- визначилась чітка тенденція до збільшення державного боргу. Так у 1996 році його розмір складав 30,3% ВВП або 13,5 млрд.грн., а у 2000 році – вже 37,8% ВВП або 64,2 млрд.грн.;
- індекс інфляції складав приблизно 20-25% річних;

- поступово зменшувався ВВП на душу населення у дол.США, що є ключовим показником для порівняння рівня соціально-економічного розвитку країн світу. Так, у 1996 році на одну наявну особу припадало 867 дол.США ВВП, а у 2000 році ця цифра впала до 632 дол.США.

Таким чином, визначені тенденції за період 2 дозволяють стверджувати, що економіка України у 1996-2000 рр. характеризується поступовим подоланням трансформаційної кризи та формуванням умов щодо повноцінного перетворення виробничих відносин. Слід зазначити, що на це й же період припадають значні обсяги приватизації державного майна, проте, як зазначалось раніше, формування прошарку повноцінних та ефективних власників ще не відбувається. Тобто період 2 слід віднести до періоду завершального першого етапу щодо формування та нарощення трансформаційної кризи (поступовим переходом до наступного етапу розвитку перехідної економіки).

Таблиця 2. Ключові макроекономічні показники розвитку України у 1996-2000 рр.

Показник	Період часу (рік)				
	1996	1997	1998	1999	2000
ВВП, млн.грн.	81519	93365	102593	130442	170070
Індекс фізичного обсягу ВВП, % до 1990 року	43,0	41,7	40,9	40,8	43,2
Чисельність наявного населення, млн.осіб	51,30	50,82	50,37	49,92	49,43
Індекс інфляції (% грудень до грудня попереднього року)	139,7	110,1	120	119,2	125,8
Безробітні (за методологією МОП) у віці 15-70 років-всього, тис.осіб	1997,5	2330,1	2937,1	2614,3	2655,8
Розмір державного боргу, млрд. грн.	13,5	10,9	15,0	15,4	64,2
Розмір державного боргу, % до ВВП	30,3	21,7	35,8	48,8	37,8
ВВП на душу населення, тис.грн	1,589	1,837	2,037	2,613	3,441
ВВП на душу населення, дол.США	869	987	832	633	632

Джерело: складено авторами за даними Державної служби статистики України [3]

Наступний період 3 вже можна аналізувати за класичними макроекономічними показниками соціально-економічного розвитку держави – табл.3.

Таблиця 3. Основні показники соціально-економічного розвитку України у 2001-2013 рр.

Показник	Період часу (рік)													
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ВВП, млрд.грн.	176	211	234	277	358	457	565	751	991	947	1121	1349	1459	1523
Індекс фізичного обсягу ВВП, % до 2010 року	x	71,5	75,4	82,5	92,3	95,1	102,3	110,7	113,2	96,1	100	105,4	105,6	105,7
Чисельність наявного населення, млн.осіб	49,43	48,92	48,46	48,00	47,62	47,28	46,93	46,65	46,37	46,14	45,96	45,78	45,63	45,55
Індекс інфляції (% грудень до грудня попереднього року)	125,8	106,1	99,4	108,2	112,3	110,3	111,6	116,6	122,3	112,3	109,1	104,6	99,8	100,5
Безробітні (за методологією МОП), % до економічно активного населення	11,6	10,9	9,6	9,1	8,6	7,2	6,8	6,4	6,4	8,8	8,1	7,9	7,5	7,2
Номинальна середньомісячна зарплата, грн.	230	311	376	462	590	806	1041	1351	1806	1906	2239	2633	3026	3265
Реальна середньомісячна зарплата, у % до попереднього року	99,1	119,3	118,2	115,2	123,8	120,3	118,3	112,5	106,3	90,8	110,2	108,7	114,4	108,2
Індекси промислової продукції, % до попереднього року	113,2	114,2	107	115,8	112,5	103,1	106,2	107,1	95	79,4	112	108	99,5	95,7
Індекси обсягу сільськогосподарського виробництва, % до попереднього року	109,8	110,2	101,2	89	119,7	100,1	102,5	93,5	117,1	98,2	98,5	119,9	95,5	113,3
Капітальні інвестиції, % до ВВП	x	x	19,9	21,6	25,0	24,3	26,4	29,7	27,5	20,4	15,5	17,2	18,2	15,7
Розмір державного боргу, % до ВВП	36,5	30,0	27,5	23,8	18,9	13,8	11,7	9,5	13,2	31,8	38,8	35,1	35,3	38,4
Експорт, % до ВВП	56,3	50,9	50,6	53,1	57,0	45,6	41,3	39,5	42,1	41,0	45,1	48,8	45,4	40,7
Імпорт, % до ВВП	46,7	43,1	41,3	47,1	46,2	43,8	43,6	44,1	48,9	41,6	46,9	52,0	49,8	43,9
ВВП на душу населення, тис.грн	3,56	4,32	4,83	5,78	7,51	9,67	12,04	16,10	21,37	20,52	24,38	29,47	31,97	33,43
ВВП на душу населення, дол.США	655	803	907	1083	1411	1887	2384	3189	4056	2634	3072	3699	4001	4182

Джерело: складено авторами за даними Державної служби статистики України [3]

Ключовими тенденціями, що визначаються з даних табл. 3 є:

- індекс фізичного обсягу ВВП за 2000 по 2013 рр. поступово збільшується. Так у 2001 році він складав 71,5% до ВВП 2010 р., а у 2013 р. – вже 105,7% до ВВП 2010 р.;
- тенденція щодо постійного зменшення кількості наявного населення зберігається. Так чисельність наявного населення з 49,43 млн. осіб у 2000 р. скоротилась до 45,55 млн. осіб у 2013 р.;
- починаючи з 2001 р. стабілізувався рівень інфляції, річне значення відповідного індексу споживчих цін коливалось у межах від 99,4 до 122,3%;
- зменшився відсоток безробітних (за методологією МОП), який у 2013 склав 7,2% до чисельності економічно активного населення;
- реальна середньомісячна заробітна платня з 2001 по 2013 рр. постійно збільшувалась на 10-20% (виключанням є лише 2009 рік на який припадає падіння цього показника до 90,8% від попереднього року);
- індекс промислової продукції до 2008 р. мав тенденції щорічного збільшення на 6-15%. Проте, після 2008 р. ця тенденція змінилась на протилежну. Падіння у 2008 та 2009 рр. обсягів промислового виробництва склало 5% (100% – 95%) та 20,6% (100% – 79,4%) відповідно. Тенденція до падіння індексу промислової продукції зберігалась і у 2012-2013 рр.;
- розмір державного боргу (у відсотках до ВВП) до 2008-2009 рр. визначався постійним його скорочення, але, як і для попереднього показника, з 2009 рр. тенденція різко змінилась на протилежну. Так у 2009 р. його розмір державного боргу перевищив відразу 30% ВВП і зберіг тенденцію до зростання і у наступні періоди;
- тенденції щодо індексу обсягу сільськогосподарської продукції у цілому збігаються з індексом промисловості до і після 2008 р. Проте, щорічне зростання у цій сфері економічної діяльності значно нижче, а саме від 0,1 до 19,7%. До того ж спостерігалось падіння індексу обсягу сільськогосподарського виробництва у 2003, 2007, 2012 роках;

• рівень капітальних інвестицій визначалася позитивними тенденціями також до 2008 року. У 2002 р. цей показник складав 19,9% до ВВП, а у 2009 р. вже 27,5% до ВВП. З 2009 р. відбувається поступове падіння цього показника з 20,4% до ВВП у 2009 р. до 15,7% до ВВП у 2013 р.;

• зовнішньоекономічна діяльність за розглянутий період визначається значною відкритістю, а саме: обсяг експорту сягає 40-56% до ВВП, обсяг імпорту змінюється у межах 42-52% до ВВП. Головна тенденція, що виникла у цей період – це поступове збільшення питомої ваги імпорту поряд зі зменшенням питомої ваги експорту;

• ВВП на душу населення у дол. США зростає щорічно і не зважаючи на падіння цього показника у 2009 році вдалося досягти його значення у 4182 дол. США у 2013 році, що у 5,2 разів більше ніж у 2001 році.

Таким чином, доведено, що період 3 – є найбільш тривалий у загальному розвитку сучасної трансформаційної економічної системи України. При цьому за розглянутими макроекономічними показниками простежується чітка тенденція щодо поступового подолання кризових явищ трансформаційного періоду. При чому наслідки світової фінансової кризи 2008-2009 років підштовхнули макроекономічні тенденції у бік структурних, а не лише кількісних змін. Зокрема, з 2009 року поступово збільшуються темпи зростання сільськогосподарського виробництва, які навіть перевищуючи темпи зростання обсягів промислової продукції. З 2007 року питома вага імпорту надуваю стійкої тенденції щодо перевищення питомої ваги експорту.

Період 4 розвитку економіки України ще не закінчився, проте можна окреслити його ключові тенденції, що пов'язані з формуванням передумов для третього етапу розвитку сучасної трансформаційної економічної системи, а саме реформування продуктивних сил та структурної перебудови економіки. Основні макропоказники розвитку України у 2010-2015 рр. наведені у табл. 4. Період 4 розширено для забезпечення можливості порівняльної статистичної оцінки, що неможливо зробити за період менший ніж 5 років.

Таблиця 4. Основні показники соціально-економічного розвитку України у 2010-2015 рр. *

Показник	Період часу (рік)					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ВВП, млрд.грн.	1079,3	1300,0	1404,7	1465,2	1586,9	1988,5
Індекс фізичного обсягу ВВП, % до 2010 року	100	105,5	105,7	105,7	98,8	89,1
Чисельність наявного населення, млн.осіб	46,0	45,8	45,6	45,6	45,4	42,9
Індекс інфляції (% грудень до грудня попереднього року)	109,1	104,6	99,8	100,5	124,9	143,3
Безробітні (за методологією МОП), у % до економічно активного населення	8,2	8	7,6	7,3	9,3	9,1
Номінальна середньомісячна зарплата, грн.	2250	2648	3041	3282	3480	4195
Реальна середньомісячна зарплата, у % до попереднього року	110,2	108,7	114,4	108,2	93,5	79,8
Індекси промислової продукції, % до попереднього року	112,2	108,0	99,3	95,7	89,9	87,0
Індекси обсягу сільськогосподарського виробництва, % до попереднього року	98,5	119,9	95,5	113,3	102,2	95,2
Капітальні інвестиції, % до ВВП	16,73	18,56	19,45	17,05	13,83	13,73
Розмір державного боргу, % до ВВП	40,2	36,4	36,7	39,9	52,2	72,0
Експорт, % до ВВП	46,18	50,10	46,61	42,30	49,00	52,58
Імпорт, % до ВВП	48,63	54,43	51,94	46,09	45,54	47,28
ВВП на душу населення, тис.грн	23,5	28,4	30,8	32,2	34,9	46,3
ВВП на душу населення, дол.США	2959	3564	3852	4024	2939	2120

* без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і м.Севастополя, за 2014-2015 роки – також без частини зони проведення АТО

Джерело: складено авторами за даними Державної служби статистики України [3]

Як видно з табл. 4 набуті у попередні роки тенденції щодо поступового подолання наслідків трансформаційної кризи 1990-2013 рр. зберігаються у 2010-2015 рр. За

об'єктивних причин зростання припинилось, проте, потенціал щодо збереження набраних темпів розвитку ще залишається.

Таким чином, можна стверджувати, що сучасна трансформаційна економічна система України все ще знаходиться на другому етапі свого розвитку – перетворення виробничих відносин, здійснення роздержавлення, приватизації та демонополізації економіки. Хоча за деякими ознаками, особливо за показниками структурної побудови, сформувались тенденції щодо активізації початкового етапу ринкових перетворень – реформування продуктивних сил на основі переходу на новий технологічний спосіб виробництва.

Тобто, на сучасному етапі трансформації, саме від ефективного менеджменту суб'єктів господарювання, а особливо органів державного управління залежить вектор подальшого розвитку. У свою чергу ключові макроекономічні тенденції свідчать про те, що незважаючи на значний потенціал та накопичені непереворотні зміни, все ще зберігається ризик значної кризи, що може призвести до чергових потрясінь соціально-економічного характеру.

Висновки. Перехідний період економічної трансформації України передбачає проходження наступних етапів свого розвитку: формування та нарощення трансформаційної кризи; перетворення виробничих відносин, здійснення роздержавлення та демонополізації економіки; реформування продуктивних сил на основі переходу на новий технологічний спосіб виробництва.

Особливості перетворень сучасної трансформаційної економічної системи дозволили запропонувати наступну класифікацію періодів щодо її розвитку, а саме: первинне накопичення капіталу і трансформаційної кризи (1990-1995 рр.); початок активних ринкових трансформацій (1996-2000 рр.); поступове подолання наслідків трансформаційної кризи та вдосконалення ринкових і регулюючих інститутів (2001-2013 рр.); завершальний період перетворення виробничих відносин (2014 р. по теперішній час).

Аналіз тенденцій щодо ключових макроекономічних показників у межах визначених періодів функціонування сучасної трансформаційної економічної системи України довів, що період перманентного падіння та нарощення трансформаційної кризи повністю припинився, сформована стійка структура економічної системи (за сферами економічної діяльності; тенденціями соціальної і демографічної статистики; показниками ефективності й відкритості економіки). До основних проблем сучасного періоду трансформації можна віднести значне скорочення у останні роки соціальних і демографічних показників (реальної заробітної платні і чисельності населення), посилення інфляційних процесів, скорочення обсягів промислового виробництва і питомої ваги експорту у ВВП. Проте безповоротність структурних змін в економіці створило умови щодо остаточного реформування продуктивних сил на основі переходу на новий технологічний спосіб виробництва.

Дискусія. Починаючи з 1990 року в Україні спостерігалось постійне падіння рівня суспільного виробництва і ВВП. Відповідну тенденцію подолано у тільки у 2006 році. Проте трансформаційна економіка України незважаючи на позитивну динаміку ключових макроекономічних показників з середини 2000 років визнача-

ється, ще і фундаментальними структурними проблемами. По-перше, падіння промислового виробництва і переважання у структурі валового випуску України сфер економічної діяльності, що є первинними у ланцюгу виробництва кінцевого продукту (добувна промисловість, сировинна продукція сільського господарства тощо). Натомість сучасна ринкова економіка повинна орієнтуватися на такі сфери як машинобудування, сфера кінцевих послуг, інформаційних технологій тощо. По-друге, в Україні так і не створено повноцінної альтернативи щодо інтегрованості сфер економічної діяльності, яка була притаманна до початку трансформаційного переходу (до 1990 р.). По-третє, залишається значним рівень тієї ж економіки, саме тому зміни у ключових тенденціях щодо макроекономічних показників за даними офіційної статистики не завжди відображають дійсний рівень економічного розвитку країни. По-четверте, незважаючи на ініційовані реформи останніх років, залишається штучне процвітання фінансово-банківської сфери (значні прибутки, висока вартість кредитів й інших фінансових ресурсів, підвищений рівень оплати праці працівників тощо). Останнє чинить додаткові укладення щодо формування сприятливого інвестиційного клімату, особливо для розвитку нових сфер діяльності, що на первинному етапі не генерують значні прибутки. По-п'яте, суттєва корумпованість державних органів управління унеможливує проведення ефективних економічних перетворень. Тобто ключовим напрямом подальших досліджень є деталізований структурний аналіз тенденцій функціонування окремих сфер економічної діяльності й окремих інститутів.

Список використаних джерел

1. Колганов А. И. Экономическая компаративистика: Учебник / А. И. Колганов, А. В. Бузгалин. – М.: ИНФРА-М, 2011. – 746 с.
2. Лисенко Ю. Г. Финансы: сучасні парадигма, методологія й інструменти управління: монографія / Ю. Г. Лисенко. – Донецьк: ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2012. – 471 с.
3. Статистична інформація [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
4. Финансы: учебник [издание второе, переработанное и дополненное] / А. Г. Грязнова, Е. В. Маркина, М. Л. Седова и др.; под ред. проф. А. Г. Грязновой, проф. Е. В. Маркиной. – М.: "Финансы и статистика", 2012. – 496 с.
5. Філософія грошей в епоху фінансової цивілізації: монографія / [О. І. Агеев, В. Д. Базилевич, В. Г. Бодров та ін.]; Нац. банк України, Ун-т банк. справи, Укр. філософ.-економік. наук. т-во. – К., 2010. – 463 с.
6. Чухно А. А. Економічна теорія. Том 2 / А. А. Чухно. – К.: ЗАТ "ВІПОЛ", 2010. – 626 с.
7. Экономическая теория: политэкономия: учебник / Под ред. В. Д. Базилевича. – М.: Рыбари; К.: Знання, 2009. – 870 с.
8. Joseph E. Stiglitz Whither reforms? Ten years of the Transition [Electronic resource] / Keynote Address. World Bank Annual Bank Conference on Development Economics, Washington, D.C., April 28-30 1999. – 34 p. Available at: https://www8.gsb.columbia.edu/faculty/jstiglitz/sites/jstiglitz/files/1999_4_Wither_Reform.pdf
9. Leonid M. Grigoriev, Eugenia V. Puryak & Alexander V. Golyashev. The Transition of Ukraine's Economy, Problems of // Economic Transition. – vol. 58, no. 3. – 2016. – PP.256-283.

Надійшло до редколегії 05.06.17
Date of editorial approval 20.07.17

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

Е. Жихор, д-р екон. наук, проф.

Харьковского национального университета городского хозяйства имени А.М. Бекетова, Харьков, Украина,

Д. Жерлицын, д-р екон. наук, доц.

ЧАО "ЧВУЗ" Запорожский институт экономики и информационных технологий", Запорожье, Украина

МАКРОЕКОНОМИЧЕСКИЕ ТЕНДЕНЦИИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ТРАНСФОРМАЦИОННОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

Проведена классификация по периодам функционирования трансформационной экономической системы Украины на основе ключевых макроекономических показателей. Исследованы макроекономические тенденции функционирования и развития экономики Украины в условиях трансформационных изменений с 1990 по 2015 гг. Определены специфические проблемы функционирования современной трансформационной экономической системы Украины.

Ключевые слова: трансформационная экономическая система, макроекономические показатели, макроекономические тенденции, периоды трансформации, развитие экономики.

O. Zhykhor, Doctor of Science (Economic), Professor
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Kharkiv, Ukraine,
D. Zherlitsyn, Doctor of Science (Economic), Associate Professor
Zaporizhzhya Institute of Economics and Information Technologies, Zaporizhzhya, Ukraine

MACROECONOMIC TRENDS OF THE TRANSFORMATION ECONOMIC SYSTEM OF UKRAINE

The periods of the Ukrainian transitional economic system based on key macroeconomic indicators are classified. The macroeconomic tendencies of the functioning and development of the Ukrainian economy under the conditions of transformation since 1990 till 2015 have been investigated. The specific problems of functioning of modern Ukrainian transformational economic system are determined.

Keywords: transformational economic system, macroeconomic indicators, periods of transformation, economic development.

References (in Latin): Translation / Transliteration / Transcription

1. Kolhanov, A.Y., 2011. *Comparative economics [Ekonomicheskaya komparativnaya]*, YNFRA-M, Moscow.
2. Lysenko, Yu.H., 2012. *Finance: modern paradigm, methodology and management tools [Finansy: suchasni paradyhma, metodolohiya y instrumenty upravlinnya]*, TOV "Yuko-Vostok, Ltd", Donetsk.
3. *Statistical information. State Statistics Service of Ukraine*. 2017. Available at: <http://ukrstat.gov.ua>. (accessed 11 May 2017).
4. Hryaznova, A.H., Markyna and E.V., Sedova, M.L., 2012. *Finance [Fynansy]*, "Fynansy y statystyka", Moscow.
5. Ahyeyev, O.I., Bazylevych, V.D. and Bodrov, V.H., 2010. *The philosophy of money in an era of financial civilization [Filosofiya hroshey v epokhu finansovoy tsyvilizatsiy]*, National Bank of Ukraine, Kyiv.
6. Chukhno, A.A., 2010. *Economic theory. Volume 2 [Ekonomichna teoriya. Tom 2]*, "VIPOL", Kyiv.
7. Bazylevych, V.D., Popov, V.N., Bazylevych, Ye.S. and Grazhevskaya, N.I., 2009. *Economic theory: political economy [Ekonomicheskaya teoriya: politicheskaya]*, Rybary, Moscow; Znannya, Kyiv.
8. Joseph, E. Stiglitz, 1999. *Whither reforms? Ten years of the Transition* (Keynote Address. World Bank Annual Bank Conference on Development Economics, Washington, D.C., April 28-30 1999). Available at: https://www8.gsb.columbia.edu/faculty/jstiglitz/sites/jstiglitz/files/1999_4_Wither_Reform.pdf (accessed 11 May 2017).
9. Grigoriev, Leonid M., Buryak, Eugenia V. and Golyashev, Alexander V., 2016. *The Transition of Ukraine's Economy, Problems of Economic Transition*, Vol. 58, No. 3, pp. 256-283, DOI: 10.1080/10611991.2016.1200394

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2017; 4(193): 11-21

УДК 336.13:330.53(091)

JEL classification: E44,G20,N20

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2017/193-4/2>

Р. Задорожна, канд. екон. наук, доц.

Білоцерківський національний аграрний університет, Біла Церква

ІСТОРИЧНІ ТРАЄКТОРІЇ ВІДОБРАЖЕННЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ

В статті досліджено еволюцію підходів до відображення фінансового сектору як складової частини економіки на концептуальних засадах Системи національних рахунків в контексті формування методології національного рахівництва та його зв'язків з економічною теорією.

Ключові слова: Система національних рахунків, інституційний сектор, фінансовий сектор, макроекономічний аналіз, фінансові операції, фінансове посередництво, фінансові послуги.

Постановка проблеми. Фінансовому сектору належить важливе місце в структурі сучасної економіки та вагома місія в процесі суспільного відтворення. Акумуляуючи фінансові потоки та перерозподіляючи їх між економічними суб'єктами, фінансовий сектор уможливорює фінансове забезпечення економічної активності, котра знаходить своє відображення в обсязі фінансових транзакцій. Дослідження фінансових потоків дозволяє аналізувати структурні зрушення в економіці, пов'язані зі змінами обсягів споживання і накопичення, з формуванням джерел їх фінансування.

З іншого боку, неконтрольоване накопичення диспропорцій та ризиків у фінансовому секторі здатне створити нестабільність на фінансовому ринку і спричинити фінансові кризи. Відтак в інтересах усіх учасників економічного процесу є здійснення моніторингу функціонування фінансового сектору. Для виконання цього завдання необхідна відповідна інформаційна база, яка наразі забезпечується даними макроекономічної статистики.

Остання представлена чотирма статистичними системами: системою національних рахунків (СНР), статистикою державних фінансів, грошово-кредитною та фінансовою статистикою, статистикою платіжного балансу. Концептуальну єдність для взаємного узгодження і гармонізації систем макроекономічної статистики забезпечує СНР.

Мета статті – дослідження процесу виникнення національного рахівництва як статистичного інформаційного забезпечення макроекономічного аналізу та відоб-

раження фінансового сектору економіки в міжнародних стандартах національного рахівництва.

Об'єкт дослідження – фінансовий сектор економіки як сукупність резидентських корпорацій, котрі переважним чином зайняті наданням фінансових послуг іншим інституційним одиницям.

Предмет дослідження – історичні, теоретичні, методологічні та методичні аспекти формування системи статистичного спостереження за функціонуванням фінансового сектору в рамках національного рахівництва.

Огляд літератури. Історично витоками національного рахівництва слугували оцінки національного доходу, що здійснювались окремими науковцями, починаючи з піонерних робіт В. Петті і Г. Кінга в Англії та П. Буагільбера і С. Вобана у Франції. У XX ст. "приватна наукова ініціатива" окремих дослідників отримала значну підтримку державних структур. Спонукальними мотивами для цього стали мілітарні (перша та друга світові війни) та економічні (Велика депресія) потрясіння минулого сторіччя, котрі актуалізували для органів державного управління потребу в надійних статистичних даних щодо економічного потенціалу країн та структури їх господарства як в мирний, так і у військовий час.

Розрахунки національного доходу поступово увійшли до переліку функцій урядових структур багатьох країн [1, с. 229]. Сприймавши методику, напрацьовані окремими науковцями і маючи набагато краще ресурсне забезпечення, державні органи значно розширили сферу охопту розрахунків та забезпечили розвиток методології.

Найбільш вагомий вплив на формування основ СНР мали інтелектуальні здобутки В. Мітчелла, С. Кузнеця, М. Джильберта, Е. Денісона, Д. Яссі (США), Дж. М. Кейнса, Р. Стоуна, Дж. Міда, К. Кларка (Великобританія), Е. ван Кліффа, Я. Тінбергена (Нідерланди), Р. Фріша (Норвегія), Е.Ліндаля (Швеція). Зауважимо, що піонерний внесок у розвиток досліджень фінансових потоків в економіці було зроблено американським економістом Морісом Коуплендом [2].

Подальший розвиток Системи національних рахунків забезпечувався завдяки теоретичним та методологічним напрацюванням О. Аукруста, Ф. Боса [3-5], А. Ванолі [6-7], К. Вілсон [8], К. Карсон [9], Дж. Хікса, Р. і Н. Раглс [10-12], та інших науковців і практиків.

Слід зауважити, що істотний вплив на еволюцію СНР мала альтернативна їй модель Балансу народного господарства (БНГ), використовувана в СРСР. Розробці теоретико-методологічних засад БНГ присвячені праці таких радянських вчених як Е. Баранов, М. Бор, М. Ейдельман [13-14], А. Єфімов, Е. Єршов, Ф. Клоцвог, В. Коссов, Л. Мінц, В.Немчинов, І.Морозова [15], А. Петров, В.Соболь, С.Струмлінін, С. Шаталін. Ретроспективний перерахунок макроекономічних показників, обчислених на основі БНГ, на методологічних засадах СНР було виконано О.Пономаренко [16].

Широке коло питань розвитку національного рахівництва висвітлено в дослідженнях С. Герасименка [17,29], В. Головка [17-18], Ю. Іванова [19-20], Б. Ісаєва, В. Кудрова, Л. Момотюк [21], Р. Моторина [22-23, 29], Б. Плишевського [24], Л. Розовського, Б. Рябушкіна [25-26], Т. Рябушкіна та ін.

Слід відзначити, що останнім часом зростає зацікавленість вітчизняних вчених використанням методологічного потенціалу національного рахівництва для дослідження вітчизняної економіки та фінансового сектору зокрема [27-29].

Феномен фінансового рахівництва як інституту розкриття фінансової інформації на макрорівні досліджується Н.Рязановою, В. Федосовим [30].

Однак наразі бракує досліджень стосовно формування методологічних засад вивчення фінансового сектору на концептуальній основі СНР.

Методологія дослідження. В якості теоретичної бази дослідження використано фундаментальні положення економічної теорії; методологічну його основу сформували такі загальнонаукові методи пізнання, як аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення. Застосування історичного та логічного методів дозволило прослідкувати емпіричну історію та закономірності формування теоретичних засад і практичних особливостей національного рахівництва; спадковість та новачі в його міжнародних стандартах. Функціонування національної економіки досліджувалось з позицій інституційного підходу, особливості якого – застосування міждисциплінарного аналізу, котрий об'єднує економіку та гуманітарні науки, а макро-

економічні процеси розглядає з точки зору суб'єктів, задіяних у їх реалізації. Згідно системного підходу ринкова економіка вивчалась як сукупність інституційних секторів та економічних зв'язків між ними.

Результати. Методологія національного рахівництва викристалізовувалась впродовж тривалого часу, маючи своїми витокami надбання багатьох наук та сфер практичної діяльності. Хоча формально її становлення датується ХХ ст., необхідні передумови появи СНР як "всеосяжного, систематизованого та гнучкого комплексу макроекономічних рахунків" [31, вступ] почали формуватись кількома століттями раніше. В широкому сенсі становлення СНР відбулось завдяки еволюції економічної теорії. Відштовхнувшись від логіки "Економічної таблиці" Ф. Кене, сприйнявши досвід побудови схем простого і розширеного відтворення К. Маркса та більш широкий підхід до трактування сфери економічного виробництва, обґрунтований Ж. Б. Сеєм та А. Маршалом, увібравши інституційне бачення функціонування економічної системи та запозичивши методичні принципи і підходи бухгалтерського обліку, котрі мають ще довшу історію, СНР сформувалась як система обліку результатів господарської діяльності на макроекономічному рівні.

Початок робіт з розроблення стандартизованого статистичного інструментарію для забезпечення макроаналізу економічних процесів та здійснення міжкраїних порівнянь був ініційований Лігою Націй наприкінці 20-х років минулого століття. Проведена нею в 1928 р. Міжнародна конференція з економічної статистики мала на меті координацію статистичної роботи в Європі, розширення охопту офіційної статистики та запровадження здійснення оцінок національного доходу на регулярній основі, особливо в країнах з високим рівнем розвитку статистики.

Перші офіційні оцінки національного доходу США, зроблені С.Кузнецом [32], побачили світ в 1934 р.

Аналогічні оцінки для Великобританії Р. Стоуна та Дж. Міда були опубліковані в 1941 р. [1, с. 231-232, 673]. В 1939 р. Ліга Націй оприлюднила дані про оцінки національного доходу (частково офіційні, частково зроблені окремими дослідниками) 26 країн за період 1929-1938 рр. [33].

Загальною тенденцією цього періоду було збільшення кількості країн, що проводили статистичні роботи з вимірювання національного доходу; але використовувані ними методики значно різнилися. З огляду на це та керуючись настановами Міжнародної конференції з економічної статистики 1928 р., Комітет експертів зі статистичних питань Ліги Націй в 1939 р. ухвалив рішення щодо включення до своєї робочої програми розробки уніфікованого керівництва з вимірювання національного доходу. Наступні роки (з перервою на час Другої світової війни) були особливо значущими для становлення національного рахівництва. Основні віхи розвитку СНР наведено в табл. 1.

Таблиця 1. Історичні віхи розвитку системи національних рахунків

Рік	Оригінальна назва документу	Характеристика
1941	An Analysis of the Sources of War Finance and an Estimate of the National Income and Expenditure in 1938 and 1940	Так звана "Біла книга" казначейства Великобританії, підготовлена Р. Стоуном та Дж. Мідом за сприяння Дж. М. Кейнса та опублікована як додаток до бюджету за 1941 р.
1947	Measurement of National Income and the Construction of Social Accounts	Доповідь Підкомітету зі статистики національного доходу Комітету експертів зі статистичних питань Ліги Націй. Підготовлена під керівництвом Р. Стоуна.
	Definition and measurement of the national income and related totals	Меморандум Р. Стоуна для Підкомітету зі статистики національного доходу Комітету експертів зі статистичних питань Ліги Націй, розміщений в додатку до названої вище Доповіді. Прообраз міжнародних стандартів.
1950	A Simplified System of National Accounts	Спрошена Система національних рахунків, підготовлена під керівництвом Р. Стоуна для Організації європейського економічного співробітництва.
1952	A Standardized System of National Accounts	Стандартна Система національних рахунків, підготовлена під керівництвом Р. Стоуна для Організації європейського економічного співробітництва з урахуванням досвіду використання Спрошеної СНР.

Закінчення табл. 1

1953	A System of National Accounts and Supporting Tables	Перший міжнародний стандарт національного рахівництва. Опублікований під егідою створеної в 1947 р. Статистичної комісії ООН.
1960	A System of National Accounts and Supporting Tables	Перший перегляд СНР-1953. Враховував досвід країн з її впровадження.
1964	A System of National Accounts and Supporting Tables	Другий перегляд СНР-1953. Забезпечив узгодженість з Керівництвом з платіжного балансу МВФ.
1968	A System of National Accounts	Другий міжнародний стандарт національного рахівництва , так звана "Блакитна книга". Істотно розширив сферу охоплення національних рахунків. Був націлений на наближення методології СНР до методології Балансу народного господарства, що використовувався в СРСР та країнах соціалістичного табору.
1993	System of National Accounts	Третій міжнародний стандарт національного рахівництва. Підготовлений під егідою Міжсекретаріатської робочої групи з національних рахунків. Розроблений для використання як в країнах з ринковою економікою незалежно від стадії їх розвитку, так і в країнах з перехідною економікою.
2008	System of National Accounts	Четвертий міжнародний стандарт національного рахівництва. Підготовлений під егідою Міжсекретаріатської робочої групи з національних рахунків. Є повністю відповідним шостій версії Керівництва з платіжного балансу (РПБ6).

Джерело: складено автором на основі [1, 31, 33-34, 37, 39-40].

Розглядаючи Білу книгу¹ казначейства Великобританії 1941 р. як відправний документ в низці видань, представлених в табл. 1, слід підкреслити вагомість ролі одного з учасників її підготовки, англійського економіста Дж.М. Кейнса, як натхненника та ідеолога національного рахівництва.

Будучи засновником нового напрямку в економічній теорії, що отримав його ім'я, та макроекономіки як самостійної науки, в своїх наукових пошуках Кейнс керувався практичними потребами подолання економічного спаду, спричиненого Великою депресією [35], та необхідністю фінансування військових витрат Великобританії у Другій світовій війні [36].

Економічна катастрофа 1929-1933 рр. поставила під сумнів усталене в економічній теорії того часу бачення економіки як системи, що здатна до саморегулювання і не потребує зовнішнього втручання для підтримання її в рівноважному стані.

Кейнс, обґрунтовуючи недієздатність принципу "*laissezfaire*", згідно якого мінімізувалась роль держави в економічних процесах та обстоюючи необхідність посилення ролі державних інституцій в регулюванні ринкової економіки, потребував статистичних даних для підтвердження правильності своїх теоретичних положень. Аналіз взаємозв'язків основних макроекономічних змінних (доходу, споживання, заощаджень, інвестицій), на його думку, мав слугувати основою для формування економічної політики органами державного управління.

Кейнсіанська революція мала вплив як на розвиток економічної теорії, так і на формування засад національного рахівництва. Основні макроекономічні концепції склали теоретичну основу СНР; національне рахівництво, в свою чергу, забезпечило емпіричну основу макроекономічної теорії Кейнса. Як зауважує А. Ванолі, провідний французький фахівець в царині національних рахунків та один з ключових експертів-розробників СНР – 1993, хоча вивчення взаємозв'язків в економіці і раніше знаходило відображення в економічних теоріях, проте вперше такі концепції і їх статистичне представлення стали центральними для макроекономічної політики [7, с. 12]. Відтак поява макроекономіки зумовила виникнення макроекономічної статистики, котра спочатку концентрувалась на дослідженні національного доходу.

Частина матеріалів Білої книги 1941 р. була підготовлена Міністерством фінансів Великобританії; інша частина – Центральним статистичним управлінням, де в цей час працював Р. Стоун – учень К. Кларка та

Дж. М. Кейнса, один з провідних творців Системи національних рахунків. Участь в цьому проєкті започаткувала довготривалу роботу Р. Стоуна над укладанням стандартів СНР. В подальшому він керував багатьма методологічними роботами в цій сфері на запрошення міжнародних установ, за що в 1984 р. був удостоєний Нобелівської премії з формулюванням "за фундаментальний внесок у розробку системи національних рахунків та істотне вдосконалення основ емпіричного економічного аналізу".

Необхідність використання стандартизованих методологічних та методичних підходів до обчислення національного доходу, котрі забезпечували б міжнародну порівнянність даних, актуалізувалась також потребою здійснення країнами-членами ООН внесків для фінансування її діяльності². Базою для визначення розміру внесків слугували дані про розмір національного доходу, тому ті країни, які ще не вели таких розрахунків, мали їх запровадити [1, с. 237].

Восени 1945 р. було створено Підкомітет зі статистики національного доходу Комітету експертів зі статистичних питань Ліги Націй, очільником якого став Р. Стоун. 17-20 грудня 1945 р. в Принстоні відбулись засідання цього комітету, в ході яких було підготовлено доповідь "Вимірювання національного доходу та побудова соціальних рахунків" (далі – *Доповідь 1947 р.*), котра в 1947 р. була опублікована [37] ООН – наступницею Ліги Націй. Цей документ став орієнтиром в подальшій еволюції національного рахівництва з огляду на дві обставини: він містив першу повністю розроблену і деталізовану систему національного рахівництва та перші міжнародні рекомендації по складанню національних рахунків [5, с. 1].

В основу цієї доповіді було покладено підготовлений Р. Стоуном Меморандум "Визначення та вимірювання національного доходу та пов'язаних агрегатів" (далі – *Меморандум 1947 р.*). В ньому викладалась методика визначення національного доходу та валового національного продукту за допомогою відбору та групування даних про елементарні транзакції в економіці [23, с. 25-26]. Хоча формально він був розміщений в додатку до Доповіді Підкомітету, фактично саме Меморандум Стоуна був її головною частиною.

В 1948 р. було створено дві організації – Адміністрація економічного співробітництва (*The Economic Cooperation Administration, ECA*) в США та Організація

¹Білими книгами в англійських країнах прийнято називати офіційні урядові письмові повідомлення.

²Це питання є актуальним і сьогодні, наприклад, для європейських країн, оскільки дані національних рахунків використовуються для визначення розміру їх фінансових внесків до бюджету Євросоюзу та для розподілу регіональних бюджетних трансфертів.

європейського економічного співробітництва, ОЄЕС (*Organisation for European Economic Cooperation, OEEC*). Знаходячись на різних континентах, вони мали спільну мету – сприяти економічному відновленню повоєнної Європи згідно плану Маршалла.

Для моніторингу процесу відновлення та контролю за розподілом допомоги були потрібні статистичні дані про економічний стан окремих країн, зокрема про їхні національні доходи та бюджети. З огляду на це в Кембриджі було створено дослідницьку групу з національних рахунків (*National Accounts Research Unit*), очолювану Стоуном [11, с. 497]. Одним із завдань цієї групи була підготовка статистиків країн ОЄЕС в сфері національного рахівництва. Групою було розроблено для ОЄЕС Спрошену СНР (1950 р.) і Стандартну СНР (1952 р.). Обидва документи були подібними до версії ООН 1947 р. з огляду на провідну роль Р. Стоуна у їх підготовці. Доповідь 1947 р. лягла також в основу Системи національних рахунків 1953 р., котра стала першою серед міжнародних стандартів ООН.

Проте подібно до Спрощеної і Стандартної ОЄЕС, СНР-1953 стосовно багатьох аспектів була набагато менш амбіційною порівняно з Меморандумом 1947 р. На відміну від нього вона передбачала меншу кількість рахунків для економіки в цілому; не містила секторних рахунків, присутніх у варіанті 1947 р. Проте попри свою відносну обмеженість СНР-1953 виконувала важливу роль в розповсюдженні методології національного рахівництва шляхом заохочення менш економічно розвинених країн до її використання. Для останніх опанування Системою розглядалось скоріше як мета, до якої слід прагнути, а не як структура, що може бути одразу запроваджена в статистичну практику у всіх її деталях [38]. Загалом СНР-1953 була придатною для використання на спільній концептуальній основі як більш, так і менш розвиненими країнами, що уможливлювало здійснення міжкраїнних порівнянь.

Системою передбачалось лише шість стандартних рахунків [39, с. 18-19], три з яких були зведеними – рахунок внутрішнього продукту (*Domestic product*), національного доходу (*National income*) та капіталу (*Domestic capital formation*). Ще три рахунки призначались для секторів домогосподарств та приватних некомерційних організацій (*Household and private non-profit institutions*), державного управління (*General government*) та іншого світу (*External transaction*). Кожний секторний рахунок складався з двох субрахунків:

- поточного рахунку (*Current Account*), що дозволяв визначити розмір наявного доходу (*Disposal of current revenue*) відповідного сектора;
- рахунку капіталу (*Capital Reconciliation Account*) з показником чистого запозичення (чистого кредитування в рахунок іншого світу) в якості балансуєвої статті.

Доповненням до рахунків були дванадцять стандартних таблиць з класифікаціями основних потоків, представлених в рахунках Системи [39, с. 20-25].

З огляду на те, що СНР-1953 методичні аспекти складання рахунків розглядались недостатньо, ООН в 1955 р. було опубліковано тимчасовий посібник з методики обчислення національного доходу, котрий враховував потреби та специфіку країн, що розвиваються [23, с. 28].

Розробники першого міжнародного стандарту, насамперед Р. Стоун, добре усвідомлювали його обмежений характер і тому включили до нього свого роду "дослідницьку програму", план дій на майбутнє, котрий містив основні напрямки подальшого розвитку методології національного рахівництва. Зокрема, передбачалось, що рахунок виробництва може бути деталізований таким чином, щоб відобразити товарні потоки між окре-

мими галузями на основі методології "витрати-випуск". Застосування аналогічного підходу до відображення фінансових потоків в СНР мало забезпечити інформаційну базу для аналізу ролі грошової та банківської систем. Дослідження не лише утворення і розподілу національного доходу завдяки рахункам операцій, але й обсягів накопиченого національного багатства потребувало введення в Систему інструменту балансу активів та пасивів. Нарешті, визнавалось бажаним запровадження оцінки потоків і запасів не лише в поточних, але і в постійних цінах [39, с. 1].

Всі ці моменти були враховані при підготовці СНР-1968, другого міжнародного стандарту, що значно розширило концептуальну основу національного рахівництва. Крім того, нова Система вводила чотири альтернативні методи подання інформації: окрім рахунків пропонувалось використовувати балансову та матричну форми представлення даних, а також рівняння для опису взаємозв'язків основних макроекономічних змінних [40, с. 3-6].

Стандартні рахунки об'єднувались в три класи [40, с. 139, 152-164]:

- перший клас складали зведені рахунки для всієї економіки (*consolidated accounts for the nation*);
- рахунки другого класу (*production, consumption expenditure and capital formation accounts*) являли собою розбивку рахунків виробництва валового внутрішнього продукту країни і витрат на нього на рахунки ресурсів та використання різноманітних продуктів і послуг та рахунки вітчизняного їх виробництва. Рахунки цього класу відносились до рахунків виробництва, споживчих витрат і капіталоутворення в Системі;
- рахунки третього класу (*income and outlay and capital finance accounts*) являли собою дезагрегацію рахунків першого класу стосовно доходів і витрат та фінансування капітальних витрат на подібні типи рахунків для інституційних секторів.

Перелік рахунків для інституційних секторів був розширений і містив рахунок виробництва, рахунок доходів і витрат, рахунок капіталу та фінансовий рахунок; показники чистого кредитування і чистого запозичення було розукрупнено за рахунок виділення показників фінансових потоків окремих секторів.

Система національних рахунків 1968 р. стала настільки значним кроком вперед стосовно розвитку методології, що її новації для багатьох країн виявились випереджаючими стосовно існуючої статистичної практики та можливостей [7, с. 15].

Попри вказані нововведення та більш детальний опис операцій, СНР-1968 не змінила трактувань меж економічного виробництва та відмінностей між валовим накопиченням основного капіталу та поточними витратами, котрі були успадковані від версії 1953 р.

В 1983 р. на підставі мандату Статистичної комісії ООН було створено Міжсекретаріатську робочу групу по національним рахункам (МСРГНР). Організаціями-членами МСРГНР є Євростат (статистична організація Європейської Комісії), МВФ, ООН Організація економічного співробітництва і розвитку та Всесвітній банк. Ці п'ять установ координували розробку концептуальної основи СНР-1993 та її оновленої редакції – СНР-2008.

Основна мета перегляду СНР-1968 полягала в тому, щоб, не відмовляючись від її основоположних концепцій, досягти більшої логічності та послідовності в загальній структурі системи, уточнити межі економічного виробництва та трактування окремих статей доходів і витрат.

Розробка та впровадження СНР-1993 сприяли подальшій гармонізації систем макроекономічної статистики. Оскільки національним рахункам завжди належа-

ли провідні позиції в економічній статистиці, а дані більш спеціалізованих статистичних систем доцільно використовувати в поєднанні з даними національних рахунків, то задля підвищення їх загальної аналітичної цінності одночасно з переглядом СНР завдяки активній участі МВФ було переглянуто також Посібники з платіжного балансу, зі статистики державних фінансів, з грошово-кредитної та банківської статистики [33, с. 11; 17, с. 15]. СНР-1993 узгоджується також з керівництвом з прямих іноземних інвестицій ОЕСР – Еталонним визначенням ОЕСР для іноземних прямих інвестицій (*OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment*).

Останній актуальний на сьогодні міжнародний стандарт, СНР-2008, являє собою адаптовану версію СНР-1993. Оновлення останньої знадобилось для забезпечення відповідності її концептуальної основи потребам користувачів даних.

Нові елементи СНР-2008 стосуються дослідження тих аспектів розвитку економіки, котрі впродовж останніх років набули особливої ваги і привертають все більше уваги аналітиків. Вони можуть бути згруповані в наступні розділи [31, с. 673-690]: 1) конкретизація визначень статистичних одиниць та зміни в класифікації по інституційним секторам; 2) уточнення охопту операцій та меж сфери виробництва; 3) розширення та уточнення концепцій активів, накопичення та споживання основного капіталу; 4) удосконалення трактувань та визначень фінансових інструментів та активів; 5) уточнення охопту операцій, що стосуються сектору державного управління та державного сектору; 6) гармонізація СНР та Керівництва з платіжного балансу.

Зауважимо, що потенціал СНР-2008 як інформаційної системи дослідження макроекономічних процесів уможливорює її використання для вирішення широкого кола завдань економічного аналізу. Зокрема, виявлене фінансовою кризою 2007-2008 рр. зростання ризиків в фінансовому секторі внаслідок неконтрольованого розвитку нових фінансових інструментів, асиметричності інформації, відсутності ефективних стандартів захисту споживачів фінансових послуг, збільшення тіньового сегменту фінансового ринку актуалізувало потребу в поліпшенні інформаційного забезпечення моніторингу фінансового сектору. З цієї метою в 2009 р. на міжнародній зустрічі міністрів фінансів та голів центробанків групи G-20 (*Group of Twenty Finance Ministers and Central Bank Governors*) було розроблено низку рекомендацій щодо усунення прогалин в статистичних даних, котрими передбачено більш активне використання даних фінансових рахунків і балансів СНР, зокрема, на секторному рівні [41].

Саме СНР послугувала відправною точкою, на основі якої було розроблено систему заснованих на концепції капіталу статистичних індикаторів сталого розвитку (*sustainable development*) [42]. Виділення в складі сукупної капітальної бази суспільства п'яти видів капіталу – фінансового, виробленого, природного, людського та соціального, – дозволило забезпечити здійснення інтегральної оцінки добробуту (*well-being*) як ключової характеристики сталого розвитку. Відтак використання Системи національних рахунків уможливило розробку політики, націленої на забезпечення соціального прогресу, та оцінки її ефективності [43, 44].

Особливості відображення фінансового сектору в Системі національних рахунків. В різних версіях СНР нараховувалась різна кількість рахунків та інституційних секторів (власне термін "інституційний сектор" з'явився в СНР-1968, тоді як СНР-1953 оперувала поняттям сектору). Проте слід зауважити, що фінансовий сектор з самих початків створення СНР перебував в

центрів уваги її розробників. Крім того, вже на цьому етапі усвідомлювалась потреба гармонізації окремих розділів макроекономічної статистики. Доповідь 1947 р. була одним з трьох методологічних документів, що розроблялись Комітетом експертів зі статистичних питань Ліги Націй в той час, коли функції та діяльність Ліги перейшли під контроль ООН. Ці документи стосувались взаємопов'язаних проблем в сферах вимірювання національного доходу та побудови соціальних рахунків, банківської статистики і статистики платіжного балансу і доповнювали одне одного.

Меморандум 1947 р. містив концепцію секторів як результатів агрегування економічних одиниць відповідно до виконуваних ними функцій. При цьому зауважувалось, що найбільш значущим є поділ економічних одиниць на виробників і споживачів, проте в більш ґрунтовно розробленій системі цей поділ може бути більш деталізованим [37, с. 27].

Відтак пропонувалось виділення п'яти секторів: виробничих підприємств (*Productive enterprises*); фінансових посередників (*Financial intermediaries*); агенцій по страхуванню і соціальному забезпеченню (*Insurance and social security agencies*); кінцевих споживачів (*Final consumers*); іншого світу (*The rest of the world*). Сектор державного управління не виділявся, позаяк передбачалось, що кожен із секторів внутрішньої економіки може бути підрозділений на приватну та державну сфери [37, с. 38].

Для деталізації секторної структури економіки пропонувалось виділення підсекторів, стосовно чого слід зауважити, що фінансовий сектор найлегше піддається подальшій декомпозиції, оскільки детальна інформація щодо нього зазвичай збирається органами грошово-кредитного регулювання.

Зауважимо, що два з пропонованих в Меморандумі 1947 р. секторів – фінансових посередників та агенцій по страхуванню і соціальному забезпеченню, – охоплювали економічні одиниці, що нині входять до складу інституційного сектору фінансових корпорацій (див. табл. 2).

Сектор фінансових посередників охоплював наступні установи, що надають фінансові послуги: в приватному сегменті – ощадні банки, установи, що спеціалізуються на обліку та гарантуванні векселів, інвестиційні трасти, будівельні товариства, компанії, що фінансують придбання товарів на виплат; в державному – частина банківської системи, кредитні корпорації та фонди стабілізації обмінних курсів [37, с. 38, 40].

Приватна частина сектору агенцій по страхуванню і соціальному забезпеченню була представлена страховими компаніями і товариствами та приватними пенсійними фондами; державна – фондами соціального страхування.

В залежності від завдань аналізу Меморандум 1947 р. передбачав можливість як виділення секторів фінансових посередників та агенцій по страхуванню і соціальному забезпеченню окремо, так і об'єднання банків і страхових компаній та виробничих підприємств [37, с. 27], що і було реалізовано в СНР-1953.

Відтак перший офіційно визнаний міжнародний стандарт національного рахівництва не виділяв фінансовий сектор як структурну частину економіки з огляду, перш за все, на труднощі організаційного характеру та недосконалість інформаційного забезпечення для складання рахунків. Фінансові установи були об'єднані з виробничими підприємствами; сектор підприємств охоплював всі фірми, організації та установи, які виробляють товари та послуги з метою їх продажу за ціною, достатньою для покриття витрат на виробництво [39, с. 11].

Таким чином, в СНР-1953 було виділено лише три сектори національної економіки [39, с. 11-12]:

- підприємства (*Enterprises*),
- домогосподарства та приватні некомерційні організації (*Households and private non-profit institutions*),
- державне управління (*General government*).

Відсутність фінансового сектору в СНР-1953 та доцільність включення в Систему рахунків банківської системи і страхових компаній було відмічено на сьомій сесії Статистичної комісії ООН [38].

Натомість фінансова діяльність в СНР-1953 була представлена на галузевому рівні: валовий внутрішній продукт за факторною вартістю обчислювався із застосуванням галузевої класифікації (стандартна таблиця II

– *Industrial origin of gross domestic product at factor cost*) [39, с. 22], наближеної до Міжнародної стандартної галузевої класифікації усіх видів економічної діяльності 1948 р. (*International Standard Industrial Classification of All Economic Activities – ISIC*). Зокрема, СНР-1953 [39, с. 40] виділялась галузь "Банківські операції, страхування та операції з нерухомістю" (*Banking, insurance and real estate*), у складі якої були відокремлені банки та інші фінансові установи (в ISIC Підрозділ 6 "Комерція", розділ 62, підрозділ 620) і страхування (відповідно Підрозділ 6 "Комерція", розділ 63, підрозділ 630). З іншого боку, фінансові послуги були включені до складу споживчих витрат домогосподарств [39, с. 24, 27].

Таблиця 2. Представлення та склад фінансового сектору в різних версіях Системи національних рахунків

Меморандум 1947		СНР-1968	СНР-1993	СНР-2008	Категорії фінансових корпорацій
Назва сектору		Назва сектору	Назва сектору	Назва сектору	
Фінансові посередники (<i>Financial Intermediaries</i>)	Агенції по страхуванню і соціальному забезпеченню (<i>Insurance and Social Security Agencies</i>)	Фінансові установи (<i>Financial institutions</i>)	Фінансові корпорації (<i>Financial corporations</i>)	Фінансові корпорації (<i>Financial corporations</i>)	
Підсектори					
- Банківська система - Інші фінансові посередники	- Страхові компанії і товариства - Приватні пенсійні фонди - Фонди соціального страхування	- Центральний банк - Інші монетарні установи - Інші фінансові установи - Страхові компанії та пенсійні фонди	- Центральний банк - Інші депозитні корпорації, зокрема: - грошові депозитні корпорації; - інші; - Інші фінансові посередники, крім страхових корпорацій і пенсійних фондів - Страхові корпорації та пенсійні фонди	- Центральний банк - Корпорації, що приймають депозити, крім центрального банку - Фонди грошового ринку - Інвестиційні фонди негрошового ринку - Інші фінансові посередники, крім страхових корпорацій і пенсійних фондів - Страхові корпорації - Пенсійні фонди	Фінансові посередники
			- Допоміжні фінансові корпорації	- Допоміжні фінансові корпорації	Допоміжні фінансові корпорації
				- Кептивні фінансові установи і кредитори грошей	Інші фінансові корпорації

* В СНР-1953 фінансовий сектор був відсутній
Джерело: складено автором на основі [31, 33, 37, 39-40].

В СНР 1968 для обліку операцій щодо утворення доходу та його використання, накопичення капіталу та складання балансів застосовувалось поняття інституційного сектору як сукупності інституційних одиниць, котрі є учасниками економічних операцій (*transactors*). Під інституційними одиницями розумілись економічні одиниці, котрі є незалежними в отриманні і витрачанні доходів, володінні і управлінні всіма формами майна [40, с. 77-78].

Секторна та підсекторна класифікація інституційних одиниць була сформована з огляду на відмінності в їх фінансовій ролі, поведінці та досвіді. Відтак передбачалось встановлення належності всіх суб'єктів, задіяних в економічних операціях, до одного з п'яти інституційних секторів [40, с. 78-79]:

- нефінансові підприємства, корпоративні та квазі-корпорації (*Non-financial enterprises, corporate and quasi-corporate*);
- фінансові установи (*Financial institutions*);
- державне управління (*General government*);
- приватні некомерційні установи, що обслуговують домогосподарства (*Private non-profit institutions serving households*);
- домогосподарства, включаючи приватні нефінансові некорпоровані підприємства (*Households, including private non-financial unincorporate*

- *enterprises*).

Виділення в СНР-1968 сектору фінансових установ дозволило подолати обмеженість підходу СНР-1953 та уможливило здійснення детального обліку фінансової сфери.

Підставами для відокремлення секторів були відмінності їх ролі в економіці та в джерелах і способах використання фінансових ресурсів. Подібна логіка застосовувалась і при виділенні підсекторів в складі сектору фінансових установ [40, с. 80]. Відтак фінансові установи в СНР-1968 були визначені як корпоратизовані та некорпоратизовані підприємства, котрі переважним чином зайняті в фінансових операціях на ринку, що полягають в прийнятті на себе зобов'язань і в придбанні фінансових активів [40, с. 78].

Передбачалось, що інституційні одиниці всіх підсекторів фінансових установ, за винятком центрального банку, можуть знаходитись як в приватній, так і в державній власності.

Попри те, що стосовно фінансового сектору СНР-1968 відчутно більше, ніж СНР-1953, відповідала концепції Меморандуму 1947 р., другий міжнародний стандарт в цьому питанні істотно відрізнявся від першооснови національного рахівництва.

По-перше, замість двох секторів – фінансових посередників та агенцій по страхуванню і соціальному за-

безпеченню, – виділявся один сектор фінансових установ. Слід відзначити, що власне термін "фінансове посередництво" в СНР-1968 в явній формі був присутнім ні в назві секторів, ні підсекторів, хоча посередницька функція інституційних одиниць, включених до цього сектору, не викликала сумнівів.

По-друге, страхові компанії та пенсійні фонди складали не окремий сектор, а виділялись в підсектор в складі сектору фінансових установ.

По-третє, підсектор фондів соціального страхування не включався до складу фінансових установ, а був зарахований до сектору державного управління.

Нарешті, але не в останню чергу, при виділенні підсекторів фінансового сектору в СНР-1968 (як і в СНР-1993) важливою була їх позиція стосовно причетності до монетарної складової фінансової системи: два з пропонуваніх чотирьох підсекторів мали до неї безпосередній стосунок (див. табл. 2).

Так, СНР-1968 було відокремлено підсектор центрального банку як органу грошово-кредитного регулювання (*monetary authority*) з функціями емісійного центру та зберігача міжнародних резервів країни. Крім того, виділявся підсектор інших монетарних установ (*other monetary institutions*), до якого відносились всі банки, за винятком центрального, зобов'язання яких мають форму депозитів до запитання (*deposits payable on demand*), котрі підлягають передачі чеком (*transferable by cheque*) або в інший спосіб, придатний для здійснення платежів [40, с. 78]. Такі депозити називаються переказними [45, с. 27]. Рівень їх ліквідності є достатньо високим і наближається до готівкової валюти.

Натомість ті банки, зобов'язання яких є депозитами інших видів (не переказними), відносились до підсектору інших фінансових установ. Наприклад, це ощадні банки, які пропонують ощадні депозити, котрі завжди є непереказними. До цього ж підсектору було зараховано кредитні та будівельні асоціації; державні ощадні установи, кошти яких не надходять безпосередньо на баланси державних органів влади і не використовуються на спеціальні погашення державного боргу; кредитні союзи, компанії комерційного і споживчого кредиту; брокерів та дилерів, що виконують функції фінансування та депонування; інвестиційні компанії, товариства та трасти.

Назви інституційних секторів в СНР-1993 були доволі подібними до СНР-1968 з деякими нюансами. Нефінансові підприємства було перейменовано в нефінансові корпорації; відповідно, фінансові установи було названо фінансовими корпораціями. Назва сектору державного управління не змінилась; з назви сектору приватних некомерційних організацій, що обслуговують домогосподарства було вилучено слово "приватні". Нарешті, останній п'ятий сектор був лаконічно названий "Домогосподарства" [33, с. 104].

Встановлюючи сферу охопту сектору фінансових корпорацій, СНР-1993 зосереджувалась на фінансовому посередництві як основному виді їх діяльності, зараховуючи до складу цього сектору всі резидентні корпорації і квазікорпорації, котрі головним чином зайняті фінансовим посередництвом або допоміжною фінансовою діяльністю, тісно пов'язаною з фінансовим посередництвом [33, с. 117]. Принагідно зауважимо, що в ISIC (Rev. 3) діяльність фінансових підприємств класифікувалась в секції J "Фінансове посередництво", підрозділи 65-67.

Фінансове посередництво визнавалось як продуктивна діяльність, в якій інституційна одиниця приймає на себе зобов'язання від свого імені з метою придбання фінансових активів шляхом здійснення фінансових операцій на ринку.

Посередницький характер цієї діяльності полягає в тому, що інституційні одиниці фінансового сектору спрямовують кошти від кредиторів позичальникам шляхом посередництва між ними. При цьому фінансові установи акумулюють кошти кредиторів та трансформують, "перепаковують" їх таким чином, щоб це відповідало вимогам позичальників [33, с. 117].

Підсекторний склад фінансового сектору в СНР-1993 більш деталізований, ніж в СНР-1968: було виділено п'ять підсекторів (див. табл. 2) і надано більш ґрунтовну їх характеристику [33, с. 118-121].

Зокрема, детально пояснювалась логіка виділення підсектору інших депозитних корпорацій (S.122). Як було показано вище, в СНР-1968 фінансові установи, депозитні зобов'язання яких відрізняються за ступенем ліквідності, було включено до різних підсекторів. Натомість СНР-1968 об'єднала такі інституційні одиниці в підсектор S.122, проте для відображення їх неоднорідності додатково передбачались дві підкатегорії [45, с. 6]:

- грошово-депозитні корпорації (*Deposit money corporations S.1221*), які приймають переказні депозити;
- інші (*Other S.1222*), які не приймають їх.

Принагідно зауважимо, що причина виділення цих підкатегорій базувалась на відмінності розуміння грошей у вузькому та широкому сенсі. Вузька концепція грошей розглядає їх як актив, що є універсальним юридично визнаним засобом платежу, котрий за потреби може бути відразу (*immediately*) використаний. "Вузькі гроші" складаються з готівкової валюти (банкнот та монет) і переказних депозитів. Останні можуть бути на першу вимогу обмінені по номіналу чи переказані за допомогою чеку, тратти (переказного векселя), постійного доручення, прямого зарахування/списання чи інших механізмів прямих платежів [33, с. 119; 45, с. 27, 61]. Історично депозити з такими характеристиками пропонувались фінансовими корпораціями певного типу, котрі називались "банкми".

Концепція "широких грошей" з'явилась пізніше завдяки двом обставинам. По-перше, з огляду на конкуренцію серед банків останні розширювали свої "продуктові лінійки", доповнюючи їх депозитами інших видів, котрі можуть слугувати близькими заміниками "вузьких грошей". З іншого боку, інші фінансові установи, котрі не обов'язково називались банками, підвищували трансферабельність (*transferable*, здатність до вільної передачі) своїх депозитів. Отже, концепція "широких грошей" охоплює всі ці нові види депозитів та квазі-депозитні зобов'язання депозитних корпорацій.

Ті фінансові корпорації, чиї зобов'язання мають форму депозитів та близьких їх заміників, віднесених до "широких грошей", було зараховано до підкатегорії S.1222 – ощадні банки (включаючи ощадні банки поштових відділень та ті, що контролюються державою), іпотечні банки, кредитні асоціації, кредитні кооперативи, будівельні товариства тощо.

Натомість до підкатегорії S.1221 "Грошово-депозитні корпорації" потрапили ті установи, депозити яких відповідають поняттю "вузьких грошей".

Окремо підкреслювалось, що між банками і депозитними корпораціями немає абсолютної відповідності з огляду на різноманітність практик застосування назви "банк" в різних країнах та стосовно різних установ. Аналогічно поняття "вузьких" та "широких" грошей не мають універсального визначення і повинні враховувати інституційну специфіку окремих країн.

До підсектору S.123 "Інші фінансові посередники за винятком страхових компаній та пенсійних фондів" було віднесено корпорації, котрі залучають кошти на фінансових ринках (але не в формі депозитів) та використовують їх для придбання інших видів фінансових активів

– інвестиційні компанії, компанії, що надають послуги з фінансового лізингу та споживчого кредитування.

Підсектори центрального банку (S.121) та страхових корпорацій і пенсійних фондів (S.125) практично не зазнали змін порівняно з СНР-1968.

Натомість новацією СНР-1993 було виділення додаткового підсектору – S.124 "Допоміжні фінансові корпорації", до складу якого входили всі резидентні корпорації та квазікорпорації, діяльність яких тісно пов'язана з фінансовим посередництвом, хоча самі вони не виконують посередницьких функцій. До них було віднесено брокерів по цінним паперам, кредитних і страхових брокерів; так звані флотаційні корпорації, що управляють випуском цінних паперів; корпорації, основною функцією яких є гарантування шляхом індосаменту векселів та аналогічних інструментів; корпорації, що працюють з такими інструментами хеджування як свопи, опціони та ф'ючерси.

З метою максимального охоплення інновацій, що мали місце в розвитку фінансів; враховуючи стрімкий розвиток фінансових ринків та розмивання кордонів між різноманітними видами фінансової діяльності, в СНР-2008 введено більш чітке та розширене визначення фінансових послуг, до яких окрім фінансового посередництва та допоміжної фінансової діяльності (як в СНР-1993) додано послуги з управління ризиками та трансформації ліквідності [31, с. 83, 440].

Фінансові корпорації в новій Системі визначено як всі резидентські корпорації, зайняті, переважним чином, наданням фінансових послуг іншим інституційним одиницям, включаючи послуги страхування і пенсійних фондів [31, с. 83].

Рівень деталізації підсекторів сектору фінансових корпорацій в СНР-2008 є набагато вищим, що дозволяє забезпечити більшу гнучкість і узгодженість з іншими системами грошової і фінансової статистики, зокрема, з такими, як системи МВФ і Європейського центрального банку [31, с. 675].

Не змінивши підходу СНР-1993 до поділу економіки на п'ять інституційних секторів, СНР-2008 в складі сектору фінансових корпорацій виділяє не п'ять, а дев'ять підсекторів (див. табл. 2). Новими з них є підсектори:

- Фонди грошового ринку – колективні інвестиційні програми, котрі акумулюють кошти шляхом продажу акцій або паїв населенню та інвестують їх переважним чином в інструменти грошового ринку;

- Інвестиційні фонди негрошового ринку – також колективні інвестиційні програми, котрі акумулюють кошти шляхом продажу акцій або паїв населенню, проте від одиниць попереднього підсектору вони відрізняються об'єктами інвестування. Ними є фінансові активи (окрім короткострокових) та нефінансові активи (звичай нерухомість);

- Кептивні фінансові установи і кредитори грошей (*moneylenders*) – інституційні одиниці, що надають фінансові послуги, у яких більша частина активів та зобов'язань не бере участі в операціях на відкритих ринках. Зокрема, це трасти, холдингові компанії (навіть якщо всі їх дочірні компанії – нефінансові корпорації), одиниці спеціального призначення (канали передачі коштів), корпорації, зайняті кредитуванням за рахунок спонсорських коштів, ломбарди.

Зауважимо, що холдингові компанії в СНР-1993 відносились до того сектору, в якому зосереджена основна діяльність групи дочірніх компаній. Холдингова компанія є лише держателем активів дочірніх компаній, не займається управлінською діяльністю і тому надає лише фінансову послугу [31, с. 76].

Страхові компанії та пенсійні фонди в СНР-2008, як і в Меморандумі 1947 р., виділено в окремі підсектори.

Окрім поділу на підсектори інституційні одиниці, що входять до складу сектору фінансових корпорацій, можуть бути згруповані у три широкі категорії: фінансові посередники, допоміжні фінансові корпорації та інші фінансові корпорації.

Більша частина фінансового сектору представлена фінансовими посередниками того чи іншого типу.

Категорія допоміжних фінансових корпорацій відповідає однойменному сектору і охоплює інституційні одиниці, переважним чином зайняті обслуговуванням фінансових ринків, що не набувають у власність фінансові активи та зобов'язання, з якими вони мають справу.

Інші фінансові корпорації відповідають підсектору "Кептивні фінансові установи і кредитори грошей". Їх відрізняє те, що основна частина їх активів і зобов'язань не продається на відкритих фінансових ринках [31, с. 84,86].

Отже, в СНР-2008 фінансові корпорації були розмежовані на ті, що працюють на відкритих фінансових ринках (фінансові посередники і допоміжні фінансові корпорації) і ті, що не працюють на них (інші фінансові корпорації).

Висновки. Фінансовий сектор як важливий структурний компонент економіки безпосередньо чи менш явному вигляді присутній в усіх версіях Системи національних рахунків та в більш ранніх методологічних побудовах. В ході еволюції національного рахівництва дещо змінювалась назва сектору та більш істотно (по мірі розвитку і ускладнення фінансових відносин) – його склад.

Ще в прообразі СНР – Меморандумі Р. Стоуна 1947 р., підготовленому ним для Підкомітету зі статистики національного доходу Комітету експертів зі статистичних питань Ліги Націй, багато уваги було приділено фінансовим інституціям – вони сформували два з пропонованих п'яти секторів (або половину секторів внутрішньої економіки). Документ підкреслював важливість фінансових установ в економіці та їх якісну відмінність від підприємств реального сектору.

СНР-1953 на секторному рівні не відокремлювала фінансові установи, об'єднавши їх в один сектор з виробничими підприємствами. Натомість передбачалось вивчення фінансової діяльності на галузевому рівні із застосуванням галузевої класифікації, наближеної до Міжнародної стандартної галузевої класифікації усіх видів економічної діяльності 1948 р.

СНР-1968 повернула розширений підхід до трактування структури економіки: одним з чотирьох введених нею секторів був сектор фінансових установ, особливості яких було визначено участь в фінансових операціях на ринку, що передбачають прийняття на себе зобов'язань та придбання фінансових активів. На підсекторному рівні виділялось чотири компоненти, два з яких стосувались монетарної складової фінансової системи – підсектори центрального банку та інших монетарних установ. Страхові компанії та пенсійні фонди, на відміну від Меморандуму 1947 р., були переведені з рівня окремого сектору економіки на підсекторний рівень. Фінансові установи, що не увійшли до цих трьох підсекторів, сформували підсектор інших фінансових установ.

В СНР-1993 назву сектору було змінено на "сектор фінансових корпорацій". Як основний вид їх діяльності розглядалось фінансове посередництво або допоміжна діяльність, тісно з ним пов'язана. Кількість підсекторів була збільшена до п'яти шляхом утворення сектору допоміжних фінансових корпорацій. Підсектор інших монетарних установ отримав назву інших депозитних корпорацій. В складі останнього виділялись підкатегорії грошово-депозитних (S.1221) та інших корпорацій (S.1222), що дає підстави розглядати підхід СНР-1993

до вивчення складу фінансового сектору в певному сенсі як найбільш деталізований – решта варіантів СНР не виділяють рівень підкатегорій, обмежуючись секторами та підсекторами.

СНР-2008 успадкувала від СНР-1993 назву сектору фінансових корпорацій. В якості "видової відмінності" цього інституційного сектору визначено надання фінансових послуг, включаючи послуги страхування і пенсійних фондів. Розширення визначення фінансових послуг відбулось завдяки включенню до їх переліку окрім послуг з фінансового посередництва та допоміжної фінансової діяльності (як в СНР-1993) послуг з управління ризиками та трансформації ліквідності. Поглиблення деталізації складу сектору фінансових корпорацій виявилось у збільшенні кількості його підсекторів з п'яти до дев'яти. Виділено нові підсектори: фонди грошового ринку, інвестиційні фонди негрошового ринку, кептивні фінансові установи і кредитори грошей. Крім того, підсектор страхових корпорацій та пенсійних фондів поділено на окремі підсектори. Передбачено також віднесення інституційних одиниць сектору фінансових корпорацій до однієї з трьох категорій: фінансових посередників, допоміжних фінансових корпорацій чи інших фінансових корпорацій. Новації СНР-2008 забезпечують її більшу гнучкість та узгодженість з іншими системами грошової і фінансової статистики.

Дискусія. Важливою методологічною проблемою дослідження функціонування фінансового сектору на концептуальних засадах Системи національних рахунків є оцінювання результатів продуктивної діяльності фінансових посередників. При визначенні випуску їх ринкових послуг постає необхідність розмежування вартості послуг, плата за які здійснюється в прямій формі і так званої "умовної оплати послуг фінансових посередників, УОПФП" (*Financial intermediation services in directly measured, FISIM*).

Так, банк, як правило, не встановлює ціну за послуги, які надаються ним власникам депозитів, що створює ілюзію "безкоштовності" цих послуг для останніх. Витрати за надання цих послуг компенсуються за рахунок процентних виплат за кредитами, оскільки останні надаються під вищі відсоткові ставки, ніж ті, що встановлені для депозитів. Проте формальна "безкоштовність" послуг банку для одиниць, що розміщують свої кошти на депозит, викривлює уявлення про продукт, створюваний в банківській системі. Подальші дослідження в цьому напрямку буде спрямовано на вивчення особливостей відображення УОПФП в різних версіях СНР та впливу обраного підходу на обсяг і структуру валового внутрішнього продукту країни.

Список використаних джерел

1. Studenski P. The Income of Nations. Theory, Measurement, and Analysis: past and present / Paul Studenski. – New York: New York University Press, 1958. – pp. 554. Переклад російською: Студенский П. Доход наций. Теория, измерение и анализ: прошлое и настоящее / П. Студенский. – М.: Статистика, 1968. – 710 с.
2. Copeland Morris A. A Study of Money flows in the United States / Morris A. Copeland. – New York: National Bureau of Economic Research, 1952.
3. Bos F. Three Centuries of Macro-Economic Statistics [Електронний ресурс] / Frits Bos // MPRA paper. – 2011. – nr. 35391. – Режим доступу до ресурсу: https://mpa.ub.uni-muenchen.de/35391/1/Three_centuries_macro-economic_statistics.pdf
4. Bos F. The National Accounts as a Tool for Analysis and Policy [Електронний ресурс] / Frits Bos // MPRA paper. – 2006. – nr. 1235. – Режим доступу до ресурсу: https://mpa.ub.uni-muenchen.de/1235/1/MPRA_paper_1235.pdf
5. Bos F. Standard National Accounting Concepts, Economic Theory and Data Compilation Issues; on Constancy and Change in the United Nations-Manuals on National Accounting (1947, 1953, 1968, 1993) [Електронний ресурс] / Frits Bos // National Accounts Occasional Paper (Statistics Netherlands, Voorburg). – 1993. – No. 61. – Режим доступу до ресурсу: [file:///C:/Users/%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81/Downloads/1993-061-p30-pub%20\(13\).pdf](file:///C:/Users/%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81/Downloads/1993-061-p30-pub%20(13).pdf)
6. Vanoli A. A History of National Accounting / A. Vanoli. – IOS Press, Amsterdam, 2005.
7. Vanoli A. National Accounting at the beginning of the 21st century: Wherefrom? Where to? [Електронний ресурс] / André Vanoli // EURONA: Eurostat review on National Accounts and Macroeconomic Indicators. – 2014. – №1. – p. 9-38. – Режим доступу до ресурсу: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5787105/KS-GP-13-001-EN.PDF/d30343a8-1e48-4119-8ea8-e13e1ad321d6>.
8. Wilson K. The architecture of the System of National Accounts: A three-way international comparison of Canada, Australia, and the United Kingdom / K. Wilson // A New Architecture for the U.S. National Accounts. D.W. Jorgenson, J.S. Landefeld, and W.D. Nordhaus (eds.). The University of Chicago Press. NBER Studies in Income and Wealth. – 2006. – Volume 66. – p. 113-142. DOI: 10.3386/w11106
9. Carson Carol S. Manuals on Macroeconomic Statistics: A Stocktaking to Guide Future Work [Електронний ресурс] / C. S. Carson, L. Laliberte; Intern. Monetary Fund. – Without place: [s. n.], 2001, Nov. – 22 p. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.imf.org/en/Publications/WPI/Issues/2016/12/30/Manuals-on-Macroeconomic-Statistics-A-Stocktaking-to-Guide-Future-Work-15484>.
10. Ruggles N.D. The Design of Economic Accounts / Nancy D. Ruggles, Richard Ruggles. – Cambridge, MA: NBER, 1970.
11. Nancy D. Ruggles and Richard Ruggles. National accounting and economic policy: the United States and UN systems. – Edward Elgar, Cheltenham, U.K. and Northampton, MA. – 1999. – 576 p.
12. Ruggles R. A Note on the Revision of the United Nations System of National Accounts / R. Ruggles // Review of Income and Wealth. – 1990. – Series 36, Number 4. – p. 413-420.
13. Эйдельман М.Р. Опыт составления отчетного межотраслевого баланса производства и распределения продукции в народном хозяйстве СССР / М. Р. Эйдельман // Вестник статистики. – 1961. – № 7. – С. 9-31.
14. Эйдельман М.Р. Межотраслевой баланс общественного продукта (Теория и практика его составления). – М.: Статистика, 1966. – 375 с.
15. Морозова И.А. Баланс народного хозяйства и методы его построения / И.А. Морозова. – М.: Госстатиздат, 1961. – 144 с.
16. Пономаренко А.Н. Ретроспективные национальные счета России: 1961-1990. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 256 с.
17. Герасименко С.С., Головкин В.А., Нікітіна І.М. Система національних рахунків: навч. посібник. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2005. – 217 с.
18. Головкин В. Система національних рахунків України: вчора, сьогодні, завтра / В. Головкин // Вісник НБУ. – 2011. – № 4. – С. 3-6.
19. Основы национального счетоводства (международный стандарт): учебник / под ред. Ю.Н. Иванова. – М.: ИНФРА-М, 2005. – 479 с.
20. Иванов Ю.Н. История возникновения и развития системы национальных счетов / Ю.Н. Иванов // Вопросы статистики. – 2012. – № 8. – С. 79-83.
21. Момотюк Л.Є. Роль Системи національних рахунків у статистиці фінансів / Л.Є. Момотюк // Економіка Криму. – №1(42). – 2013. – С.53-58.
22. Моторин Р.М. Методологічні основи переходу макроекономічної статистики України до міжнародних стандартів: Автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.03.01 / Р.М. Моторин; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 1998. – 32 с.
23. Моторин, Р.М. Система національних рахунків: навч. посібник / Р.М. Моторин, Т.М. Моторина. – К.: КНЕУ, 2001. – 336 с.
24. Плышевский Б. Теоретические истоки СНС: основные этапы формирования ее принципов и методологии / Б. Плышевский // Экономист. – 2014. – № 6. – С. 37-48.
25. Рябушкин Б.Т. Система национальных счетов в зарубежной статистике / Б.Т. Рябушкин. – М.: Статистика, 1969. – 179 с.
26. Рябушкин Б.Т. Национальные счета и экономические балансы. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 256 с.
27. Коваленко Ю.М. Інституціалізація фінансового сектору економіки: монографія / Коваленко Юлія Михайлівна: Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь: Нац. ун-т ДПС України, 2013. – 606 с.
28. Коваленко Ю. Фінансовий сектор в фінансовій системі економіки: теоретичний аспект / Ю. Коваленко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2015. – Вип. 6. – С. 35-42. <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/171-6/7>
29. Финанси институцийных секторов экономики Украины / за ред. Т. І. Сфименко, М. М. Ермошенка. – К.: ДННУ "Акад. фін. управління", 2014. – 584 с.
30. Рязанова Н.С. Фінансове рахівництво як інформаційно-інфраструктурна підсистема сучасної макро-економіки / Н.С. Рязанова, В.М. Федосов // Фінанси України. – 2017. – № 1. – С. 26-51.
31. System of National Accounts, 2008 / New York : UN : European Commission: IMF : World Bank: OECD, 2009. – 662 p. Переклад російською: Система национальных счетов 2008 / ООН [и др.]. – Нью-Йорк : ООН [и др.], 2012. – 764 с.
32. Kuznets S. National Income, 1929-1932 [Електронний ресурс] / Simon Kuznets. – New York: National Bureau of Economic Research. – 1934. – Bulletin 49. – p. 1-12. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.nber.org/chapters/c2258>
33. A System of National Accounts. [Електронний ресурс] / Commission of the European Communities, International Monetary Fund, Organization for Economic Co-operation and Development, United Nations, World Bank // Brussels/Luxembourg, New York, Paris, Washington, D.C., 1993. – Режим доступу до ресурсу: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/1993sna.pdf>

34. Секція національних рахунків Статистичного відділу ООН : <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/hsna.asp>

35. Keynes J.M. The General Theory of Employment, Interest, and Money / John Maynard Keynes. – London: Palgrave Macmillan, 1936. – 470 p.

36. Keynes J.M. How to Pay for the War: A Radical Plan for the Chancellor of the Exchequer. / John Maynard Keynes. – Macmillan, London, 1940. – 88 p.

37. Measurement of National Income and the Construction of Social Accounts: Report of the Sub-committee on National Income Statistics of the League of Nations Committee of Statistical Experts [Електронний ресурс] // Studies and Reports on Statistical Methods. – UN, Geneva. – 1947. – no. 7. – 116 p. – Режим доступу до ресурсу: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/1947NAreport.pdf>

38. A System of National Accounts (Memorandum prepared by the Secretary-General on the Report of the Committee of National Income Experts) [Електронний ресурс]: Item 9 of the provisional agenda of the Seventh session of Statistical Commission (New York, 12 November 1952) / United Nations Economic and Social Council. – Режим доступу до ресурсу: <https://unstats.un.org/unsd/statcom/7th-session/documents/doc53/1953-147-NationalAccounts-E.pdf>

39. A System of National Accounts and Supporting Tables. Studies in Methods, Series F, No. 2. [Електронний ресурс] / United Nations. Department of Economic Affairs. Statistical Office // New York, 1953. – Режим доступу до ресурсу: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/1953sna.pdf>

40. A System of National Accounts. Studies in Methods, Series F, No. 2, Rev. 3. [Електронний ресурс] / United Nations. Department of Economic and Social Affairs. Statistical Office // New York, 1968. – Режим доступу до ресурсу: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/1968sna.pdf>

41. The Financial Crisis and Information Gaps: Report to the G-20 Finance Ministers and Central Bank Governors [Електронний ресурс] / IMF

Staff and the FSB Secretariat, October 29, 2009. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.imf.org/external/np/g20/pdf/102909.pdf>.

42. Report on measuring sustainable development: statistics for sustainable development, commonalities between current practice and theory [Електронний ресурс] / UNECE/OECD/Eurostat. // Working Paper ECE/CES/2008/29 – Режим доступу до ресурсу: https://www.unecce.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/2008/29_e.pdf.

43. Stiglitz J.E. Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress [Електронний ресурс] / J.E. Stiglitz, A. Sen, J.-P. Fitoussi. – Режим доступу до ресурсу: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/118025/118123/Fitoussi+Commission-report>.

44. Ван де Вен П. Внедрение СНС 2008 и основные вызовы будущего развития национальных счетов [Електронний ресурс] / Питер ван де Вен // 33-я Генеральная конференция Международной ассоциации по изучению дохода и богатства, Роттердам, 24-30 августа 2014 г. – Режим доступу до ресурсу: http://www.cisstat.com/sna2008/Peter%20van%20de%20Ven%20The%20Implementation%20of%20the%202008%20SNA%20and%20the%20Main%20Challenges_rus.pdf.

45. Руководство по денежно-кредитной и финансовой статистике. [Електронний ресурс] / Вашингтон, округ Колумбия, США: МВФ, 2000. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/mfs/manual/rus/mfsmr.pdf>

Надійшла до редколегії 11.06.17
Date of editorial approval 27.07.17

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

Р. Задорожная, канд. экон. наук, доц.

Белоцерковский национальный аграрный университет, Белая Церковь, Украина

ИСТОРИЧЕСКИЕ ТРАЕКТОРИИ ОТОБРАЖЕНИЯ ФИНАНСОВОГО СЕКТОРА В СИСТЕМЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ СЧЕТОВ

Статья посвящена исследованию эволюции подходов к отображению финансового сектора как составляющей экономики на концептуальной основе Системы национальных счетов. Выявлены основные предпосылки становления СНР. Прослежено формирование методологии национального счетоводства и влияние на него развития экономической теории. Определены роль и взаимообусловленность макроэкономической теории Дж. М. Кейнса как методологического базиса СНР и СНР как эмпирической основы макроэкономики. Проанализированы международные стандарты СНР 1953, 1968, 1993 и 2008 гг., особенности представления в них финансового сектора и его подсекторного состава.

Ключевые слова: Система национальных счетов, институциональный сектор, финансовый сектор, макроэкономический анализ, финансовые операции, финансовое посредничество, финансовые услуги.

R. Zadorozhna, PhD in Economics, Associate Professor
Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva, Ukraine

HISTORICAL TRAJECTORIES OF THE FINANCIAL SECTOR DISPLAY IN THE SYSTEM OF NATIONAL ACCOUNTS

This article examines the evolution of approaches to the financial sector display as a part of the economy on the conceptual basis of the System of National Accounts. The main prerequisites for the formation of SNA are revealed. The formation of the methodology of national accounting and the impact of the development of economic theory on it are traced. The role and interconditionality of the Keynes' macroeconomic theory as a methodological basis of the SNA and the SNA as an empirical basis of macroeconomics are defined. The international standards SNA-1953, SNA-1968, SNA-1993 and SNA-2008; the features of presentation of the financial sector and its subsectors composition in standards are analysed.

Keywords: System of National Accounts, institutional sector, financial sector, macroeconomic analysis, financial transactions, financial intermediation, financial services.

References (in Latin): Translation / Transliteration/ Transcription

1. Studenski, P., 1958. The Income of Nations. Theory, Measurement, and Analysis: past and present. New York: New York University Press, pp. 554.
2. Copeland, Morris A., 1952. A Study of Money flows in the United States. New York: National Bureau of Economic Research.
3. Bos, F., 2011. Three Centuries of Macro-Economic Statistics. *MPRA paper*, nr. 35391. Available at: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/35391/1/Three_centuries_macro-economic_statistics.pdf.
4. Bos, F., 2006. The National Accounts as a Tool for Analysis and Policy. *MPRA paper*, nr. 1235. Available at: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/1235/1/MPRA_paper_1235.pdf.
5. Bos, F., 1993. Standard National Accounting Concepts, Economic Theory and Data Compilation Issues; on Constancy and Change in the United Nations-Manuals on National Accounting (1947, 1953, 1968, 1993). *National Accounts Occasional Paper (Statistics Netherlands, Voorburg)*, No. 61. Available at: [file:///C:/Users/%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81/Downloads/1993-061-p30-pub%20\(13\).pdf](file:///C:/Users/%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81/Downloads/1993-061-p30-pub%20(13).pdf).
6. Vanoli, A., 2005. A History of National Accounting. Amsterdam: IOS Press.
7. Vanoli, A., 2014. National Accounting at the beginning of the 21st century: Wherefrom? Whereto? *EURONA: Eurostat review on National Accounts and Macroeconomic Indicators*, 1, pp. 9-38. Available at: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5787105/KS-GP-13-001-EN.PDF/d30343a8-1e48-4119-8ea8-e13e1ad321d6>.
8. Wilson, K., 2006. The architecture of the System of National Accounts: A three-way international comparison of Canada, Australia, and the United Kingdom. In *A New Architecture for the U.S. National Accounts*. D.W. Jorgenson, J.S. Landefeld, and W.D. Nordhaus (eds.). The University of Chicago Press. NBER Studies in Income and Wealth. Volume 66, p. 113-142. DOI: 10.3386/w11106.
9. Carson, Carol S., Laliberte, L., 2001. Manuals on Macroeconomic Statistics: A Stocktaking to Guide Future Work. Intern. Monetary Fund. Without place: [s. n.], Nov., p. 22. Available at: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/30/Manuals-on-Macroeconomic-Statistics-A-Stocktaking-to-Guide-Future-Work-15484>.
10. Ruggles, N.D., Ruggles, R., 1970. The Design of Economic Accounts. Cambridge, MA: NBER.
11. Ruggles, N.D., Ruggles, R., 1999. National accounting and economic policy: the United States and UN systems. Edward Elgar, Cheltenham, U.K. and Northampton, MA., p. 576.
12. Ruggles, R., 1990. A Note on the Revision of the United Nations System of National Accounts. *Review of Income and Wealth*, Series 36, Number 4, pp. 413-420.
13. Eydelman, M.R., 1961. Opyt sostavleniya otchetnogo mezhotraslevogo balansa proizvodstva i raspredeleniya produktsii v narodnom hozyaystva SSSR. *Vestnik statistiki*, 7., pp. 9-31.
14. Eydelman, M.R., 1966. Mezhotraslevoy balans obshchestvennogo produkta (Teoriya i praktika ego sostavleniya). Moskva: Statistika, p. 375.

15. Morozova, I.A., 1961. Balans narodnogo hozyaystva i metody ego postroyeniya. Moskva: Gosstatizdat, p. 144.
16. Ponomarenko, A.N., 2002. Retrospektivnyye natsionalnyye scheta Rossii: 1961-1990. Moskva: Finansyi i statistika, p. 256.
17. Herasymenko, S.S., Holovko, V.A., Nikitina, I.M., 2005. Sistema natsionalnykh rakhunkiv: navch. posibnyk. Kyiv: IVTs Derzhkomstatu Ukrainy, p. 217.
18. Holovko, V., 2011. Sistema natsionalnykh rakhunkiv Ukrainy: vchora, sohodni, zavtra. *Visnyk NBU*, 4, pp.3-6.
19. Ivanov, Yu.N. (red.), 2005. Osnovy natsionalnogo schetovodstva (mezhdunarodnyy standart): uchebnik. Moskva: INFRA-M, p.479.
20. Ivanov, Yu.N., 2012. Istoriya vozniknoveniya i razvitiya sistem natsionalnykh chetov. *Voprosy statistiki*, 8, pp. 79-83.
21. Momotuk, L.I., 2013. Rol systemy natsionalnykh rakhunkiv u statystytsi finansiv. *Ekonomika Kryima*, 1(42), pp. 53-58.
22. Motoryn, R. M., 1998. Metodolohichni osnovy perekhodu makroekonomichnoi statystyky Ukrainy do mizhnarodnykh standartiv: Avtoref. dys. d-raekon. nauk: 08.03.01, Kyivskiy natsionalnyi ekonomichnyi universytet, p. 32.
23. Motoryn, R.M., Motoryna, T.M., 2001. Sistema natsionalnykh rakhunkiv: navch. posibnyk. Kyiv: KNEU, p. 336.
24. Plyshevskiy, B., 2014. Teoreticheskie istoki SNS: osnovnyye etapy iformirovaniyae printsipov i metodologi. *Ekonomist*, 6, pp. 37-48.
25. Ryabushkin, B.T., 1969. Sistema natsionalnykh schetov v zarubezhnoy statistike. Moskva: Statistika, p. 179.
26. Ryabushkin, B.T., 2002. Natsionalnyye scheta i ekonomicheskie balansy. Moskva: Finansyi i statistika, p. 256.
27. Kovalenko, Yu.M., 2013. Instytualizatsiya finansovogo sektora ekonomiky: monografiya. Nats. un-t derzh. podat. Sluzhby Ukrainy. Irpin: Nats. un-t DPS Ukrainy, p. 606.
28. Kovalenko, Yu., 2015. Finansovyy sektor v finansovoy sisteme ekonomiki: teoreticheskiy aspekt. *Visnyk Kyivskoho natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika*, Vyp. 6, pp. 35-42. <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/171-6/7>
29. Yefymenko, T.I., Yermoshenko, M.M.(red.), 2014. Finansy instytutsiynykh sektoriv ekonomiky Ukrainy. Kyiv: DNNU "Akad. fin. upravlinnia", p. 584.
30. Riazanova, N.S., Fedosov, V.M., 2017. Finansove rakhivnystvo yak informatsiino-infrastruktura pidsystema suchasnoi makroekonomiky. *Finansy Ukrainy*, 1, pp. 26-51.
31. United Nations, European Commission, International Monetary Fund, Organisation for Economic Cooperation and Development, World Bank. (2009). System of National Accounts 2008. New York, pp. 662. Available at: <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008.pdf>.
32. Kuznets, S., 1934. National Income, 1929-1932. New York: National Bureau of Economic Research, Bulletin 49, pp. 1-12. Available at: <http://www.nber.org/chapters/c2258>.
33. United Nations, European Commission, International Monetary Fund, Organisation for Economic Cooperation and Development, World Bank. (1993). System of National Accounts 1993. Brussels/Luxembourg, New York, Paris, Washington, D.C., pp. 814. Available at: <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/1993sna.pdf>.
34. United Nations Statistics Division. Available at: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/hsna.asp>.
35. Keynes, J.M., 1936. The General Theory of Employment, Interest, and Money. London: Palgrave Macmillan, p.470.
36. Keynes, J.M., 1940. How to Pay for the War: A Radical Plan for the Chancellor of the Exchequer. Macmillan, London, p. 88.
37. Stone, R., League of Nations. Committee of Statistical Experts. 1947. Measurement of National Income and the Construction of Social Accounts: Report of the Sub-committee on National Income Statistics of the League of Nations Committee of Statistical Experts. United Nations, Geneva. Studies and Reports on Statistical Methods, no. 7, p. 116. Available at: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/1947NAREport.pdf>.
38. United Nations Economic and Social Council. 1952. A System of National Accounts (Memorandum prepared by the Secretary-General on the Report of the Committee of National Income Experts): Item 9 of the provisional agenda of the Seventh session of Statistical Commission. New York, 12 November 1952. Available at: <https://unstats.un.org/unsd/statcom/7th-session/documents/doc53/1953-147-NationalAccounts-E.pdf>.
39. United Nations. Department of Economic Affairs. Statistical Office. 1953. A System of National Accounts and Supporting Tables. Studies in Methods, Series F, No. 2. UN, New York. Available at: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/1953sna.pdf>.
40. United Nations. Department of Economic and Social Affairs. Statistical Office. 1968. A System of National Accounts. Studies in Methods, Series F, No. 2, Rev. 3. UN, New York. Available at: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/1968sna.pdf>.
41. Financial Stability Board, International Monetary Fund. 2009. The Financial Crisis and Information Gaps: Report to the G-20 Finance Ministers and Central Bank Governors. IMF Staff and the FSB Secretariat, October 29, 2009. Available at: <http://www.imf.org/external/np/g20/pdf/102909.pdf>.
42. UNECE/OECD/Eurostat, 2008. Report on measuring sustainable development: statistics for sustainable development, commonalities between current practice and theory. Working Paper ECE/CES/2008/29. Available at: <https://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/2008/29.e.pdf>.
43. Stiglitz, J.E., Sen, A., Fitoussi, J.-P., 2009. Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Available at: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/118025/118123/Fitoussi+Commission+report>.
44. Van de Ven, P., 2014. Vnedrenie SNS 2008 i osnovnye vyzovy budushhego razvitiya natsional'nykh schetov. Available at: http://www.cisstat.com/sna2008/Peter%20van%20de%20Ven%20The%20Implementation%20of%20the%202008%20SNA%20and%20the%20Main%20Challenges_rus.pdf.
45. International Monetary Fund., 2008. Monetary and financial statistics: compilation guide. Washington, D.C. Available at: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/mfs/manual/rus/mfsmr.pdf>.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2017; 4(193): 21-25

УДК 330.33.36

JEL classification: 032

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2017/193-4/3>

Н. Ігнатович, канд. екон наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ЇЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

У статті досліджується вплив реформування економіки на процес її модернізації та можливості просування до постіндустріального суспільства в Україні. Розглянуто особливості модернізації західної економіки та відмінності між факторами і мотиваціями економічних перетворень в українській і західній економіках. Висвітлена необхідність неоіндустріалізації економіки України. Проаналізовано причини негативних результатів економічних реформ в Україні, визначено умови їх подолання.

Ключові слова: реформування економіки, модернізація економіки, постіндустріальне суспільство, мотивація економічної людини, постекономічна людина, неоіндустріалізація економіки.

Постановка проблеми. Проведення модернізації вітчизняної економіки належить до найважливіших завдань її сучасного розвитку. Розв'язання цього нагального завдання можливе на складному і тривалому шляху переходу до постіндустріального суспільства, до притаманних йому економіки знань та наукомісткого розвитку. Процес ринкового реформування вітчизняної економіки, який розпочався ще на межі 80 – 90-х років минулого століття, мав на меті створити умови для розгортання підприємницької ініціативи як важливої рушійної сили модернізації, спроможної подолати технологі-

чне відставання національної економіки від економіки розвинутих країн, здійснити інноваційний прорив до сучасних технологічних укладів. На той час стало цілком зрозумілим, що директивно-планова економіка, на базі якої була здійснена індустріалізація радянської економіки у 30-х роках минулого століття, є непридатною для вирішення завдань переходу до постіндустріального суспільства. Модель форсованої модернізації мобілізаційного типу, яка забезпечила прискорену трансформацію аграрної економіки в індустріальну в екстремальних умовах вкрай обмежених ресурсів і часу

шляхом величезного напруження усіх сил країни, не могла спрацювати при розв'язанні якісно нових завдань створення постіндустріальної економіки. Їх реалізація вимагала активізації творчої діяльності, спонукання господарської ініціативності та інноваційного спрямування суспільного розвитку шляхом ринкових перетворень вітчизняної економіки.

Проте попри усі сподівання вітчизняних реформаторів практичне здійснення ринкових реформ в економіці України не забезпечило її реальну модернізацію. Проблеми спрямування процесів реформування вітчизняної економіки на вирішення довгострокових задач її модернізації поки що досить далекі від практичного розв'язання, а їх подальша наукова розробка залишається актуальною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання здійснення модернізації сучасної економіки шляхом її реформування перебувають у центрі багатьох наукових досліджень, зокрема таких відомих українських і іноземних фахівців, як В.М. Геець, А.С. Гальчинський, П.С. Єщенко, М.І. Зверяков, С.Ю. Глазьев, Д.С. Львов, О.С. Панарін, В.Л. Іноземцев, Ю.В. Яковець, Дж. Стігліц та інші. У їхніх працях досліджуються різні аспекти проблем розробки науково обґрунтованої стратегії реформування економіки, визначення його мотиваційного механізму, пріоритетів, напрямів та темпів. Проте, на наш погляд, у цих дослідженнях недостатня увага приділяється проблемам впливу на сучасні економічні перетворення історичних, морально-етичних, соціально-культурних, духовних і психологічних особливостей країни. А успішність просування країни на шляху модернізації економіки суттєво залежить від того, наскільки повно враховані при обґрунтуванні здійснюваних реформ всі реальні чинники, які впливають на економічні перетворення, і наскільки ефективним і адекватним сучасним завданням є мотиваційний механізм цих перетворень.

Методологія дослідження. Дане дослідження здійснюється на основі конкретно-історичного методологічного підходу, притаманного сучасній інституціональній економічній теорії. Такий підхід передбачає дослідження економічних явищ і процесів у конкретних умовах їх місця і часу, у взаємозв'язку з різноманітними не лише економічними, а і політичними, правовими, соціальними, культурними, моральними і духовними чинниками, які впливають на них. У відповідності до цього підходу аналіз проведення реформ та їх наслідків для модернізації економіки України здійснюється під кутом зору дослідження впливу на економічні перетворення цих конкретних історичних чинників, які визначають провідні мотивації суб'єктів реформування вітчизняної економіки.

Теоретичну основу дослідження складають наукові праці українських і іноземних фахівців з проблем модернізації сучасної економіки та її взаємозв'язку зі здійсненням економічних перетворень.

Метою статті є дослідження впливу важливих чинників реформування економіки, передусім морально-психологічних, культурних та духовних, на її модернізацію в Україні у порівнянні із західним досвідом.

Результати дослідження. Реформи, спрямовані на модернізацію економіки у різних країнах, показали, що найбільшого успіху найчастіше досягали ті, які здійснювали економічні перетворення на основі їх наукового обґрунтування на засадах, адекватних конкретно-історичним реаліям та нагальним завданням розвитку власної економіки (Німеччина, Японія, Південна Корея тощо). А найбільшою помилкою у процесі реформування було нехтування врахуванням специфіки економічних, політичних, соціальних, культурних та інших умов розви-

тку країни. "Це означає, – стверджує український економіст М.І.Зверяков, – що апіорі сконструйованої моделі модернізації для тої або іншої країни не існує" [1, с. 16].

В супереч з цим при проведенні економічних реформ у нашій країні мало місце некритичне копіювання чужого досвіду економічних перетворень на засадах ідеології ринкового фундаменталізму та радикального лібералізму. В основу цієї ідеології була закладена створена ще у XVIII столітті модель економічної людини, прагнення якої спрямовані передусім на особисте збагачення, на отримання негайної максимальної економічної віддачі від здійснених зусиль та вкладених ресурсів. Ці утилітарно-прагматичні мотивації, притаманні економічній людині, самі по собі не сприяють, а навпаки, суперечать здійсненню довгострокових проєктів, процесам масштабного інвестування, необхідним для забезпечення успішної модернізації економіки. Її здійснення у процесі трансформації традиційного суспільства Заходу в індустріальне стало можливим тому, що проявам утилітарних мотивацій економічної людини у той час протистояли, успішно протидіючи, вищі духовні мотивації підприємницької діяльності, вкорінені у християнських цінностях, які зумовили перетворення результатів збагачення підприємців-протестантів на джерело їхньої інвестиційної активності.

Як дослідив видатний німецький економіст і соціолог М.Вебер, релігійні та морально-етичні цінності протестантства сприяли вихованню у підприємців таких чеснот, як аскетизм, економність, ощадливість, здатність до самообмеження, ставлення до господарської діяльності як до свого вищого морально-релігійного обов'язку. Саме ці духовні та морально-психологічні цінності перетворилися на одну з провідних рушійних сил інноваційно-інвестиційної активності підприємця епохи класичного модерну.

За умов домінування морально-психологічних вимог аскетизму та самообмеження націленість підприємця на отримання все більшого прибутку спонукала його не на споживацьку, а на високу інвестиційну активність. У відомій праці "Протестантська етика і дух капіталізму" М.Вебер зазначав: "Перешкоди на шляху до споживання нажитого багатства неминуче повинні були слугувати його продуктивному використанню в якості *інвестованого капіталу*" [2, с. 199].

Таким чином, протестантська етика створила моральний капітал класичного підприємця, який втілювався у вищих надутилітарних мотиваціях його господарської діяльності, що забезпечило у кінцевому рахунку капіталістичну модернізацію західної економіки шляхом її індустріалізації. "Основним духовним носієм індустріалізму, – стверджує український економіст А.С. Гальчинський, – стала протестантська етика з її основними акцентами на аскетичному раціоналізмі, душі бережливості, наполегливій праці, відстроченні винагороди і нагородженні" [3, с. 339 -340].

Поряд з вкоріненою у християнські цінності протестантською етикою іншою рушійною силою західної індустріалізації економіки стала особлива мотивація підприємця-новатора, охарактеризованого Й.Шумпетером як основний двигун економічного прогресу. "Надто важливим, – підкреслюють українські науковці П.С.Єщенко та А.Г. Арсеєнко, – є висновок Й.Шумпетера про те, що підприємницька діяльність в індустріальну епоху потребує особливого типу особистості і поведінки, яка відрізняється від простої, раціональної поведінки економічної людини" [4, с. 311]. Ця надутилітарна мотивація підприємця-новатора породжена гуманістичними цінностями Просвітництва з його вірою у безмежну велич розуму та сил людини, спроможної приборкувати, підкоряти природні

стихії, ставити їх на службу собі і таким чином перетворювати, вдосконалювати реальне буття. Такі інтенції Просвітництва зумовили могутні науково-технічні і технологічні перетворення у західній економіці, що забезпечило формування індустріального суспільства.

В умовах розгортання процесів секуляризації західного суспільства мотиваційний потенціал, закладений у протестантській етиці, поступово втратив своє значення провідної рушійної сили суттєвих перетворень економіки у процесі її подальшої модернізації. Проте духовні цінності, гуманістичні інтенції, започатковані епохою Просвітництва, тривалий час зберігали свою важливу мотивуючу роль здійснення модернізації у процесі руху Заходу до постіндустріального суспільства. Цей процес, який розпочався у другій половині ХХ сторіччя, був зумовлений необхідністю кардинального перетворення технічної цивілізації на засадах подолання економіко-центричних принципів суспільного розвитку. Як зазначив, характеризуючи цей процес, відомий російський філософ О.С.Панарін: "На порядок денний була поставлена грандіозна програма внутрішнього перетворення усієї технічної цивілізації, управління технічним середовищем з точки зору нових екологічних, духовних, культурних пріоритетів" [5, с. 148 – 149]. Відповідно до цих змін відбувалося формування нових мотивацій, притаманних не економічній, а постекономічній людині. Носієм цих нових мотивацій постіндустріального суспільства стало передусім наукове, освітянське і культурне середовище індустріального суспільства.

Перехід до постіндустріального суспільства здійснюється на основі зростання значення і масштабів нематеріального виробництва, особливо сфери науки, знань та інформації, що веде до підвищення творчої активності людини. Збільшення у суспільстві кількості людей, зайнятих різноманітними видами духовної діяльності, пов'язане з формуванням мотивацій нової, постекономічної людини, принципово відмінних від мотивацій економічної людини, господарська поведінка якої визначається суто прагматичним, утилітарним спрямуванням. Аналізуючи процес втрати провідної ролі матеріального виробництва і забезпечення домінування знань та інформації, російський дослідник постіндустріального суспільства В.Л.Іноземцев стверджує: "Найбільш вагомим фактором даного процесу стає зміна самої природи людської діяльності, поширення надутілітарної мотивації, подолання праці і заміна її творчою активністю" [6, с. 480]. Нова мотивація постекономічної людини полягає в ініціюванні її внутрішніх сил передусім не матеріальними, а духовними детермінантами. Особливості мотивації творчої діяльності як прояву нахнення і самовираження особистості являють собою внутрішнє спонукання активності людини через реалізацію її здібностей, інтелектуальних та духовних сил.

Ці процеси засвідчили застарілість, невідповідність реаліям постіндустріального суспільства ліберальної моделі економічної людини. На думку прибічників постіндустріалізму, саме постекономічна людина була здатна здійснити перехід до постіндустріального суспільства. Видатні дослідники цих процесів Д.Белл, О.Тоффлер, Ф.Уебстер та інші звертали увагу на важливі ознаки постіндустріального суспільства: спрямованість не на нарощування виробництва, а на розвиток людського потенціалу, прагнення замінити економізовані цінності соціологізованими, які розглядаються як більш значимі, ніж економічний прибуток і конкурентоспроможність.

Проте так звана консервативна революція, яка відбулася в останній чверті ХХ сторіччя в економічній теорії Заходу і стала важливою складовою теоретичного обґрунтування глобальних економічних і геополітичних

зрушень у світі наприкінці минулого сторіччя, ознаменувала своєрідний "реванш" пріоритетів і мотивацій економічної людини, всі сили, інтереси і бажання якої підпорядковані утилітарному спрямуванню її діяльності на вузькоєгоїстичні цілі наживи, зиску, абсолютизації максимального прибутку.

Орієнтація на розгортання саме цих пріоритетів економічної людини по суті була закладена в основу ринкових перетворень вітчизняної економіки на засадах ліберально-монетаристських рецептів її реформування. Сподівання вітчизняних реформаторів на те, що здійснення ринкових перетворень стане підґрунтям успішної реалізації у нашій економіці модернізаційного проекту, не виправдалися. Попри те, що багато українських економістів пропонували інші шляхи проведення реформ (зокрема, на засадах моделі соціально орієнтованої ринкової економіки), попри те, що за ствердженням видатного американського науковця Дж. Стігліца "політика, створена на основі Вашингтонського консенсусу, та його базова ідеологія ринкового фундаменталізму перестали існувати" [7, с. 350], країні по суті була нав'язана ззовні жорстка модель економічної лібералізації, яка втілювала у собі радикальні принципи саме ринкового фундаменталізму і лібертаризму. До цих принципів належать надання повної свободи механізму вільного ринкового саморегулювання, зведення нанівель регулюючої ролі держави в економічних перетвореннях, абсолютизація прагматично-утилітарних мотивацій економічної людини як рушійної сили економічних перетворень. Розгортання таких мотивацій на збагачення у будь-який спосіб за вітчизняних умов відсутності не лише обмежень протестантської етики, а й правових обмежень з боку державного регулювання, здатних спрямувати активність приватного бізнесу у русло цивілізованого підприємництва та узгодити його власні інтереси з інтересами суспільства, призвело не до просування країни до постіндустріального суспільства шляхом модернізації нашої економіки, а спричинило її демодернізацію, тобто замість постіндустріалізації в країні відбулася деіндустріалізація економіки.

У принципово інших конкретно-історичних умовах реформування економіки України були відсутні ті вирішальні чинники, які забезпечили успішну модернізацію західної економіки. Підприємницьке середовище, яке сформувалося у 90 – х роках ХХ століття, не лише позбавлене норм протестантської етики, а й взагалі характеризується досить низьким станом моральних норм. Це стосується також і політичного істеблішменту, від якого передусім залежить визначення напрямів і практичне здійснення реформ. Слід погодитися з його характеристикою, наданою відомим українським економістом В.М.Гейцем: "... влада дозволяє тим, хто нею володіє, збагачуватися за рахунок інших. Має місце відверта аморальність, нехтування інтересами народу, бездумна розтрата ресурсів розвитку" [8, с. 88].

Нічим не обмежений егоїзм економічної людини якраз проявився уже при проведенні приватизації як важливої складової економічної лібералізації. В Україні з самого початку здійснення ринкових реформ мала місце абсолютизація широкої та форсованої приватизації, спрямованої на термінове створення великого бізнесу, що призвело до формування олігархічних кланів. У наслідок цих процесів в Україні так і не було сформовано у помітних масштабах підприємництво Шумпетерівського типу. Натомість була практично реалізована економічна модель, в якій, за висловом П.С. Єщенко та А.Г. Арсеєнко, "переплелися приватна власність плутократичного походження з елементами кримінальної економіки", та яка спрямована "в основ-

ному на реалізацію інтересів відтвореної авторитарно-олігархічної еліти" [4, с. 403].

Ці фактори спричинили те, що за понад 25 років незалежного розвитку країни технологічне та інноваційне відставання вітчизняної економіки від розвинутих країн лише посилювалося, відбулася деградація її структури, зокрема, суттєво зменшилася частка машинобудування, високотехнологічних секторів, що вкрай негативно вплинуло на рівень конкурентоспроможності національної економіки. У супереч з прогресивними тенденціями структурних перетворень у світовій економіці, частка машинобудування в обсязі промислового виробництва України за період ринкових реформ скоротилася у 2,5 рази (з 30% до 12%), у той час як у промислово розвинутих країнах частка машинобудування й обробки становить від 30% до 50%. Відставання машинобудівної галузі, яка виступає як серцевина індустріального розвитку, веде до деградації виробничих фондів, падіння продуктивності праці робітників, закриває подальші перспективи інноваційного розвитку країни, оскільки зникають ті галузі, які здатні втілити інновації в готову продукцію [1, с. 17].

За цих умов на порядок денний сучасного розвитку вітчизняної економіки у контексті її модернізації ставляться завдання уже не реального руху до постіндустріального суспільства, які пересуваються у кращому випадку на вкрай далеку перспективу, а здійснення неоліберальної модернізації. Але реалізація цих нагальних завдань вимагає кардинальних змін концептуальних засад економічного реформування, оскільки на основі використання ліберально-монетаристської моделі принципово не можливо здійснити модернізацію сучасної економіки. В іншому разі, при відсутності таких змін, на жаль, може спрадитися вкрай невтішний прогноз щодо майбутніх перспектив вітчизняної модернізації: "Якщо розвиток України й надалі буде здійснюватися відповідно до принципів ринкового фундаменталізму, то можна з великою часткою впевненості спрогнозувати, що назавжди буде упущений шанс реалізувати модернізаційний проект" [1, с. 17 - 18].

Висновки. Здійснення економічних реформ у світі свідчить, що останні виявлялися ефективними лише тоді, коли були науково обґрунтованими, спиралися на чітко визначену стратегію, яка дозволяла спрямувати економічні перетворення на досягнення довгострокових цілей та пріоритетів. Негативний вплив економічних перетворень на вирішення нагальних завдань модернізації вітчизняної економіки є наслідком відсутності реального наукового обґрунтування здійснюваних реформ, визначення їх стратегії, довгострокових цілей та ефективного мотиваційного механізму на основі обов'язкового врахування наявного стану і структури економіки,

специфічних особливостей національного менталітету, домінуючих моральних і духовних цінностей, психології населення, його готовності підтримати цілі запропонованих перетворень. Проведене у статті порівняння вітчизняної практики економічних перетворень із західним досвідом успішної модернізації економіки дозволяє зробити висновок, що абсолютизація прагматично-утилітарної мотивації на особисте збагачення, притаманної економічній людині, не може стати морально-психологічною основою модернізації сучасної економіки. Її успішна реалізація можлива лише на "моральному підґрунті" мобілізації людини [8, с. 7] вищими, надутилітарними мотиваціями, що потребує кардинальної зміни існуючих пріоритетів і цінностей у суб'єктів реформування нашої економіки. При цьому необхідною умовою реалізації сучасного модернізаційного проекту шляхом успішного реформування економіки є подолання "політичної заангажованості істеблішменту та корпоративних інтересів", що відкриває можливості використання науки як інструменту реальних позитивних перетворень, а не застарілої доктрини, яка пояснює світ на ортодоксальних засадах [8, с. 84 – 85]. У цьому контексті вкрай важливим і надзвичайно складним питанням залишається визначення нових концептуальних засад реформування вітчизняної економіки, спрямованого на збалансування поточних і довгострокових інтересів країни, врахування усіх реальних чинників економічних перетворень, що дозволить забезпечити поступовість, послідовність, виваженість та узгодженість здійснюваних реформ.

Список використаних джерел

1. Зверяков М.І. Економічна теорія в умовах нових історичних викликів// Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2015. – Т. 1. – 234 с.
2. Вебер М. Избранные произведения: Пер. с нем. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.
3. Гальчинський А.С. Економічна методологія. Логіка оновлення: Курс лекцій. – К.: "АДЕФ-Україна", 2010. – 572 с.
4. Ещенко П.С. Куда движется глобальная экономика в XXI веке?// П.С.Ещенко, А.Г.Арсенко. –К.: Знання України, 2012. – 479 с.
5. Панарин А.С. Народ без элиты. – М.: Изд-во Алгоритм, Изд-во Эксмо, 2006. – 352 с.
6. Иноземцев В.Л. За десять лет. К концепции постэкономического общества: Научное издание. – М.: "Academia", 1998. – 576 с.
7. Стиглиц Дж. Крутое пике: Америка и новый экономический порядок после глобального кризиса. – М.: Эксмо, 2011. – 512 с. DOI: <http://dx.doi.org/10.9783/9780812204933.139>
8. Геець В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку. – К.: НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2009. – 864 с.

Надійшла до редколегії 10.02.17
Date of editorial approval 18.04.17

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

Н. Игнатович, канд. экон. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

РЕФОРМИРОВАНИЕ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ЕЕ МОДЕРНИЗАЦИИ

В статье исследуется влияние реформирования экономики на процесс ее модернизации и возможности продвижения к постиндустриальному обществу в Украине. Рассмотрены особенности модернизации западной экономики и отличия между факторами и мотивациями экономических преобразований в украинской и западной экономиках. Показана необходимость неоландустриализации экономики Украины. Проанализированы причины негативных результатов экономических реформ в Украине, определены условия их преодоления.

Ключевые слова: реформирование экономики, модернизация экономики, постиндустриальное общество, мотивация экономического человека, постэкономический человек, неоландустриализация экономики.

N. Ignatovich, PhD in Economics, Associate Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ECONOMY OF UKRAINE REFORMATION IN CONTEXT OF ITS MODERNIZATION

The article deals with the influence of economy reformation on process of its modernization and possibilities of movement to postindustrial society in Ukraine. The features of western economy modernization and distinctions of economy transformations factors and motivations are considered in Ukrainian and Western economies. The necessity of Ukrainian economy neolindustrialization is shown. Causes of economic reforms negative results in Ukraine are analyzed, conditions of its removal are defined.

Keywords: economy reformation, economy modernization, postindustrial society, motivation of economic man, posteconomic man, economy neolindustrialization.

References (in Latin): Translation / Transliteration / Transcription

1. Zvyeryakov, M.I., 2015. Ekonomichna teoriya v umovah istorychnykh vyklykiv. Materialy II Mizhnarodnoyi naukovo-praktychmoyi konferencii "Paradygmalni zrushennya v ekonomichniy teorii XXI st.", K., Vol. 1, pp. 14-19.
2. Veber, M., 1990. Izbrannye proizvedeniya. Moscow.
3. Halchinskiy, A.S., 2010. Ekonomichna metodolohiya. Logika onovlennya: Kurs lekciy. K.
4. Eshhenko, P.S. and Arseenko, A.G., 2012. Kuda dvizhetsya globalnaya ekonomika v XXI veke? K.
5. Panarin, A.C., 2006. Narod bez elity. Moscow.
6. Inozemtsev, V.L., 1998. Za desyat let. K kontsepcii postekonomicheskogo obshchestva: Nauchnoe izdanie. Moscow.
7. Stiglits, Dzh., 2011. Krutoe pike: Amerika i novyy ekonomicheskiy poryadok posle globalnogo krizisa. Moscow. DOI: <http://dx.doi.org/10.9783/9780812204933.139>
8. Heyets, V.M., 2006. Suspilstvo, derzhava, ekonomika: fenomenolohiya vzayemodiyi ta rozvytku. K.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2017; 4(193): 25-29

УДК 657.421.1

JEL classification: M 40, M 41

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2017/193-4/4>

С. Кафка, канд. екон. наук, доц.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Івано-Франківськ, Україна

ВІДОБРАЖЕННЯ В ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ ІННОВАЦІЙНОГО ХАРАКТЕРУ

Розглядаються основні моменти інноваційної діяльності підприємств, вимоги до інновацій, джерела їх фінансування, етапи життєвого циклу інноваційного продукту, порядок відображення в обліку операцій інноваційного характеру.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інновації, необоротні активи, цільове фінансування, облік.

Постановка проблеми. Україна активно долучається до інноваційних процесів, пов'язаних із впровадженням їх у господарську діяльність підприємства. Наша країна має всі необхідні передумови і потенціал, зокрема, перспективним напрямом розвитку суб'єкта господарювання є впровадження інновацій у необоротні активи підприємства, що дозволить підвищити рентабельність продукції чи розширити ринки збуту, тому в основі здійснення інноваційної діяльності лежить її техніко-економічне обґрунтування на базі облікової інформації. Правильне відображення в бухгалтерському обліку джерел фінансування інноваційних проектів, використання коштів цільового фінансування має велике значення для ефективного оновлення виробничого потенціалу підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти становлення інноваційних засад розвитку економіки в цілому, та організації і методики обліку різноманітних об'єктів інноваційної діяльності знайшли відображення у працях вітчизняних науковців: В. М. Гейця [1], А. Г. Загороднього та В. М. Чубая [2], О. В. Катигробої [3], О. Ю. Мірошніченка [4], М. Жуковської [5] ін. Вивчення літературних джерел свідчить, що є особливості відображення в обліку господарських операцій підприємств з інноваційною складовою, особливо тих, що втілені в необоротні активи за рахунок цільового фінансування.

Методологія. Застосовано методи аналізу та синтезу, порівняння та групування, індукції й дедукції, щоб узагаль-

нити й систематизувати теоретичні підходи науковців щодо інноваційної діяльності підприємств. Інформаційну базу дослідження склали наукові праці вітчизняних та іноземних учених з питань обліку інноваційної діяльності підприємств, міжнародні й національні стандарти обліку, дані Державного комітету статистики України.

Мета статті – обґрунтування економічної сутності інновацій та особливостей джерел їх фінансування, етапів життєвого циклу інноваційних продуктів та порядок відображення господарських процесів, пов'язаних з інноваційною діяльністю, в бухгалтерському обліку.

Результати. В сучасних умовах господарювання інноваційна діяльність стає пріоритетним напрямом розвитку економіки, проте є багато факторів, які сповільнюють її розвиток, а саме: нестача коштів фінансування інноваційних проектів, недосконалість чинного законодавства в даній сфері, застарілі технології. Відсутність необхідної суми коштів хоча б на одній стадії інноваційного процесу унеможливить втілити ідею в інновацію.

Основними джерелами інвестицій в інноваційну діяльність є:

- власні кошти суб'єктів господарювання;
- кошти з державного бюджету;
- залучені кошти (іноземні інвестори);
- інші джерела фінансування.

Структура джерел фінансування інноваційної діяльності в Україні за 2015 рік наведено на рис. 1.

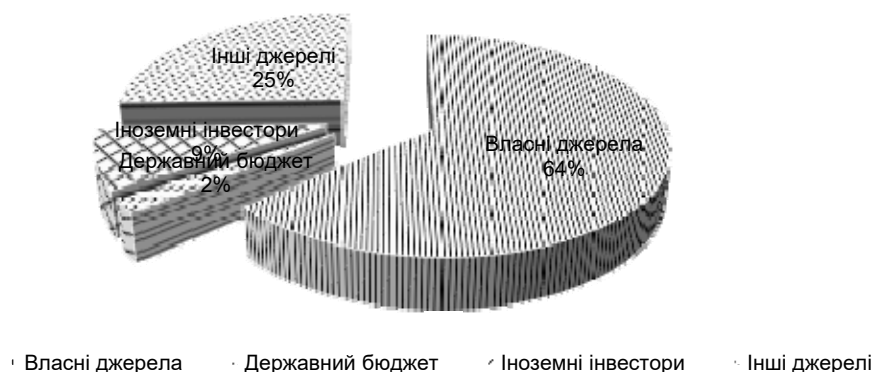

Рис. 1. Джерела фінансування інноваційної діяльності за 2015 рік.

Основною небезпекою, яка пов'язана з створенням та впровадженням інновацій у господарську діяльність підприємств є те, що інноваційна діяльність є дуже ризикованою та може знецінити накопичений нею організаційно-управлінський, виробничий, збутовий, кадровий потенціал.

Метою розвитку інноваційної системи підприємства є удосконалення організаційних елементів та ефективного функціонування господарського комплексу промислового підприємства, де головним джерелом стійкого економічного розвитку виступають шлях до нових знань та їх технологічне застосування [7, с. 19].

При формуванні суб'єктом господарювання власної інноваційної політики на підприємстві, він обов'язково орієнтується на інноваційну політику держави, яка визначає і стимулює пріоритетні напрямки розвитку, визначає

потреби ринку. Використання інноваційного потенціалу підприємства потребує створення гнучкого механізму на основі оновлення всіх існуючих його моделей.

Особливістю інноваційної діяльності в сучасних умовах господарювання є орієнтація на споживача. Важливе значення має середовище, в якому функціонує підприємство. Інноваційний потенціал суб'єкта господарювання формується, перш за все, під впливом багатьох факторів не тільки зовнішнього, але й внутрішнього середовища. В умовах підвищеної конкуренції для суб'єкта господарювання інновації, зокрема в необоротні активи, стають основним фактором конкурентоспроможності підприємства. Система взаємовідносин "ринок – підприємство – інновації" наведена на рис. 2.

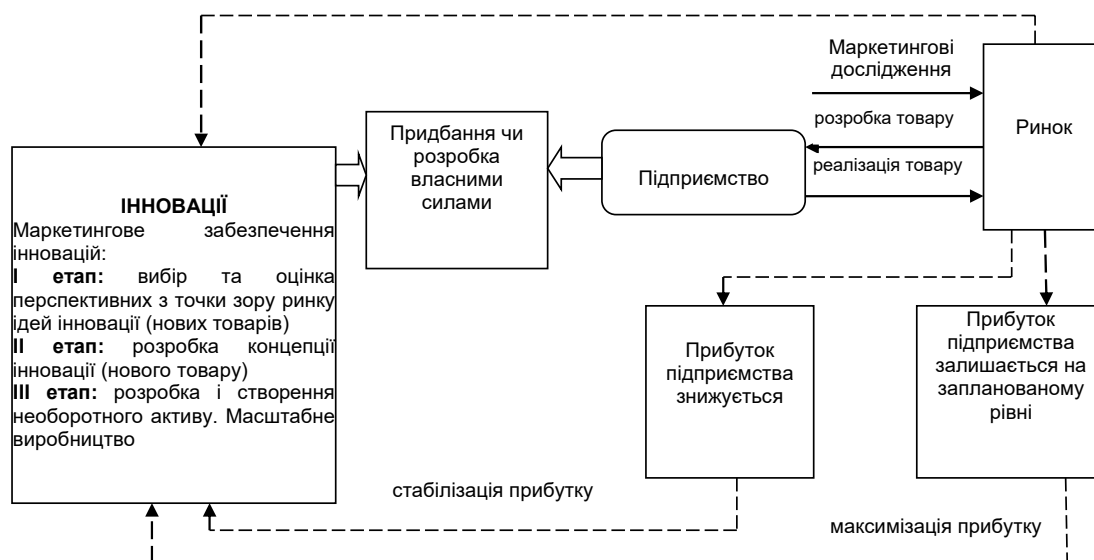

Рис. 2. Система взаємовідносин "ринок – підприємство – інновації"

Джерело: [8, с. 183].

Таким чином, бажання суб'єкта господарювання максимізувати прибутки штовхає до зниження витрат виробництва, тобто до змін в умовах виробництва, у засобах і предметах праці. Проте, в сучасних умовах розвитку економіки динаміка факторів ринкового середовища призводить до виникнення нових потреб, що зумовлює необхідність збільшення існуючого прибутку за рахунок введення інновації, які виступають у вигляді постійного, довготривалого процесу (поліпшення способів виробництва товарів, у вдосконаленні методів організації та функціонування виробництва тощо).

Вчені А. Г. Загородній та В. М. Чубай [2, с. 124-125] вважають, що з позиції підприємства до інновацій доцільно висувати такі вимоги:

- відповідність інновацій підприємства рівню світових науково-технічних розробок і тенденціям їх зміни. Інновації підприємств, які посідають провідні позиції на ринку або орієнтуються на них, повинні корелюватись зі світовими досягненнями в інноваційній діяльності, оскільки в іншому випадку ефект буде мізерним і короткотривалим.
- ретельність контролю якості інноваційної продукції на всіх етапах її створення, виробництва та збуту, соціальна відповідальність підприємства та його відповідальність перед споживачами. На сьогодні соціальна відповідальність прийнята найбільшими світовими лідерами в різних галузях економіки як засіб завоювання лояльного ставлення споживачів до підприємства і його продукції. Найчастіше вона проявляється через фінансу-

вання соціальних заходів, програм освітньо-наукового характеру на безповоротних засадах тощо. Також вітчизняні підприємства повинні брати на себе всі гарантійні зобов'язання перед покупцями за реалізовану інноваційну продукцію, як це прийнято в економічно розвинутих країнах, а не будь-якими шляхами уникати їх.

- ресурсозаощадливість під час здійснення інновацій. В умовах подорожчання вартості енергоресурсів та різних видів матеріальних ресурсів, що імпортується в Україну, необхідно переходити на енергозаощадливі виробничі технології і основні засоби, мінімізувати втрати сировинних ресурсів під час транспортування та зберігання на складах, зводити до мінімуму частку бракованої інноваційної продукції і відходів тощо. Працівники не повинні простоювати через поломки обладнання, відсутність потрібних комплектуючих чи замовлень на продукцію, оскільки це, окрім виникнення непродуктивних витрат підприємства, призводить до втрати кваліфікації персоналу.

- екологічність і безпечність виробництва. На сьогодні в економічно розвинутих країнах світу більшість техніко-технологічних процесів жорстко регламентуються щодо їхнього впливу на екологію. Високий рівень виплат за професійні захворювання і травми на виробництві, штрафи за забруднення навколишнього середовища роблять невигідним недотримання принципів екологічної та виробничої безпеки. В Україні значна кількість підприємств нехтує цією вимогою, однак в разі

активізації процесу вступу України до Європейського Союзу ситуація повинна суттєво змінитися.

- можливість безпечної та недорогої утилізації інноваційної продукції. На сьогодні, на жаль, небагато вітчизняних і світових виробників задумуються про подальшу утилізацію інноваційної продукції, яка відпрацювала свій ресурс або в якій уже немає потреби споживач.

Процес впровадження інновацій на підприємстві проходить різноманітні етапи послідовного перетворення ідеї на інноваційний продукт. Інноваційний процес здійснюється в тісній єдності із потребами суспільства, в якому воно функціонує. Етапи запровадження інновацій на підприємстві наведено на рис. 3.

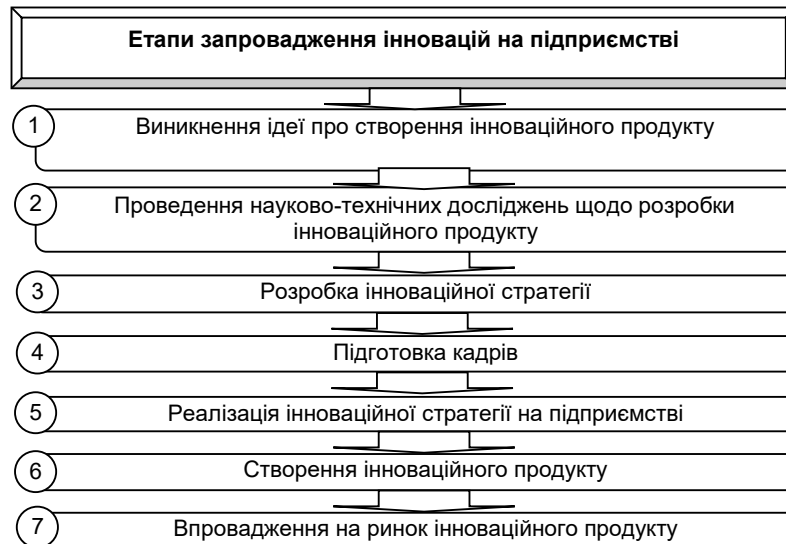

Рис. 3. Етапи запровадження інновацій на підприємствах, які створюють інноваційний продукт

Джерело: розроблено автором.

Створення інноваційного продукту починається виникненням ідеї на етапі науково-технічних досліджень Суб'єкт господарювання, створюючи інноваційний продукт визначає напрям розвитку підприємства. Наступна стадія є підготовчою для інновацій. Вона може включати визначення конкретних, більш чітких цілей і оцінку ресурсів. На цьому етапі може також відбуватися оцінка внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства, людських ресурсів, навичок і умінь співро-

бітників, які необхідні для наступної фази – генерації нових ідей. На завершальному етапі інноваційний продукт впроваджується на ринок.

При виготовленні інноваційного продукту необхідно проаналізувати етапи життєвого циклу створення інновації, що дозволить визначити ресурси і витрати суб'єкта господарювання, які знайдуть відображення на рахунках бухгалтерського обліку, що ілюструє рис. 4.

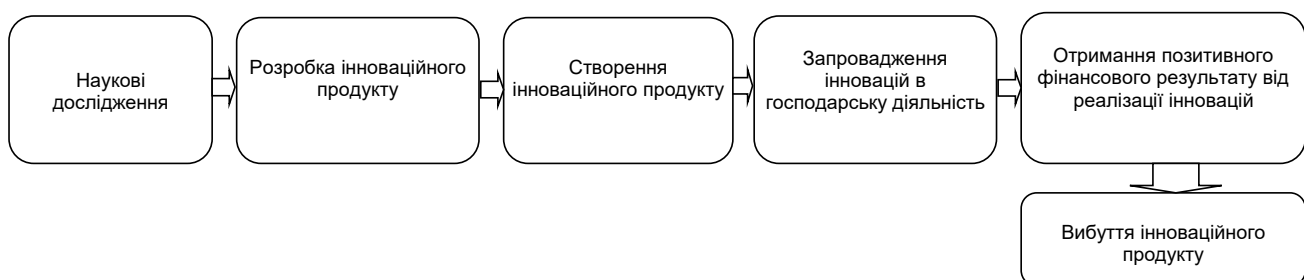

Рис. 4. Етапи життєвого циклу інноваційного продукту

Джерело: розроблено автором.

В сучасних умовах господарювання кожне підприємство складає калькуляції за встановленим переліком статей витрат. Витрати, які пов'язані зі збутом та рекламою продукції, під час планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) групуються за відповідними статтями.

Оскільки, не існує затверджених форм внутрішньої звітності щодо витрат на інновації в необоротні активи, що затрудняє прийняття управлінським персоналом ефективних рішень. Для вирішення цієї проблеми пропонуємо наступну форму внутрішнього звіту (табл. 1).

Таблиця 1. Форма внутрішнього звіту щодо калькуляції витрат на інновації в необоротні активи суб'єкта господарювання

№ з/п	Статті витрат на інновації в необоротні активи	Значення у структурі витрат	
		грн.	%
1	Витрати на проведення науково-технічних досліджень		
2	Витрати на розробку та виготовлення інновації		
3	Витрати на впровадження інновації		
4	Витрати на підготовку працівників		
5	Інші		
РАЗОМ			

Посадова особа,
яка склала документ

Підпис

ПІБ

Джерело: розроблено автором

Дана форма внутрішнього звіту дозволить суб'єктам господарювання визначити суму понесених витрат на інновації в необоротні активи і забезпечити надання достовірної та правдивої облікової інформації щодо понесених витрат на інновації в необоротні активи управлінському персоналу з метою прийняття ефективних рішень для підприємства.

У бухгалтерській звітності вітчизняних підприємств витрати на дослідження і розробки відображаються в залежності від ситуації у складі:

– необоротних активів (нематеріальних активів) – при дотриманні критеріїв визнання нематеріальних активів;

– поточних витрат – в організаціях-виконавців, що здійснюють дослідження і розробки власними силами для подальшої реалізації результатів своєї роботи.

О. М. Жуковська [5, с. 27] зазначає, що під час проведення інноваційної діяльності визначається ефективність результатів наукової (науково-технічної) діяльності, оскільки всі витрати щодо створення нового інноваційного продукту, як правило, включаються до складу інвестиційних витрат по інноваційному проекту і тому враховуються при аналізі і оцінці економічної ефективності інновацій.

Слід зазначити, що так як оцінка ефективності інновацій в економічному аналізі здійснюється за допомогою вартісних показників, то на її методики суттєво не впливає, включається чи ні наукова (науково-технічна) діяльність в інноваційну діяльність, а також чи створювалась інновація для особистих потреб або для реалізації інших цілей. Проте, дані особливості повинні прийматись до уваги при веденні бухгалтерського обліку і складанні фінансової звітності.

Наприклад, у підприємства, що займається науковою (науково-технічною) діяльністю і має відповідно до договору право на використання результатів інноваційної діяльності в підприємницькій діяльності фактичні витрати на інноваційну діяльність відображаються по дебету рахунку 153 "Придбання (виготовлення) інших необоротних матеріальних активів", а підприємства-виконавці, які створюють інновації, відображають витрати на інноваційну діяльність по дебету рахунку 23 "Виробництво". Витрати з винахідництва і раціоналізації включаються до витрат основної діяльності відповідного звітного періоду відносяться на рахунки витрат. У підприємства-замовника витрати на інноваційну діяльність спочатку обліковуються на рахунку 15 "Капітальні інвестиції" (на відповідному субрахунку) з наступним їх списанням в дебет рахунків відповідно до характеру інновацій: 10 "Основні засоби", 11 "Інші необоротні матеріальні активи" або 12 "Нематеріальні активи". Якщо підприємство отримало цільове фінансування витрат на інновації або за рахунок власних коштів, то такі дже-

рела фінансування обліковуються на рахунку 48 "Цільове фінансування".

Використання цільового фінансування відображається в обліку наступним чином:

– отримання грошей цільового призначення:

Дт 31 "Рахунки в банках" Кт 48 "Цільове фінансування і цільові надходження";

– отримання інноваційного продукту від підприємства-виконавця:

Дт 15 "Капітальні інвестиції" Кт 63 "Розрахунки з поставальниками і підрядниками";

– сплачено за отриманий інноваційний продукт:

Дт 63 "Розрахунки з поставальниками і підрядниками" Кт 31 "Рахунки в банках".

Такий порядок відображення в обліку цільового фінансування не викликає сумнівів, але відображення в обліку факту використання коштів цільового фінансування на даний час є досить неоднозначним.

Порядок відображення в обліку господарських операцій з цільового фінансування визначено П(С)БО 15 "Дохід". Так, згідно п. 15 П(С)БО 15 [9] цільове фінансування не визнається доходом до тих пір, поки не існує підтвердження того, що воно буде отримане, а підприємство здатне виконати умови щодо такого фінансування. Стандарт містить норми з цільового фінансування капітальних інвестицій: доходи слід визнавати протягом періоду корисного використання відповідних об'єктів інвестування пропорційно сумі нарахованої амортизації цих об'єктів. Але на даний час не визначено порядок відображення в обліку використання фонду цільового фінансування капітальних інвестицій. Існує два варіанти: з використанням рахунку 69 "Доходи майбутніх періодів" і без нього. При першому варіанті використання цільового фінансування в обліку відображається наступним чином:

Дт 48 "Цільове фінансування і цільові надходження" Кт 69 "Доходи майбутніх періодів".

Надалі при нарахуванні амортизації на відповідний інноваційний об'єкт:

Дт Витратні рахунки Кт 13 "Знос (амортизація) необоротних активів", і одночасно:

Дт 69 "Доходи майбутніх періодів" Кт Рахунки доходів (як правило, рахунок 718 "Дохід від безоплатно одержаних оборотних активів" або рахунок 745 "Дохід від безоплатно одержаних активів").

При другому варіанті рахунок 48 "Цільове фінансування і цільові надходження" закривається в процесі нарахування амортизації таким чином: одночасно з нарахуванням амортизації (Дт Витратні рахунки Кт 13 "Знос (амортизація) необоротних активів") робиться запис Дт 48 "Цільове фінансування і цільові надходження" Кт Рахунки доходів Ці варіанти приводять до однакових фінансових результатів, однак, по-перше,

доходи і витрати збільшуються на однакові суми, а по-друге, в першому варіанті непроамортизована вартість об'єкта відображається в Звіті про фінансовий стан як Доходи майбутніх періодів, а в другому – як Цільове фінансування. Однак, на наш погляд, може бути і інший варіант відображення в обліку розглянутої ситуації, що потребує подальших досліджень. Вибір правильного відображення в бухгалтерському обліку інновацій залежить від їх характеру (операційна діяльність чи капітальний характер) та джерела фінансування інноваційних проектів. Це необхідно враховувати при розробці актів нормативно-правового регулювання даної ділянки бухгалтерського обліку.

Висновки та дискусія. Необхідність удосконалення трактування поняття "інновації" пояснюється тим, що вони є досить специфічним об'єктом бухгалтерського обліку та впливають на організацію і методику свого відображення. Зокрема, в роботі запропоновано трактувати дане поняття як об'єкт, не просто впроваджений у виробництво, а впроваджений успішно і такий, який приносить позитивний кінцевий результат господарської діяльності (прибуток). Дана пропозиція дозволяє сформувати теоретичну основу для розробки методичних підходів до облікового відображення операцій, пов'язаних з інноваціями в оборотні активи суб'єкта господарювання.

Список використаних джерел

1. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін.; НАН України. – К., 2015. – 336 с.: табл., рис.

С. Кафка, канд. экон. наук, доц.

Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа, Ивано-Франковск, Украина

ОТРАЖЕНИЕ В УЧЕТЕ ОПЕРАЦИЙ ИННОВАЦИОННОГО ХАРАКТЕРА

Рассматриваются основные моменты инновационной деятельности предприятий, требования к инновациям, источники финансирования, этапы жизненного цикла инновационного продукта, порядок отражения в учете операций инновационного характера.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инновации, оборотные активы, целевое финансирование, учет.

S. Kafka, PhD in Economics, Associate Professor

Ivano-Frankivsk National Technical University of oil and gas, Ivano-Frankivsk, Ukraine

ACCOUNTING OF THE INNOVATION OPERATIONS

The main points of innovation of enterprises, the requirements for innovation, sources of funding, stages of the life cycle of product innovation, the order of recording transactions of innovative character were researched.

Keywords: innovation, investment, innovative product, non-current assets, expenses, revenues, target financing, accounting, accounts.

References (in Latin): Translation / Transliteration/ Transcription

1. Heynts, V.N., 2015. *Innovative Ukraine 2020: national report*. Kiiv: NAS of Ukraine.
2. Zagorodny, A., Chubay, V., 2010. *Innovation as a Strategic Analysis object*.: Scientific Economic Journal: Recent economic problems. number 9 (111) – 337 p.
3. Katyhrobova, A., 2013. *Development of the theory of innovation in the context of institutionalism*. Kiiv: Visn. Kiev. nat. university named Taras Shevchenko. Series "Economy". № 146. – p. 39-42. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2013/146-5/11>
4. Miroshnichenko, O., 2013. *Innovative activity of industrial enterprises of Ukraine: State and Trends*. Kiiv: Visn. Kiev. nat. university named Taras Shevchenko. Series "Economy". № 151. – p. 73-78. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721>
5. Zhukovskaya, E., 2007. *Problems and ways of development of innovative activity of subjects of business*.: Accounting and analysis. No. 5. – P. 46-49.
6. *State Statistics Service of Ukraine*, 2010. *According to the State Statistics Service of Ukraine*.: <http://ukrstat.org>.
7. Belyaev, G., 2012. *The role of information support in implementing innovative elements of the mechanism of resource industry*. Ternopil: Publishing and printing center of Ternopil th. economy. Univ "Economic Thought". Vol. 10. – Part 4 – 446 p.
8. Volkov, A., Denisenko, M., Hretchak, A., 2004. *Economy and organization innovation*. Kiiv: Publishing House "professional". 960.
9. Ministry of Finance of Ukraine, 1999. *NAS 15 "Income"*. Kiiv: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>.

2. *Загородній А.Г., Чубай В.М.* Інновації як об'єкт стратегічного аналізу / А. Г. Загородній, В. М. Чубай // Науковий економічний журнал: Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 9 (111) – 337 с.

3. *Катигрובה О.В.* Розвиток теорії інновацій в контексті інституціоналізму // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Серія "Економіка". – 2013. – № 146. – С. 39-42. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2013/146-5/11>

4. *Мірошніченко О.Ю.* Інноваційна активність промислових підприємств України: стан і тенденції / О. Ю. Мірошніченко // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Серія "Економіка". – 2013. – № 151. – С. 73-78. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721>

5. *Жуковская Е.М.* Проблемы и пути развития инновационной деятельности субъектов предпринимательства / Е. М. Жуковская // Бухгалтерский учет и анализ. – 2007. – № 5. – С. 46-49.

6. За даними Державної Служби Статистики України [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://ukrstat.org>

7. *Беляева Г.* Роль інформаційного забезпечення при впровадженні інноваційних елементів механізму ресурсозбереження промислових підприємств / Г. Беляева // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: С.І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського нац. економ. ун-ту "Економічна думка", 2012. – Вип. 10. – Частина 4. – 446 с.

8. *Економіка й організація інноваційної діяльності: Підручник / О.І. Волков, М.П. Денисенко, А.П. Гречан та ін.; Під ред. проф. О.І. Волкова, проф. М.П. Денисенка. – К.: ВД "професіонал", 2004. – 960 с.*

9. П(С)БО 15 "Дохід", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 29.11.1999 № 290 / [Електронний ресурс] // Режим доступу – <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>

Надійшла до редакції 10.04.17
Date of editorial approval 20.06.17

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2017; 4(193): 30-37

УДК 330.342

JEL classification: A13, H41, I31, P50

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2017/193-4/5>

В. Козюк, д-р екон. наук, проф.,
О. Длугопольський, д-р екон. наук, проф.

Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, Україна

ВПЛИВ ДИСТАНЦІЇ ВЛАДИ ТА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ НА ОЛІГАРХІЗМ ТА РОЗВИТОК КРОНІ-СЕКТОРІВ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМАХ

Досліджено вплив дистанції влади на розвиток олігархічних економік та кроні-секторів, до яких належать галузі із домінуванням ренти-орієнтованої поведінки. Проаналізовано взаємозв'язок дистанції влади із деякими показниками соціально-економічного розвитку та ціннісними орієнтирами економічних систем. Проведено кореляційно-регресійний аналіз залежності дистанції влади та кумівського капіталізму, обґрунтовано існування т. з. "поганого замкненого кола", пов'язаного із толеруванням ієрархій. Зроблені висновки стосовно того, що культурні фактори формування ієрархічних суспільств справляють прямий ефект на поширення в економічній системі т. з. кроні-секторів та слабких інститутів.

Ключові слова: олігархія, кроні-сектор, дистанція влади, інститути, демократія.

Постановка проблеми. Останнім часом у вітчизняних наукових колах усе частіше дискутуються питання щодо можливості забезпечення добробуту суспільства в економічних системах, уражених феноменом узурпації влади, непотизмом, корупцією, рентиорієнтованою поведінкою економічних агентів. Усі ці ознаки типового олігархічного суспільства властиві сучасній Україні. Більш того, з'явився навіть специфічний термін – кумівський або клановий капіталізм (*crony capitalism*), під яким розуміють капіталістичну економіку, в умовах якої успіх в бізнесі залежить від особистих зв'язків бізнесменів із державними чиновниками. Такі зв'язки активно використовуються в країнах, що розвиваються, для отримання ліцензій, субсидій, державних замовлень на вигідних умовах із порушенням формальних чи неформальних правил. Початково поняття кумівського капіталізму застосовувалось щодо економіки "азійських тигрів" 1960-1990 рр., в яких інтереси бізнесу тісно переплелися із партійними [1], проте сьогодні воно активно вживається і щодо економіки пострадянських країн [2]. Загалом, в процесі подолання корупційних практик та мінімізації впливу кумівського капіталізму на перший план сьогодні виходить саме якість інститутів, які покликані ліквідувати прояви опортуністичної поведінки суб'єктів незалежно від їх політичного, соціального чи економічного статусу в суспільстві. З іншого боку, здатність суспільства розбудувати ефективні інститути запобігання поширенню олігархічних структур, які нейтралізують алокаційну ефективність економіки, що формується на основі ринкових взаємодій, багато в чому залежить від того, яким є ставлення до влади та схильність до ієрархій. Можна припустити, що чим більшою мірою на рівні культури закладене толерування ієрархічним взаєминам, тим більшою мірою суспільство не буде виступати проти тих форм організації економічних процесів і формування інститутів, які консервуватимуть олігархізм. Водночас, це не означає, що дистанція до влади завжди є поганим явищем, особливо коли мова йде про субординацію та трудову етику. Конкурентний тиск є важливою передумовою для формування ринкових обмежень трансформації ієрархічних модальностей поведінки в олігархічні структури, що паралізують розвиток. Дослідженню даної гіпотези присвячена ця стаття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Залежність соціально-економічного розвитку країн світу від досконалості їх інститутів стала предметом широкого наукового дискурсу на початку XXI ст. Праця Д. Норта, Дж. Уоліса та Б. Вайнгаста [3] апелює до важливості побудови "порядків відкритого доступу" як інститутів, що запобігають корупції, непотизму, формують якісне середовище, що підживлює демократію, на противагу

"порядкам закритого доступу", пов'язаних з авторитаризмом, олігархізмом та рентиорієнтованою поведінкою економічних агентів.

Праці, присвячені інституційному розвитку латиноамериканських країн [4; 5], розкривають головні причини сформованого кланового капіталізму в цих економіках – дискримінаційна система майнових прав та неможливість продукувати капітал. Д. Аджемоглу та Дж. Робінсон [6; 7], детально досліджують і протиставляють олігархічну та демократичну моделі розвитку [8]. Вони описують досвід Японії, Південної Кореї, Бразилії, Мексики як держав, які колись мали або й досі зберегли ознаки олігархічного суспільства. Великі сімейні конгломерати із тісними зв'язками із політикомом були поширені у другій половині XX ст. як в Кореї (*chaebol*), так і в Японії (*zaibatsu*). Такі компанії активно використовували субсидії та пільгові кредити, а уряд захищав не лише їх права власності, але й внутрішні ринки від іноземної конкуренції [9]. Приклади Бразилії та Мексики початку XX ст., як описує С. Хабер [10], дозволяють простежити вплив лобізму великих корпорацій на вищезгадану гілку влади. В багатопартійних президентських системах Латинської Америки президенту досить складно сформулювати дієві законодавчі коаліції без підтримки олігархів, отже, він повинен йти на поступки або ризикувати бути відстороненим від посади (наприклад, як це було в Парагваї, Венесуелі) [11].

Загалом, олігархічні економіки нерідко демонструють швидкі темпи росту на початку приходу олігархів у владу, однак із часом обов'язково зазнають стагнації через схильність продукувати неякісні інститути. Аналогічно, олігархії з формально демократичними режимами можуть мати швидкі темпи економічного зростання, однак будуть вразливі до проблеми якості інститутів та, в підсумку, алокаційної ефективності. Як правило, вони будуть зростати завдяки сировинному фактору та світовим цінам. На відміну від них, сировинні автократії можуть підтримувати підвищення добробуту завдяки монополізації доступу до ренти та контрольованому її розподілу. Імплицитний вплив соціальних договорів означає, що конвертація сировинного багатства в соціальний добробут є "оплатою лояльності та компенсацією за відсутність демократичних прав" [12; 13].

А. Аслунд зазначає [14], порівнюючи олігархічну економіку Росії та України, що великої розбіжності в правлінні Б. Єльцина та Л. Кучми не було. Вчений називає олігархів плутократами³, оскільки їх влада базується

³ Плутократія (від давньогрецької *πλοῦτος* – багатство, *κράτος* – правління) – політичний режим, за якого рішення уряду визначаються думкою не усього народу, а лише впливового класу.

ся на грошах. Крім того, методи, якими користуються для формування перших капіталів олігархи пострадянського простору, мало чим відрізняються від методів так званих "баронів-розбійників"⁴ (*robber barons*) – олігархів кінця XIX століття в США, які наживали свої статки переважно на галузях, генеруючих монопольну ренту (видобуток та торгівля нафтою, металами, залізничні перевезення). Дж. Хеллман [15] використовує термін "узурпація держави" (*state capture*) стосовно характеристики взаємодії великого бізнесу і державно-го управління в Україні.

Дослідження вітчизняних економістів В. Кончина та Ю. Горбань [16] базуються на "моделі стаціонарного бандита" [17] та відображає потенційні ефекти зменшення чи збереження економічної ренти стаціонарного бандита в Україні. Вчені із Київського національного університету імені Тараса Шевченка (В. Базилевич, Н. Гражевська, А. Гражевська, В. Трохименко, О. Колядич, А. Маслов), вивчаючи особливості рентоорієнтованої поведінки у вітчизняній економіці, вказують на чітку залежність між обсягом корупційної ренти та конкурентоспроможністю [18; 19; 20]. Дослідження, проведені на прикладі монетарного та фіскального регулювання економіки України [21; 22], дозволили сформулювати ключові напрямки реформ в контексті мінімізації корупційних та рентоорієнтованих практик: зниження бюрократичного впливу, ефективність та прозорість управління в публічному секторі, чітка специфікація прав власності, громадський контроль за державними видатками. О. Соскін також досліджує українську державу в контексті моделі олігархічно-кланового капіталізму [23], вважаючи, що перехід до якісно нової моделі можливий саме через інтеграцію у європейський економічний простір та інституційний прогрес. Демократичні режими та якісні інститути стають на заваді узурпації влади та монополізації ренти олігархами навіть у сировинних економіках [24; 25; 26], в яких громадянське суспільство сформоване (приклади Норвегії, Канади це доводять), однак для України залишаються актуальними проблеми дії скоріше неформальних інститутів, ніж формальних, клієнтізму і кумівства в усіх сферах соціально-економічної діяльності та слабкості "рухів знизу".

Однією з принципових рис олігархічної економіки є намагання максимізувати активи як фактор забезпечення політичної влади і як джерело встановлення контролю над нею [24]. Така максимізація активів та політичний контроль не можуть бути реалізовані без значного розшарування суспільства. Здатність останнього приймати факт нерівності, звичайно, ще не є свідченням толерування олігархічним структурам. Однак, спілним є фактор дистанції до влади та "підкорення ієрархіям". Через це існуватиме ризик, що олігархізація швидше за все виникне там, де цьому сприятиме культурний фон у вигляді ставлення до владних дистанцій.

Методологія. При написанні статті була використана сукупність принципів і прийомів наукового дослідження: від загальнонаукових (історичний, систематизації, групування та узагальнення, формалізації) до спеціальних (компаративного аналізу, графічний) мето-

су заможних людей, і при цьому існує глибока соціальна нерівність та низька соціальна мобільність. Плутократія виступає своєрідним підвидом олігархії – режиму, за якого реальна влада знаходиться у руках невеликого кола осіб (наприклад, партійної верхівки, військових).

⁴ Термін "барон-розбійник" у 1850-х рр. почав вживатися в контексті т. з. перших олігархів – німецьких лицарів, які жили у замках по берегах Рейну і вимагали плату за проїзд своєю територією. Пізніше ним стали характеризувати бізнесменів, які побудували великі промислові та транспортні імперії наприкінці XIX століття в США.

дів. У процесі дослідження застосовано системний метод наукового пізнання, згідно з яким усі економічні явища і процеси аналізуються у взаємозв'язку, взаємозалежності та розвитку. Емпіричною базою для написання статті стали матеріали міжнародних оглядів *World Values, Human Development, Corruption Perceptions, Power Distance Reports* та журналу *"The Economist"*.

Метою статті є аналіз впливу рівня дистанції влади на розвиток кумівського капіталізму в розвинутих країнах та країнах, що розвиваються. В цьому контексті постають питання про можливість забезпечення добробуту суспільства за умов олігархату та висококорумпованої економіки, а також про те, якою повинна бути економічна політика, враховуючи наявність сприятливого культурного середовища для розвитку олігархічно-ієрархічних взаємодій.

Результати дослідження. Як правило, поштовх для розвитку олігархії коріниться в дегенеративних інститутах. Втім, олігархії, отримавши можливість утверджуватись, починають консервувати інституціональні слабкості. Саме головне це те, що для них консервація слабких інститутів є способом самовиживання, а бідність поруч з корупцією – способом додаткового контролю за громадянами, що толерують владні дистанції.

Так, згідно даних міжнародної організації *"Transparency International"*, починаючи із 2012 р. Україна покращила свої позиції із Індексу сприйняття корупції (*Corruption Perceptions Index – CPI*) лише на 3 пункти – із 26 до 29 балів, посівши у 2016 р. 131-те місце із 176-ти країн світу. Росія покращила свої позиції у рейтингу *CPI* із 28 до 29 балів, тим не менш розділивши із Україною у 2016 р. 131-шу позицію [27]. 56% українців і 39% росіян визнають корупцію однією із ключових проблем розвитку національних економік, і оцінюють як неефективні будь-які заходи боротьби із нею 86% та 62% відповідно [28]. Якщо аналізувати рейтинг хабарництва, що демонструє досвід сплати домогосподарствами хабарів працівникам поліції, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, судової влади, то в Україні цей показник становить 38%, Росії – 34%, тоді як в Нідерландах, Франції, Португалії – 2%, Бельгії, Німеччині, Іспанії, Словенії – 3%. Загалом, для більшості країн колишнього соціалістичного табору характерним є високий рейтинг хабарництва (Таджикистан – 50%, Молдова – 42%, Киргизстан, Азербайджан – 38%, Казахстан – 29%, Вірменія – 24%, Білорусь – 20%, Узбекистан – 18%). Виняток становить лише Грузія – 7% [28].

Ригідність економічної системи стає очевидною на тлі того, що явні ознаки корупційної поведінки і її корелят – майнове розшарування – часто не викликають явного спротиву з боку громадянського суспільства. Частю не лише жорсткий опір сформованої роками корупційно-олігархічної системи, але й сукупність компромісів щодо структурних реформ не дають відчутного для громадянського суспільства результату (показовими прикладами є блокування вітчизняних реформ в медичній та освітній сфері). Брак ціннісних спонук і домінування рентоорієнтованих практик серед чиновників різного рівня, орієнтація на коротко-, а не довгострокові результати суспільно-політичного життя посилюються слабкістю громадянського суспільства, яке не в змозі протистояти тотальній узурпації влади. Вважаємо, що одне із пояснень такої ситуації слід шукати в крос-культурних дослідженнях, які ув'язують культуру, інститути та соціально-економічний розвиток (зокрема, дистанція влади).

Індекс дистанції влади (*Power Distance Index – PDI*) описує жорсткість соціальної ієрархії суспільства та її вплив на взаємодію між людьми та функціонування соціальних інститутів. У 1970-х рр. цей термін був вве-

дений у науковий оборот нідерландським соціологом Г. Хофстеде на основі масштабного крос-культурного дослідження, проведеного ним в 1967-1973 рр. у понад 70 країнах світу [29]. У 2000-х рр. дослідження було продовжено і охопило вже 76 країн світу [30; 31]. Під ієрархією вчений розумів нерівномірний розподіл влади та повноважень всередині соціальної групи, а безпосередньо *PDI* характеризує ставлення членів соціуму до цієї нерівномірності – наскільки члени суспільства, позбавлені влади, приймають існуючу ієрархію та поведуть себе відповідно до неї [32].

Індекс, запропонований Г. Хофстеде, присвоює культурі певної країни порівняльне число, що характеризує ступінь дистанційованості при взаємодії людей, які знаходяться на різних рівнях соціальної ієрархії. Високий індекс дистанції влади (80-100) вказує на жор-

сткість соціальної структури із значною соціальною нерівністю. Кожній людині в таких культурах відведено відповідне місце у соціальній ієрархії та відповідний цьому місцю обсяг повноважень, а сам факт такої ієрархії приймається по замовчуванню, не піддається сумніву та не потребує додаткових обґрунтувань [33]. Характеристиками суспільств із високим рівнем *PDI* є: 1) централізована влада; 2) авторитарне лідерство; 3) вертикальний стиль менеджменту; 4) велика кількість рівнів у соціальній ієрархії; 5) прийняття властивих владі привілеїв як належного; 6) готовність членів суспільства до нерівності повноважень; 7) велика кількість персоналу із функціями контролю; 8) низький рівень довіри до інститутів влади; 9) управлінський патерналізм; 10) сповідування цінностей виживання.

Таблиця 1. Дистанція влади та показники соціально-економічного розвитку країн світу

Група	Країни	Індекс дистанції влади	ВВП на особу, тис. міжн. \$	Індекс людського розвитку	Ефективність державного управління
Країни з високим індексом дистанції влади (71-100)	Малайзія, Словаччина	100	27 / 31	0,779 / 0,844	76,92 / 75,0
	Саудівська Аравія	95	65	0,837	60,58
	Філіппіни	94	8	0,668	57,69
	Росія	93	26	0,798	48,08
	Україна	92	8	0,747	34,62
	Румунія, Албанія	90	22 / 12	0,793 / 0,733	51,92 / 54,81
	Ангола	83	7	0,532	15,38
	Мексика, Венесуела	81	19 / 15	0,756 / 0,762	61,54 / 10,58
	Бангладеш, Китай, Гана, Нігерія	80	4 / 15 / 4 / 6	0,570 / 0,727 / 0,579 / 0,514	24,04 / 68,27 / 44,71 / 16,83
	Індонезія	78	12	0,684	46,15
	Індія	77	7	0,609	56,25
	Сінгапур	74	87	0,912	100,00
	Словенія	71	32	0,880	77,40
	Хорватія	73	22	0,818	71,63
Країни з середнім індексом дистанції влади (41-70)	Болгарія, Єгипет, Кенія, Танзанія, Сієра-Леоне, В'єтнам	70	20 / 12 / 3 / 3 / 2 / 6	0,782 / 0,690 / 0,584 / 0,521 / 0,413 / 0,666	62,02 / 22,12 / 43,75 / 31,25 / 9,62 / 55,29
	Бразилія	69	15	0,755	47,60
	Гонконг, Франція, Польща	68	58 / 42 / 28	0,910 / 0,888 / 0,843	99,04 / 89,42 / 74,52
	Колумбія	67	14	0,720	52,40
	Туреччина	66	21	0,761	62,50
	Бельгія	65	45	0,890	88,94
	Чилі	63	24	0,832	82,69
	Греція, Замбія, Пд. Корея	60	27 / 4 / 38	0,865 / 0,586 / 0,898	63,94 / 33,17 / 80,29
	Іспанія, Чехія	57	36 / 33	0,876 / 0,870	85,10 / 81,73
	Пакистан	55	5	0,538	27,40
	Японія	54	39	0,891	95,67
	Італія	50	36	0,873	69,23
	Аргентина	49	20	0,836	49,52
	Угорщина	46	27	0,828	71,15
Країни з низьким індексом дистанції влади (10-40)	США, Естонія, Люксембург	40	57 / 30 / 102	0,915 / 0,861 / 0,892	89,90 / 83,17 / 93,27
	Нова Зеландія	38	37	0,913	98,56
	Німеччина, Великобританія	35	48 / 43	0,916 / 0,907	94,23 / 93,75
	Швейцарія	34	59	0,930	99,52
	Фінляндія	33	42	0,883	96,63
	Швеція, Норвегія	31	50 / 69	0,907 / 0,944	96,15 / 98,08
	Ісландія	30	48	0,899	90,87
	Нідерланди	22	51	0,922	97,12
	Данія	18	47	0,923	97,60
	Ізраїль	13	35	0,894	87,50
	Австрія	11	48	0,885	92,31

Джерело: побудовано на основі [33; 34; 35]

Як свідчать дані табл. 1, до таких суспільств належать Малайзія, Словаччина (*PDI* = 100), Саудівська Аравія (*PDI* = 95), Філіппіни (*PDI* = 94), Росія (*PDI* = 93), Україна (*PDI* = 92), Румунія, Албанія (*PDI* = 90) та багато інших країн. ВВП на особу в таких країнах, як правило, невисокий (від \$31-32 тис. у Словаччині, Словенії, до \$8 тис. в Україні та Філіппінах, \$7 тис. в Анголі,

\$6 тис. в Нігерії, \$4 тис. в Бангладеш та Гані). Виняток становлять лише Сінгапур, як країна з успадкованим законодавством від англійського колоніального правління та жорсткою системою покарань щодо порушників законів, та Саудівська Аравія, як класична сировинна економіка, в якій нафтова промисловість забезпечує близько 80% надходжень державного бюджету. Цікаво,

ти цінностей, демонструючи високу орієнтацію на цінності самовираження та раціоналізму (рис. 1).

Вплив дистанції влади на функціонування суспільних інститутів проявляється по-різному. Так, на основі аналізу даних "чорних скриньок" після численних авіаційних катастроф [37], вченими встановлені факти, що помилки управління літаками відбувалися тому, що члени екіпажу не наважувалися заперечити першому пілоту в той момент, коли він допускає фатальну для польоту помилку. Дистанція влади в сфері освіти проявляється у тому, що учні не наважуються зайвий раз запитати у вчителя щодо матеріалу, який їм не зрозумілий, побоюючись негативної реакції, а вчителі в таких умовах не схильні до роботи над собою, що так чи інакше знижує загальну планку вимогливості до працівників і учнів. Пізніше, в університетах, висока дистанція влади між викладачами і студентами лише посилює і підкреслює розрив у рівні освіти громадян різних країн світу. Достатньо навести приклади Швеції, Фінляндії, Норвегії, Великобританії, і, зокрема, України. Дистанція влади, навіть в такій ієрархічній системі як армія, також інколи може бути шкідливою. Наприклад, в Ізраїлі у 1990-х рр. відбулась реформа взаємин між старшими і молодшими офіцерами, покликана продемонструвати, що при плануванні операцій важливою є наявність альтернативних думок, з якими можна буде звиріяти перебіг подій під час операції. В більш широкому узагальненні наявність альтернативних думок є фактором конкуренції ідей, що характеризує демократію як відкрите суспільство [38; 39]. Саме через це автократії та олігархії намагаються звузити інформаційне поле для того, щоб спотворити конкуренцію ідей і тим самим нав'язати безальтернативність статус-кво.

Висока дистанція влади не лише сприяє підтриманню нерівності в суспільствах, в яких вона носить демонстративний характер, наділяючи пільгами і привілеями одних за рахунок інших, але й сприяє зниженню якості суспільних благ. Так, дослідження М. Кона, проведене в Італії та США, продемонструвало, що менш освічені індивіди (представники т. з. "робочого класу") схильні до авторитарного стилю поведінки як на робочому місці, так і у сім'ї, тоді як представники середнього

класу із хорошим рівнем освіти прагнуть скоротити дистанцію влади як у робочих, так і особистих стосунках [40]. У суспільствах з високим рівнем та якістю освіти домінують частіше горизонтальні, ніж вертикальні зв'язки, люди більше активно йдуть на діалог та компроміс, також поширеною є соціальна згуртованість, схильність до меритократії, несприйняття корупційних практик, висока якість надання суспільних благ, соціальний капітал домінує над адміністративним ресурсом (свобода від політичного тиску).

Спробуємо оцінити взаємозв'язок індексу дистанції влади та рівня поширення кланового капіталізму, який розраховується із 2014 р. Так, журналом "The Economist" запропонований індекс т. з. кумівського капіталізму (Р. Шерма, А. Ганді, М. Велтон), який базується на оцінці статків мільярдерів світу (оцінки із журналу "Forbes"), що так чи інакше пов'язані із галузями, де домінуючою стратегією є пошук ренти та особисті відносини взаємозалежності. Оскільки найчастіше стратегію пошуку ренти використовують для позначення внеску факторів землі, капіталу, що приносять значно більші прибутки, ніж інші фактори на конкурентних ринках, то секторами економіки із домінуванням рентоорієнтованої поведінки визнаються (rent-seeking sectors) [41]: національна безпека та оборона, казино, інфраструктура та трубопроводи, порти та аеропорти, нерухомість та будівництво, нафто- та газопостачання, гірничо-видобувна, залізнично-рудна, вугільна та хімічна промисловість, комунальні послуги та послуги зв'язку, депозитні на інвестиційні банківські послуги. Найпоширенішими формами видобутку ренти є картелі, монополізм та лобізм, а також корупція, клієнтизм, ліцензування. Як видно із даних табл. 2, у 15 із 22 наведених країн (68%) кумівський капіталізм є болючою проблемою (5 найбагатших і 10 країн, що стрімко розвиваються). Проблема України, як справедливо відмічає В. Мельничук [42], полягає в тому, що вітчизняні олігархи більш подібні не на Рокфеллерів, а на великих землевласників Півдня США, які виступали проти скасування рабства і усілякими способами гальмували промислову революцію в Сполучених Штатах.

Таблиця 2. Добробут мільярдерів у % до ВВП країни*

Країна	2014				2016			
	BW	CS	NCS	% CS	BW	CS	NCS	% CS
Росія	18,9	15,9	3,0	84,1	21,3	18,0	3,3	84,5
Малайзія	16,4	16,1	0,3	98,2	13,3	13,0	0,3	97,7
Філіппіни	14,7	11,9	2,8	81,0	14,2	11,3	2,9	79,6
Сінгапур	14,9	11,9	3,0	79,8	14,8	10,7	4,1	72,3
Україна	14,8	13,2	1,6	89,2	7,8	6,7	1,1	85,9
Мексика	11,3	8,9	2,4	78,8	8,7	6,6	2,1	75,9
Індонезія	5,2	3,8	1,4	73,1	5,8	3,8	2,0	65,5
Туреччина	5,2	2,9	2,3	55,8	6,2	3,4	2,8	54,8
Індія	9,7	3,7	6,0	38,1	11,7	3,4	8,3	29,1
Тайвань	14,7	5,5	9,2	37,4	10,3	3,2	7,1	31,1
Китай	6,0	2,9	3,1	48,3	7,3	3,2	4,1	43,8
Таїланд	8,8	2,0	6,8	22,7	11,4	2,6	8,8	22,8
Південна Африка	6,9	2,9	4,0	42,0	7,0	2,5	4,5	35,7
Великобританія	5,6	2,3	3,3	41,1	5,6	2,3	3,3	41,1
Бразилія	7,4	2,7	4,7	36,5	7,5	2,3	5,2	30,7
США	14,0	2,2	11,8	15,7	13,3	1,8	11,5	13,5
Аргентина	2,8	2,1	0,7	75,0	2,2	1,6	0,6	72,7
Франція	8,4	1,1	7,3	13,1	8,8	1,1	7,7	12,5
Японія	2,1	0,7	1,4	33,3	2,0	0,5	1,5	25,0
Південна Корея	4,6	0,3	4,3	6,5	5,5	0,5	5,0	9,1
Польща	2,4	1,8	0,6	75,0	1,7	0,4	1,3	23,5
Німеччина	10,7	0,3	10,4	2,8	13,9	0,2	13,7	1,4

*BW – сукупний добробут мільярдерів країни як % ВВП, CS – Індекс кумівського капіталізму, % ВВП, який контролюють олігархи у секторах, пов'язаних із пошуком ренти (crony sectors), NCS – % ВВП, який контролюють олігархи у секторах, не пов'язаних із пошуком ренти (non-crony sectors), % CS – частка секторів із домінуванням рентоорієнтованої поведінки.

Джерело: розраховано та побудовано на основі [43]

За даними табл. 2 можна констатувати низьку частку секторів із домінуванням рентоорієнтованої поведінки в Німеччині, Південній Кореї, Франції та США, і надзвичайно високу – в Малайзії, Україні, Росії, Філіппінах. За даними 2004 р. сукупне багатство 100 найбагатших людей Росії дорівнювало 25% тогочасного ВВП країни, що дало Росії найвищу концентрацію багатства в світі. Натомість в США, які традиційно очолюють лігу нерівності розвиненого світу, сукупне багатство 227 мільярдів країни становило лише 6% їхнього ВВП [44, с. 215]. Слід проте констатувати, що в Україні протягом 2014-2016 рр. відбулося суттєве падіння сукупного добробуту мільярдів (із 14,8 до 7,8% ВВП), що відповідає тренду США, Аргентини, Мексики, Тайваню, Польщі. Індекс кумівського капіталізму також в цих країнах знизився. В Україні, зокрема, у боротьбу за ренту після Революції Гідності вступили досить різні групи представників великого капіталу. Можна навіть говорити про конкуренцію олігархів за владу протягом кількох останніх років, що не могло не позначитися на добробуті мільярдів. У Росії, Індії, Індонезії, Туреччині, Китаї, Тайланді, навпаки, добробут мільярдів у % до ВВП збільшився із відповідним зростанням індексу кумівського капіталізму (за винятком Індії).

Як свідчать дані рис. 2, проведений кореляційно-регресійний аналіз залежності дистанції влади та кумівського капіталізму засвідчив наявність чіткого прямого зв'язку між цими індикаторами. Значення R^2 коливається в межах 0,4421-0,4552, залежно від функції апроксимації. Гіпотеза про те, що культурні фактори мають значення для пояснення політико-економічної структури суспільства, знайшла своє підтвердження. Так, індекс

дистанції влади знаходиться в однозначному прямому зв'язку з індексом кумівського капіталізму. Приймаючи до уваги, що останній відображає домінування в економіці секторів з високим ступенем ієрархізованості та залежності від влади, можна з впевненістю стверджувати, що ставлення до влади у суспільстві є важливою передумовою того, за якою інституціональною траєкторією таке суспільство буде розвиватись. Толерантне ставлення до ієрархій є мета-фактором того, чому ті чи інші суспільства приймають форму взаємодії між владою та бізнесом, наслідком яких є явна антиінклюдивність. Попри те, що дистанція до влади може свідчити і про толерантне ставлення до ієрархій, без яких не можливе велике індустріальне виробництво, тут криється особливий ризик. З одного боку, індустріальні структури вкрай чутливі до того, наскільки в суспільстві формується здатність до прийняття підпорядкування, оскільки від цього залежатиме величина трансакційних витрат організації та контролю за функціонуванням складно організованих вертикальних зв'язків, що є основою третього технологічного укладу. З іншого боку, наявність паттернів толерування ієрархіям уможливорює олігархізацію та майнове розшарування за критерієм доступу до влади/ренти. У випадку, коли в країні збігаються обидві ситуації, вихід на альтернативні інституціональні траєкторії стає вкрай ускладненим. Сектори третього укладу стають донорами олігархізації, відтворюючи дистанцію до влади, а толерантність до ієрархій підкріплює віру в те, що саме з таким типом взаємин можливий хоча б якийсь певний рівень добробуту. У такий спосіб формується інституціональне "погане замкнене коло".

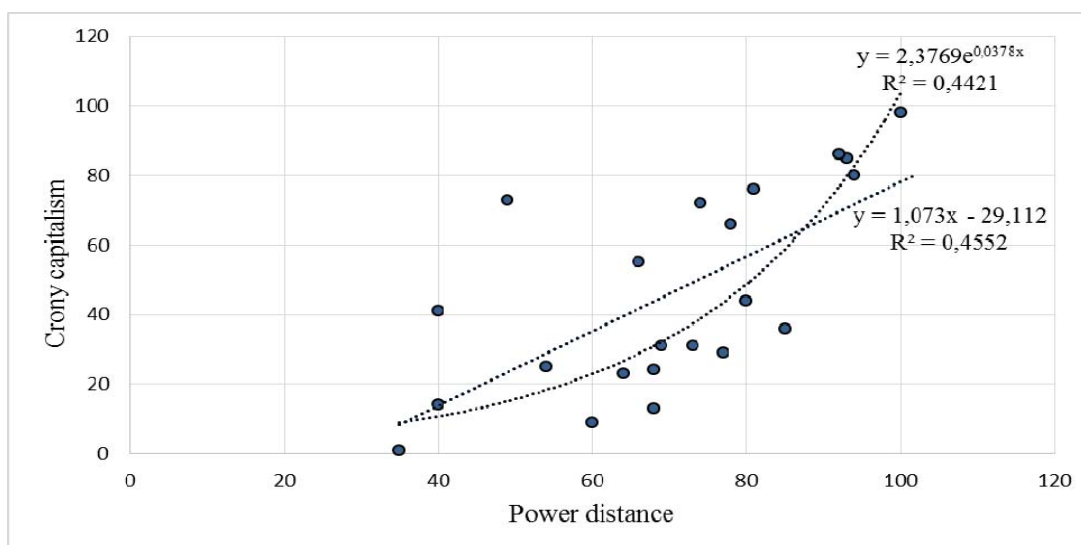

Рис. 2. Взаємозв'язок дистанції влади та кумівського капіталізму

Джерело: власні розрахунки на основі [31; 41]

Виникає питання, чому суспільство повинно прагнути подолати це "замкнене коло", якщо воно спирається на культурні паттерни? Основна причина цього полягає в тому, що доступ до альтернатив дозволяє генерувати сумніви у тому, що саме такий інституціональний шлях є безальтернативним. З іншого боку, розвиток технологій уможливорює нові форми організаційних взаємодій, які не потребують жорстких ієрархій. Саме тому олігархічні структури часто стають на заваді технологічному прогресу, оскільки останній "вимиває" соціальну та електронну базу їхнього самовідтворення. Саме тому, блокування вільного підприємництва, ризик-орієнто-

ваних технологій, низького оподаткування креативних секторів, культивування поганого бізнес-клімату перетворюється в панівний інструмент економічної політики держави, що перебуває під контролем олігархату. Долання культурних обмежень виходу за рамки толерації ієрархіям, що відтворюють олігархізм, може бути не успішним, якщо фокус буде зроблено саме на факті протиставлення технологічного прогресу та дистанції до влади. Найбільш важливим буде створення умов для альтернативних форм соціальних взаємодій та організаційних модальностей бізнесу, які генеруються поєднанням доступу до нових технологій та ринкової

саморегуляції. Основним інструментом економічної політики повинно стати інклюзивний доступ до знань, мінімізація бар'єрів для підприємництва, покращення якості інститутів та низьке оподаткування.

Висновки і дискусія. Культурні фактори формування ієрархічних суспільств мають прямий корелят в економіці, підвищуючи вірогідність домінування так званих кроні-секторів. В сукупності з браком демократичного контролю над ними та в середовищі слабких інститутів це загрожує олігархізацією економіки. Емпірично підтверджується факт прямого зв'язку між індексом дистанції влади та індексом кроні-капіталізму. Це вказує на те, що цінності толерування ієрархіям є значимими при поясненні того, за якою інституціональною траєкторією розвиватиметься країна. У випадку, коли кроні-сектори стають на заваді технологічному прогресу та інклюзивному зростанню, проведення структурних реформ може бути ускладнене через брак суспільного запиту на додання ієрархій. Ригідність такої системи обмежує розвиток, внаслідок чого боротьба з ієрархізованими олігархічними структурами повинна проводитись не на рівні культивування альтернативних цінностей, а на рівні розмивання соціальної та електоральної бази підтримки кроні-секторів. Фіскальні стимули розвитку підприємництва, заохочення стартапів, підвищення якості інститутів та інвестицій в людський капітал є, хоч і стереотипними, проте необхідними для подолання негативного зачарованого кола зв'язку між олігархізмом та толерантними до ієрархій цінностями.

Список використаних джерел

1. Волхонский Б. Взлет и падение "тигров" и "драконов" [Electronic Resource]. – Open mode: <http://www.russ.ru/pole>.
2. Гельман В. Я. Логика "капитализма для своих": Большая Нефть, Большой Бизнес и Большая Политика в России // Экономика и институты. – М.: ВШЭ, 2010. – с. 172-191.
3. North D.C., Wallis J.J., Weingast B.R. Violence and Social Orders: a Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History. – N.Y.: Cambridge University Press, 2009.
4. Сорж Б., Мартучелли Д. Латиноамериканський виклик: соціальна згуртованість та демократія. – Л.: Кальварія, 2014. – 288 с.
5. де Сото Е. Загадка капіталу. Чому капіталізм перемагає на Заході і ніде більше? – К.: Наш формат, 2017. – 232 с.
6. Аджмоглу Д., Робінсон Дж.А. Чому нації занепадають? Походження влади, багатства та бідності. – К.: Наш Формат, 2016. – 440 с.
7. Асемоглу Д., Робінсон Дж.А. Экономические основы диктатуры и демократии. – М.: ВШЭ, 2015. – 512 с.
8. Acemoglu D. Oligarchic versus Democratic Societies // Journal of the European Economic Association. – 2008. – Vol. 6(1). – P. 1-44. <http://dx.doi.org/10.1162/JEEA.2008.6.1.1>
9. Evans P. Embedded Autonomy: States and Industrial Transformation. – Princeton: Princeton University Press, 1995.
10. Haber S. It wasn't all Prebisch's Fault: the Political Economy of Latin American Industrialization // Working Paper, Stanford University, 2003.
11. Лопез Гарсиа А. И. Олигархическая политика в Латинской Америке [Electronic Resource]. – Open mode: <https://voxukraine.org/2017>.
12. Козюк В.В. Якість інститутів та відхилення валютних курсів від паритету купівельної спроможності: наслідки для економічного зростання // Журнал європейської економіки. – 2014. – Том 13(1). – С.3-19.
13. Козюк В.В. Фінансовий розвиток, валютні резерви та політичні режими в сировинних економіках // Економічна теорія. – 2016. – № 3. – С. 82-102.
14. Aslund A. Comparative Oligarchy: Russia, Ukraine and the United States // Studies & Analyses. – 2005. – Vol. 296. – P. 1-17.
15. Hellman J.S. Winners Take All: the Politics of Partial Reform in Postcommunist Transitions // World Politics. – 1998. – Vol. 50. – P. 203-234. <http://dx.doi.org/10.1017/S0043887100008091>
16. Konchyn V., Horban Y. Economic Point of Bifurcation for Ukrainian Oligarchic State in the Stationary Bandit Model [Electronic Resource]. – Open mode: <http://mpira.uni-muenchen.de/70953>.
17. McGuire M., Olson M. The Economics of Autocracy and Majority Rule: the Invisible Hand and the Use of Force // Journal of Economic Literature. – 1996. – Vol. 34. – P. 72-96. http://dx.doi.org/10.1007/978-1-349-26284-7_3
18. Базилевич В.Д., Гражевська А.О. Рентні відносини в сучасній ринковій економіці: сутність та механізм регулювання // Банківська справа. – 2016. – № 2(139). – С. 43-57.
19. Гражевская Н.И. Сравнительный анализ экономических систем: специфика и эволюция // Международный рецензированный и реферированный журнал "Мециниераеба да Цховреба" Тбилисского университета. – 2016. – № 1(13). – С. 28-33.
20. Маслов А.О., Колядич О.И. Монополізація української промисловості наприкінці XIX – початку XX ст. // Вчені записки: Збірник наукових праць. – Вип. 8. Економіка. – К.: КРОК, 2003. – С. 34-41.
21. Grazhevskaya N., Trokhymenko V., Grazhevskaya A. Premises and Economic Consequences of Rent-Seeking Behavior on the Banking Service Market in Ukraine // Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics. – 2016. – № 2(179). – P. 16-21.
22. Grazhevskaya N., Virchenko A., Grazhevskaya A. The Effects of Rent-Seeking Behavior on the Efficiency of Fiscal Policy in Ukraine // Procedia Economics and Finance. – 2015. – № 27. – P. 274-287.
23. Соскін О. Модель розвитку економіки та бізнес-середовища: логіка змін в умовах євроінтеграції // Економіка підприємства: теорія і практика: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (10.10.2014). – К.: КНЕУ, 2014. – С. 43-48.
24. Козюк В.В., Шиманська О.П. Політекономія олігархічної економіки // Вісник ТНЕУ. – 2013. – №3. – С. 97-104.
25. Козюк В.В. НБУ завтра: из "объятий" олигархического спрута – на печатный станок? // Экономическая правда. – 2017. – 17 мая [Electronic Resource]. – Open mode: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns>.
26. Длугопольский А.В. Государство благосостояния и качество жизни: опыт скандинавских стран и реалии Украины // Соціально-економічні проблеми і держава. – Т.: ТНТУ ім. І. Пулюя, 2015. – Вип.2(13). – С. 294-302.
27. Corruption Perceptions Index 2016 [Electronic Resource]. – Open mode: <http://www.transparency.org/cpi2015>.
28. People and Corruption: Europe and Central Asia 2016 [Electronic Resource]. – Open mode: <http://www.transparency.org>.
29. Geert Hofstede [Electronic Resource]. – Open mode: <https://geert-hofstede.com/research.html>.
30. Hofstede G. Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations across Nations. – Thousand Oaks CA: Sage Publications, 2001.
31. Hofstede G., Hofstede G.J., Minkov M. Cultures and Organizations: Software of the Mind. McGraw-Hill, 2010.
32. Герт Хофстеде и его теория измерений культур: обзорная информация [Electronic Resource]. – Open mode: <http://news.telengue.com/ru/2011/10/hofstede-cultural-theory>.
33. Power Distance Index. Geert Hofstede cultural dimensions. Clearly Cultural: Making Sense of Cross Cultural Communication [Electronic Resource]. – Open mode: <http://www.clearlycultural.com>.
34. Human Development Reports [Electronic Resource]. – Open mode: <http://hdr.undp.org>.
35. The Worldwide Governance Indicators project [Electronic Resource]. – Open mode: <http://info.worldbank.org/governance>.
36. World Values Study Group, World Values Survey Code Book, ICPSR 6160. – Ann Arbor, Mich, 2015.
37. Metscher D.S., Smith M., Alghamdi A. Multi-Cultural Factors in the Crew Resource Management Environment: Promoting Aviation Safety for Airline Operations // Journal of Aviation / Aerospace Education & Research. – 2009. – Vol. 18(2) [Electronic Resource]. – Open mode: <http://commons.erau.edu/jaaer/vol18/iss2/6>.
38. Поннеп К. Відкрите суспільство та його вороги. Т.І. У полоні Платонових чарів. – К.: Основи, 1994. – 444 с.
39. Поннеп К. Відкрите суспільство та його вороги. Т.ІІ. Спалах пророцтва: Гегель, Маркс та послідовники. – К.: Основи, 1994. – 494 с.
40. Kohn M.L. Class and Conformity: a Study in Values. – The Dorsey Press, Homewood, IL, 1969.
41. Our Crony-capitalism Index: The Party Winds Down [Electronic Resource]. – Open mode: <https://www.economist.com/news/international>.
42. Мельничук В.Г. Олигархи гробят страну [Electronic Resource]. – Open mode: <https://argumentua.com>.
43. Comparing Crony Capitalism Around the World, IMF [Electronic Resource]. – Open mode: www.economist.com.
44. Голинсворт М., Ленслі С. Лондонград. 3 Росії з грішми. Тасма історія олігархів. – К.: Темпора, 2016. – 312 с.

Надійшла до редколегії 09.07.17
Date of editorial approval 28.07.17

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

В. Козюк, д-р экон. наук, проф.,
 А. Длугопольский, д-р экон. наук, проф.
 Тернопольский национальный экономический университет, Тернополь, Украина

ВЛИЯНИЕ ДИСТАНЦИИ ВЛАСТИ И ЦЕНОСТНЫХ ОРИЕНТИРОВ НА ОЛИГАРХИЗМ И РАЗВИТИЕ КРОНИ-СЕКТОРОВ В СОВРЕМЕННЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМАХ

Исследована связь олигархических экономик с развитием крони-секторов, к которым принадлежат отрасли с доминированием ренти-ориентированного поведения. Проанализирована связь дистанции власти с некоторыми показателями социально-экономического развития и ценностными ориентирами экономических систем. Проведен корреляционно-регрессионный анализ зависимости дистанции власти и кумовского капитализма, обосновано существование т.н. "плохого замкнутого круга", связанного с толерантным отношением к иерархиям. Сделаны выводы относительно того, что культурные факторы формирования иерархических обществ, прямо влияют на распространение в экономической системе т.н. крони-секторов и слабых институтов.

Ключевые слова: олигархия, крони-сектор, дистанция власти, институты, демократия.

V. Kozyuk, Doctor of Science (Economic), Professor,
 O. Dluhopolskyi, Doctor of Science (Economic), Professor
 Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine

POWER DISTANCE AND VALUE ORIENTATIONS INFLUENCE ON OLIGARCHISM AND CRONY-SECTORS DEVELOPMENT IN MODERN ECONOMIC SYSTEMS

The relationship between oligarchic economies and crony-sectors development, which includes industries with domination of rent-seeking behavior, is made. The relationship between power distance and some indicators of socio-economic development, value orientations of economic systems is analyzed. The correlation-regression analysis of power distance and crony capitalism dependence has been carried out. The existence of "bad locked circle", associated with tolerance of hierarchies, is debated. The conclusions about fact that cultural factors of hierarchical society's formation have direct effect on the spread in the economic system crony sectors and weak institutions are made.

Key words: oligarchy, crony-sector, power distance, institutions, democracy.

References (in Latin): Translation / Transliteration/ Transcription

- Volhonsky, B., 2008. Rise and fall of "tigers" and "dragons". Available at: <http://www.russ.ru/pole>.
- Helman, V.Y., 2010. The logic of "private capitalism": big oil, big business and big policy in Russia // Economy and Institutes. M., pp. 172-191.
- North, D.C., Wallis, J.J., Weingast, B.R., 2009. Violence and social orders: a conceptual framework for interpreting recorded human history. N.Y.: Cambridge University Press.
- Sorj B., Martuccelli D., 2014. The Latin American challenge: social cohesion and democracy. L. 288 p.
- de Soto, H., 2017. The mystery of capital. Why capitalism triumphs in the West and fails everywhere else? K. 232 p.
- Acemoglu, D., Robinson, J.A., 2016. Why nations fail? The origins of power, prosperity and poverty. K. 440 p.
- Acemoglu, D., Robinson, J.A., 2015. Economic origins of dictatorship and democracy. M. 512 p.
- Acemoglu, D., 2008. Oligarchic versus democratic societies. *Journal of the European Economic Association*, 6(1), pp. 1-44. <http://dx.doi.org/10.1162/JEEA.2008.6.1.1>
- Evans, P., 1995. *Embedded autonomy: states and industrial transformation*. Princeton: Princeton University Press.
- Haber, S., 2003. It wasn't all Prebisch's fault: the political economy of Latin American industrialization. *Working Paper Stanford University*.
- Lopes, Harsia A.I., 2017. Oligarchic policy in Latin America. Available at: <https://voxxukraine.org>.
- Kozyuk, V.V., 2014. Quality of institutions and deviation of exchange rates from PPP: implications for economic growth. *Journal of European Economy*, 13(1), pp. 3-19.
- Kozyuk, V.V., 2016. Financial development, foreign exchange reserves and political regimes in commodity economies. *Economic Theory*, 3, pp. 82-102.
- Aslund, A., 2005. Comparative oligarchy: Russia, Ukraine and the United States. *Studies & Analyses*, 296, pp. 1-17.
- Hellman, J.S., 1998. Winners take all: the politics of partial reform in Post-communist transitions. *World Politics*, 50, pp. 203-234. <http://dx.doi.org/10.1017/S0043887100008091>
- Konchyn, V., Horban, Y., 2016. Economic point of bifurcation for Ukrainian oligarchic state in the stationary bandit model. Available at: <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/70953>.
- McGuire, M., Olson, M., 1996. The economics of autocracy and majority rule: the invisible hand and the use of force. *Journal of Economic Literature*, 34, pp. 72-96. http://dx.doi.org/10.1007/978-1-349-26284-7_3
- Bazylevich, V.D., Grazhevska A.O., 2016. Rental relations in the modern market economy: meaning and mechanisms of regulations. *Banking*, 2(139), pp. 43-57.
- Grazhevska, N., 2016. Comparative analysis of economic systems: specificity and evolution. *International Journal of Tbilisi University*, 1(13), pp. 28-33.
- Maslow, A.O., Kolyadich, O.I., 2003. Monopolization of Ukrainian industry at the end of XIX – beginning of XX century. *Scientific papers. Economics*, 8, pp. 34-41.
- Grazhevska, N., Trokhymenko, V., Grazhevska, A., 2016. Premises and Economic Consequences of Rent-Seeking Behavior on the Banking Service Market in Ukraine. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, 2(179), pp. 16-21.
- Grazhevska, N., Virchenko, A., Grazhevska, A., 2015. The Effects of Rent-Seeking Behavior on the Efficiency of Fiscal Policy in Ukraine. *Procedia Economics and Finance*, 27, pp. 274-287.
- Soskin, O., 2014. The model of economy and business-environment development: the logic of euro integration changes. In: *Economy of enterprises: theory and practice: Materials of international science and practice conference* (10.10.2014). K., pp. 43-48.
- Kozyuk, V.V., Shimanska, O. P. (2013). The political economy of oligarchic economics. *Herald of TNEU*, 3, pp. 97-104.
- Kozyuk, V.V., 2017. NBU tomorrow: from the "embraces" of oligarchic octopus – to the printing press? *Economical truth*, 17 May. Available at: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns>.
- Dluhopolskyi, O.V., 2015. The welfare state and quality of life: Nordic countries experience and Ukrainian reality. *Social-economic problems and state*, 2(13), pp. 294-302.
- Corruption Perceptions Index 2016. Available at: <http://www.transparency.org/cpi2015>.
- People and corruption: Europe and Central Asia 2016. Available at: <http://www.transparency.org>.
- Geert Hofstede. Available at: <https://geert-hofstede.com/research.html>.
- Hofstede, G., 2001. *Culture's consequences: comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations*. Thousand Oaks CA: Sage Publications.
- Hofstede, G., Hofstede, G.J., Minkov, M., 2010. *Cultures and organizations: software of the mind*. McGraw-Hill.
- Geert Hofstede and his theory of culture changes: overview information. Available at: <http://news.telcelangue.com/ru/2011/10/hofstede-cultural-theory>.
- Power Distance Index. Geert Hofstede cultural dimensions. *Clearly cultural: making sense of cross cultural communication*. Available at: <http://www.clearlycultural.com>.
- Human Development Reports 2016. Available at: <http://hdr.undp.org>.
- The Worldwide governance indicators project. Available at: <http://info.worldbank.org/governance>.
- World Values Survey Code Book, ICPSR 6160. Ann Arbor, Mdi, 2015.
- Metscher, D. S., Smith, M., Alghamdi, A., 2009. Multi-cultural factors in the crew resource management environment: promoting aviation safety for airline operations. *Journal of Aviation / Aerospace Education & Research*, 18(2). Available at: <http://commons.erau.edu/jaer/vol18/iss2/6>.
- Popper, K., 1994. *The open society and its enemies*. Vol.I. K. 444 p.
- Popper, K., 1994. *The open society and its enemies*. Vol.II. K. 494 p.
- Kohn, M.L., 1969. *Class and conformity: a study in values*. The Dorsey Press, Homewood, IL.
- Our Crony-capitalism Index: the party winds down. Available at: <https://www.economist.com/news/international>.
- Melnichuk, V.G., 2013. *Oligarchs are tearing down the country*. Available at: <https://argumentua.com>.
- Comparing crony capitalism around the world, IMF. Available at: www.economist.com.
- Hollingsworth, M., Lansley, S., 2016. *Londongrad. From Russia with cash*. K. 312 p.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2017; 4(193): 38-43

УДК 338.439

JEL classification: Q180

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2017/193-4/6>

Г. Прунцева, канд. екон. наук
ГО "Інституціональні реформи"

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

У статті визначено сутність та проаналізовано основні компоненти комплексного механізму забезпечення продовольчої безпеки країни. Представлено інструменти реалізації та показники оцінки ефективності функціонування механізму. Запропоновано структуру комплексного механізму забезпечення продовольчої безпеки.

Ключові слова: комплексний механізм, аграрний сектор економіки, продовольча безпека.

Вступ. Проблема ідентифікації методологічної основи економічної сутності комплексного механізму забезпечення продовольчої безпеки зумовлює невизначеність понятійно-категорійного апарату, варіантність та стохастичність компонентів механізму. Існування відтворювального, позитивістського, системного та інших методологічних підходів до формування механізму продовольчої безпеки зумовлене різним змістом, що вкладається в тлумачення механізму. Різні автори наголошують на різних аспектах проблематики: соціальному, політичному, економічному тощо. Проблема виокремлення методологічних основ найбільш доцільного визначення економічної сутності комплексного механізму та його компонентів, що мають забезпечити найефективнішу реалізацію механізму, обумовлює актуальність даної проблематики.

Огляд літератури. Поняття "система продовольчої безпеки" досліджувалось у працях видатних українських вчених В. Амбросов, Н. Басюркіна, Л. Бойко, З. Бондар, О. Вараксіна, В. Данілов-Даніліан, Ю. Дятлова, В. Кифяк, М. Кожух, Ю. Лопатинський, Р. Лопатюк, Г. Мазур, Л. Молдаван, В. Немченко, В. Осецький, А. Пісоцький, А. Прилуцький, Н. Савіна, Н. Сеперович, В. Цибок, М. Шевченко, О. Шевцов та інші українські вчені.

А. Пісоцький зосереджує увагу на управлінській складовій економічної системи і зазначає, що економічні відносини завжди потребуватимуть регулювання, яке уособлює сукупність важелів державного і ринково – конкурентного впливу на соціально – економічні процеси у суспільстві [13]. З. Бондар, підкреслюючи необхідність досягнення цілей державної політики продовольчої безпеки та взаємозв'язок її ключових дефініцій, виокремлює цільовий та системний підходи до формування комплексного механізму забезпечення продовольчої безпеки і вважає, що основні складові комплексного механізму забезпечення продовольчої безпеки представляють собою окремі механізми, об'єднані в систему організаційних, інституційних, правових, соціальних, фінансових, інформаційно-аналітичних та науково-методологічних засобів, які повинні використовуватись у комплексі, що в свою чергу має забезпечити та сприяти підвищенню її ефективності [2]. Окрім вищезазначених методологічних підходів до формування сутності механізму продовольчої безпеки та його основних складових різні автори виокремлюють і інші методологічні основи формування теоретичних систем. Н. Басюркіна використовує детермінований метод наголошуючи на необхідності стабілізації та розвитку аграрно-продовольчого комплексу і міжрегіональних продовольчих зв'язків, і виокремлює трудовий, інституційний, науково-технічний, інфраструктурний, нормативно-правовий, інформаційний та фінансовий компоненти [1]. О. Вараксіна застосовує концептуальний підхід до визначення сутності та процесів формування організаційно-економічного механізму продовольчої безпеки соці-

ально-економічної системи національного рівня, який, на думку автора, ґрунтується на структурно-логічному підході, визначаючи тактичні цілі, завдання, організаційні та економічні важелі механізму продовольчої безпеки. О. Вараксіна виокремлює економічну, соціальну, екологічну, правову, організаційну та адміністративну складові механізму продовольчої безпеки [3, с. 7]. На нашу думку, визначені методологічні основи та компоненти формування механізму продовольчої безпеки є суттєвими і мають бути враховані при здійсненні аналізу ефективності функціонування механізму продовольчого забезпечення.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз сутнісної складової механізму забезпечення продовольчої безпеки та визначення компонентної структури механізму.

Методологія дослідження. В роботі буде використуватись системний підхід до формування механізму як багатокомпонентної системи, що включає в себе елементи відповідності, детермінізму та додатковості, методи дедукції та аналізу для виокремлення інструментального апарату та показників оцінки ефективності функціонування компонентів механізму забезпечення продовольчої безпеки.

Основні результати. Механізм являє собою систему взаємопов'язаних елементів, що функціонують на основі єдиних принципів для реалізації основних функцій системи. Механізм забезпечення продовольчої безпеки країни являє собою систему взаємопов'язаних елементів (компонентів механізму), що функціонують на основі єдиних принципів для реалізації основних функцій системи забезпечення продовольчої безпеки.

Ми в своєму розумінні сутнісної основи системи забезпечення продовольчої безпеки підтримуємо концепцію "сталого розвитку", основи якої були розроблені видатним вченим В. Вернадським. Концепція "сталого розвитку" передбачає такий стан задоволення життєво-важливих потреб людства при якому масштаби експлуатації ресурсів, орієнтація технічного розвитку, напрями капіталовкладень та інституціональні зміни узгоджуються з теперішніми та майбутніми потребами, а діяльність людини не спричинює негативний вплив на функціонування оточуючого середовища та природну основу для відтворення життя людини. В. Данілов-Даніліан зазначає, що сталість має на увазі збереження деяких інваріантів, таких як Гегель та Аристотель розуміють як якість системи і для збереження яких необхідно стримувати сили, які здійснюють на них негативний вплив, визначати межі безпечної дії цих сил та пороги за якими з'являється дія негативних факторів [4]. А, отже, виходячи з основ теорії сталого розвитку, можна зробити висновок щодо необхідності функціонування механізму продовольчої безпеки на принципах інваріантності та відтворюваності.

Щодо визначення основних компонентів механізму, то, відповідно до визначення Комітету ООН з всесвітньої продовольчої безпеки, продовольча безпека є станом, при якому всі люди в будь-який час мають фізичний, соціальний та економічний доступ до безпечної та поживної їжі в кількості достатній для задоволення їх харчових потреб і смакових переваг для ведення активного та здорового способу життя [17]. В даному визначенні, на нашу думку, також виокремлюється концепція сталого розвитку, основою якої є співвідношення соціальної, екологічної та економічної складових. А саме, соціальна складова відображається у рівному доступі всіх верств населення до корисної та поживної їжі, що підкреслює соціальну справедливість. Екологічна складова відображається у забезпеченні людства безпечною їжею, тобто екологічно чистою незабрудненою хімікатами питною водою та екологічно чистими продуктами харчування. Економічна складова відображається у необхідності економічного доступу населення до безпечної та поживної їжі. Л. Молдаван також зосереджує увагу на необхідності реалізації основних положень концепції сталого розвитку підкреслюючи важливість екологічної, економічної та соціальної складової в реалізації аграрних політик країн-учасниць ООН. Автор зазначає, що застосування токсичних хімічних засобів захисту рослин, антибіотиків, гормонів зумовили зіпсування структури ґрунтів і середовища життєдіяльності мікроорганізмів, зниження вмісту гумусу, хімічне забруднення угідь, водних ресурсів, повітря, накопичення шкідливих речовин у сільськогосподарських продуктах. Усвідомлення негативних наслідків існуючої економічної моделі обумовило прийняття на Конференції ООН документу відповідно до якого для реалізації аграрних політик країн-учасниць ООН спрямованих на довгостроковий еколого-економічний розвиток сільського господарства в інтересах кожної людини і людства в цілому у практичній діяльності рекомендується застосування фінансових (державна підтримка виробництва і доходів створення фондів тощо), інтелектуальних (наука, технології, освіта), інституційних (структурні форму-

вання з контролю за впровадженням) та юридичних (законодавчо-нормативні і інші акти) засобів [10, с. 46].

Виходячи з визначення продовольчої безпеки Комітету ООН з всесвітньої продовольчої безпеки, ми можемо зробити висновок, що для ефективного функціонування механізму продовольчої безпеки в країні необхідно забезпечити ефективне формування та функціонування організаційного, інституційного та інфраструктурного компонентів системи продовольчої безпеки, що мають сприяти фізичному доступу населення до безпечних і поживних продуктів харчування, фінансово-економічний та нормативно-правовий компоненти мають забезпечити економічну та фінансову доступність населення до достатньої кількості необхідних продуктів харчування, науковий та соціальні компоненти мають створити умови для виробництва безпечних та поживних продуктів харчування, однакові умови соціального забезпечення для всіх груп населення, забезпечення продуктами харчування малозабезпечених верств населення в кількості достатній для активного та здорового життя.

Отже, на основі проведеного аналізу ми можемо зробити висновок що для реалізації основ концепції сталого розвитку необхідно визначити наступні компоненти у системі забезпечення продовольчої безпеки: організаційний (організаційні заходи з побудови ефективного механізму), інституціональний (формування інституцій для забезпечення реалізації основних функцій механізму), нормативно-правовий (формування нормативної бази для забезпечення ефективного функціонування механізму), фінансово-економічний (забезпечення застосування економічних важелів та створення умов для залучення грошових ресурсів), інфраструктурний (забезпечення застосування інфраструктурних важелів), науково-методичний (розробка науково-методичних засад ефективного функціонування механізму), соціально-трудова (забезпечення доступності продуктів харчування для всіх соціальних груп населення). Основні компоненти комплексного механізму забезпечення продовольчої безпеки та їх характеристика представлені у таблиці 1.

Таблиця 1. Характеристика основних компонентів комплексного механізму забезпечення продовольчої безпеки країни

Основні компоненти (механізми)	Характеристика
Інституційний	Сукупність інституційних важелів, стимулів та заходів, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування механізму продовольчої безпеки
Організаційний	Сукупність правил та процедур щодо забезпечення формування та функціонування інституцій (суб'єктів) державної політики продовольчої безпеки
Нормативно-правовий	Забезпечує формування нормативно-правової бази, що містить конкретні механізми, за допомогою яких держава здійснює вплив на функціонування системи забезпечення продовольчої безпеки
Фінансово-економічний	Сукупність дій та напрямків щодо забезпечення застосування економічних важелів та створення умов для залучення грошових ресурсів для функціонування системи забезпечення продовольчої безпеки шляхом формування системи багатоканального фінансування.
Інфраструктурний	Сукупність інфраструктурних важелів, стимулів та заходів, спрямованих на забезпечення реалізації основних завдань продовольчої безпеки.
Науково-методичний	Сукупність дій та напрямків щодо забезпечення взаємодії органів державної влади з питань формування та реалізації політики продовольчої безпеки та наукових установ в питаннях розробки методологічної бази, показників оцінки стану продовольчої безпеки тощо.
Соціально-трудова	Сукупність засобів і методів організації соціально-трудова відносин, спрямованих на забезпечення реалізації основних завдань механізму продовольчої безпеки.

Джерело: складено автором на основі даних [1 – 17]

З метою забезпечення ефективного функціонування визначених компонентів механізму продовольчої безпеки об'єктивною необхідністю є формування дієвого інструментального апарату здатного забезпечити ефективну реалізацію основних функцій механізму.

Авторська інтерпретація інструментів реалізації основних завдань та показників оцінки компонентів механізму забезпечення продовольчої безпеки представлені на рисунку 1.

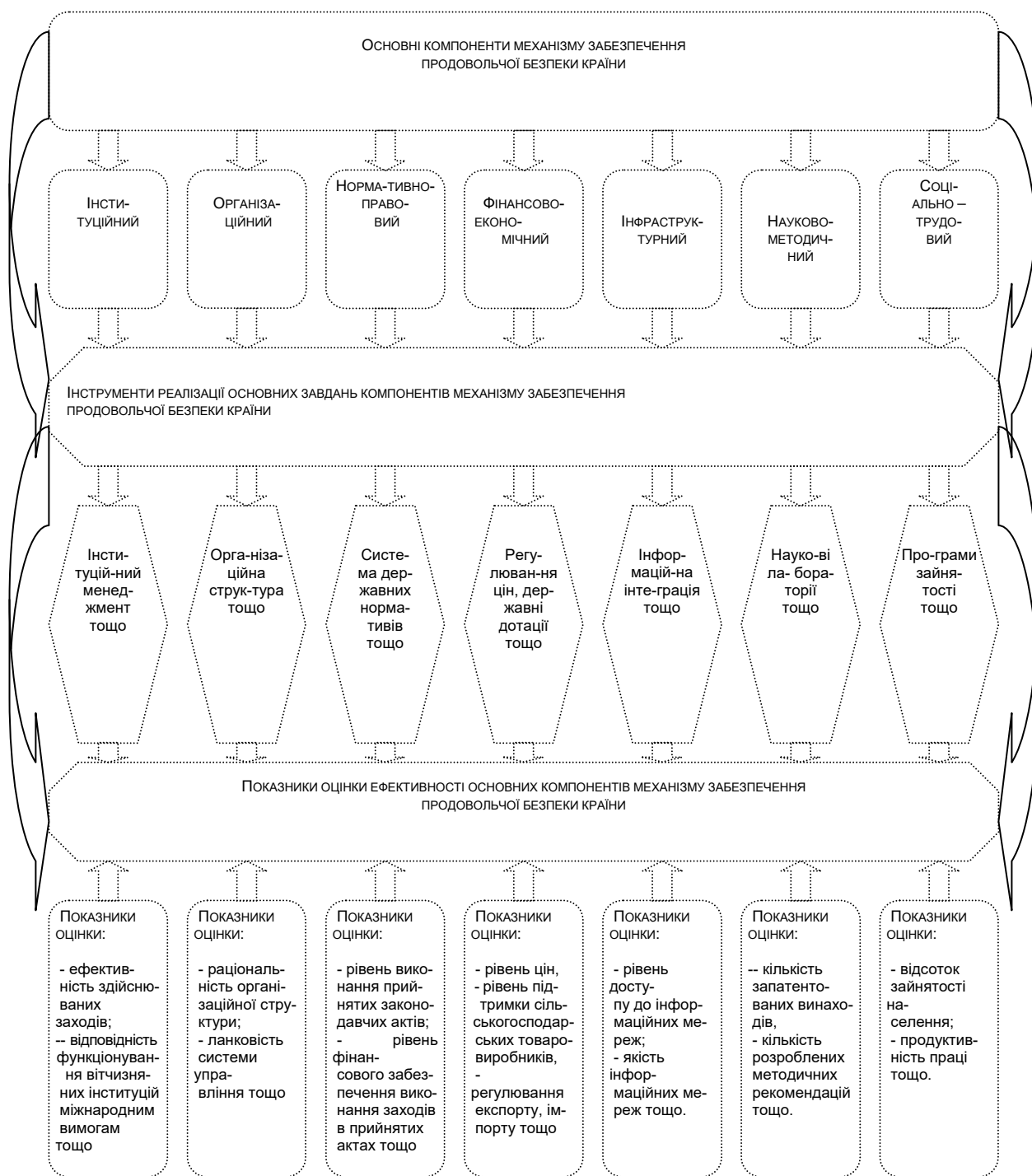

Рис. 1. Основні компоненти механізму забезпечення продовольчої безпеки країни

Джерело: власні розробки

Здійснимо інтерпретацію представлених компонентів механізму забезпечення продовольчої безпеки. Інституційний механізм забезпечення продовольчої безпеки представляє собою сукупність інституційних важелів, стимулів та заходів, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування механізму продовольчої безпеки. Ю. Лопатинський та В. Киляк виокремлюють наступні напрями функціонування інституційного механізму: визначення системи пріоритетів розвитку соціально-економічної системи, формування окремих інституцій, побудова інституційної системи (структури базових інституцій у взаємозв'язках і взаємодії), формування інституційного середовища, інституційне забезпечення функціонування окремого сектора економіки, під-

готовка інституцій чи інституційного середовища в цілому до трансформації. До основних інструментів реалізації основних завдань інституційного механізму, який сприятиме розвитку аграрного сектора, автори відносять регулювання розвитку аграрного сектора всіма рівнями влади, ринкове (кон'юнктурне) регулювання, інфраструктурне забезпечення, саморозвиток і саморегулювання суб'єктами аграрного сектора з урахуванням природно-ресурсного потенціалу території тощо [7, с. 56]. Ми підтримуємо позицію авторів і вважаємо, що до основних інструментів реалізації завдань інституційного механізму відносяться регулювання розвитку аграрного сектора всіма рівнями влади, саморозвиток і саморегулювання суб'єктами аграрного сектора з ура-

хуванням природно-ресурсного потенціалу території тощо. Щодо показників оцінки ефективності функціонування інституційного компоненту, то до основних показників оцінки ми відносимо ефективність здійснюваних заходів, відповідність функціонування вітчизняних інституцій міжнародним вимогам тощо.

Організаційний компонент механізму забезпечення продовольчої безпеки являє собою сукупність дій та напрямків щодо забезпечення застосування організаційних важелів та створення умов для дієвого регулювання продовольчого ринку. Організаційний компонент шляхом реалізації своїх функцій сприяє удосконаленню ринкового нагляду й контролю на ринку продовольства, створює умови для розвитку інфраструктурних складових ринку сільськогосподарської продукції та продовольства, координує розвиток АПК щодо виробництва основних видів продовольства в регіонах. На регіональному рівні, організаційний компонент сприяє побудові системи забезпечення продовольчої безпеки, релевантної соціально-економічним потребам регіонів за адміністративно-управлінською, економіко-виробничою й інфраструктурною складовими [5, с. 92]. До основних організаційних важелів комплексного механізму забезпечення продовольчої безпеки, на думку О. Вараксіної, відносяться дотримання вимог чинного законодавства та нормативно – правових актів у питаннях гарантування продовольчої безпеки, дієве регулювання правових відносин суб'єктів господарювання аграрного та продовольчих секторів, адміністративне регулювання економічної складової питань якості виробництва продовольства [3, с. 6]. Ми підтримуємо позицію авторів і вважаємо, що до основних інструментів реалізації основних завдань організаційного компоненту відносяться дієве регулювання правових відносин суб'єктів господарювання аграрного та продовольчих секторів, адміністративне регулювання економічної складової питань якості виробництва продовольства тощо. До основних показників оцінки ефективності організаційного компоненту механізму ми відносимо раціональність організаційної структури, ланковість та гнучкість системи управління, відсоток інновацій наявний у самій структурі організаційного механізму тощо.

Нормативно-правовий компонент механізму продовольчої безпеки забезпечує формування нормативно-правової бази, що містить конкретні механізми, за допомогою яких держава здійснює вплив на функціонування системи забезпечення продовольчої безпеки. Правова складова, на думку М. Шевченко та З. Бондара, формується, виходячи з того, що на створення та розвиток нормативно-правової бази державної політики продовольчої безпеки здійснюють вплив різноманітні чинники, серед яких такі: особливості вихідного правового поля, особливості стану соціально-економічних умов країни в цілому, розширення міжнародної співпраці у сфері забезпечення продовольчої безпеки в Україні тощо. До основних інструментів реалізації основних завдань нормативно-правового компоненту механізму забезпечення продовольчої безпеки країни відносяться система державних нормативів, стандартів, програм тощо. Ю. Дятлова зазначає, що нормативно-правовий механізм є найбільш вагомим в системі забезпечення продовольчої безпеки і містить такі інструменти, як законодавчі та інші нормативно-правові акти, нормативні документи, програми, концепції тощо [5, с. 91]. Ми підтримуємо позицію авторів і вважаємо, що до основних інструментів реалізації основних завдань нормативно-правового компоненту відносяться система державних нормативів, стандартів, програм тощо. До показників оцінки ефективності нормативно-правового компоненту механізму ми відносимо рівень виконання прийнятих

законодавчих актів, рівень фінансового забезпечення виконання заходів в прийнятих актах тощо.

Фінансово-економічний компонент механізму являє собою сукупність дій та напрямків щодо забезпечення застосування економічних важелів та створення умов для залучення грошових ресурсів для функціонування системи забезпечення продовольчої безпеки шляхом формування системи багатоканального фінансування. Фінансово-економічний компонент механізму забезпечення продовольчої безпеки забезпечує створення системи фінансово-економічних важелів регулювання продовольчого забезпечення населення. До основних економічних важелів О. Вараксіна відносить відносність активності трансформаційних процесів в аграрному секторі, функціонально-галузева перебудова аграрного сектора та створення високоефективного виробництва, підвищення якості та безпечності продовольства, оптимізація інвестиційно-інноваційної діяльності виробників продовольства, підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств аграрного та продовольчого секторів, зміцнення та подовження тривалості життя населення [3, с. 6]. Економічна складова, на думку Ю. Дятлової, є найбільш дієвою та складною, оскільки містить цінову, фінансову й інші компоненти, які впливають на такий показник продовольчої безпеки, як економічна доступність продовольства [5, с. 93]. Щодо фінансової складової фінансово-економічного компоненту, то на думку М. Шевченко та З. Бондара, фінансовий компонент включає сукупність дій та заходів за трьома напрямками: класифікація проблем забезпечення продовольчої безпеки за сферами (економічна сфера, соціальна сфера, екологічна сфера та ін.), здійснення фінансування системи забезпечення продовольчої безпеки в умовах криз, надзвичайних ситуацій тощо, безпосередня фінансова підтримка продовольчої безпеки, яка може надаватися за різних умов та у багатоманітних формах [16, с. 100]. Ми підтримуємо позицію авторів і вважаємо, що до основних інструментів реалізації основних завдань фінансово-економічного компоненту механізму відносяться регулювання цін, державні дотації тощо. До основних показників оцінки ефективності фінансово-економічної складової механізму продовольчої безпеки ми відносимо рівень цін, рівень підтримки сільськогосподарських товаровиробників, регулювання експорту, імпорту тощо.

Інфраструктурний компонент комплексного механізму продовольчої безпеки представляє собою сукупність інфраструктурних важелів, стимулів та заходів, спрямованих на забезпечення реалізації основних завдань продовольчої безпеки. До основних елементів інфраструктурного компоненту, що мають забезпечувати реалізацію основних завдань механізму продовольчої безпеки, відносяться інноваційна інфраструктура, транспортна інфраструктура, інформаційно-комунікаційна інфраструктура тощо. Кожен компонент реалізується шляхом застосування відповідних інструментів. До основних інструментів реалізації основних завдань інфраструктурного компоненту механізму продовольчої безпеки відносяться формування інфраструктурних мереж, інфраструктурна інтеграція тощо. До основних показників оцінки ефективності функціонування інфраструктурного компоненту механізму продовольчої безпеки ми відносимо рівень доступу до інформаційних мереж, якість інформаційних мереж, якість функціонування транспортної інфраструктури тощо.

Науково-методичний компонент механізму забезпечення продовольчої безпеки представляє собою сукупність дій та напрямків щодо забезпечення взаємодії органів державної влади з питань формування та реалізації політики продовольчої безпеки та наукових установ в питаннях розробки методологічної бази, показників оцін-

ки стану продовольчої безпеки тощо. З. Бондар зазначає, що науково-методична складова комплексного механізму забезпечення продовольчої безпеки полягає у тісній взаємодії органів державної влади, відповідальних за забезпечення продовольчої безпеки та науково-дослідних інститутів і установ, в питаннях напрацювання методологічної бази впровадження новітніх технологій виробництва, їх апробації та адаптації до природно – кліматичних особливостей України, проведенні наукової роботи по найбільш проблемним питанням галузі та закріпленню шляхів їх вирішення на законодавчому рівні [2, с. 32]. До основних інструментів реалізації основних завдань науково-методичного компоненту механізму продовольчої безпеки ми відносимо кількість запатентованих винаходів, кількість розроблених методичних рекомендацій тощо.

Соціально-трудовий компонент комплексного механізму забезпечення продовольчої безпеки представляє собою сукупність засобів і методів організації соціально-трудових відносин, спрямованих на забезпечення реалізації основних завдань механізму продовольчої безпеки. Соціально-трудовий компонент механізму продовольчої безпеки має на меті підвищення відсотка зайнятості населення в у сфері виробництва та споживання продовольчих товарів з відповідною продуктивністю праці та конкурентоспроможною оплатою праці, з метою забезпечення реалізації основних завдань механізму продовольчої безпеки. Н. Сеперович та О. Шевцов зазначають, що соціальний аспект продовольчої безпеки може включати наступні напрямки: фізична і економічна доступність продуктів харчування для всіх соціальних груп населення країни, безпечність продовольства для здоров'я та життя населення, соціально-економічний стан сільськогосподарських товаровиробників, демографія і забезпеченість трудовими ресурсами АПК. Дані напрямки по-різному впливають на формування соціального аспекту продовольчої безпеки, але тісно пов'язані між собою [15]. До основних інструментів реалізації основних завдань соціально-трудового компоненту механізму забезпечення продовольчої безпеки ми відносимо програми зайнятості працівників, програми щодо підвищення кваліфікації та стимулювання продуктивності праці, рівень доступності продуктів харчування для всіх соціальних груп населення країни тощо. До основних показників оцінки ефективності функціонування соціально-трудового компоненту відносяться відсоток зайнятості населення, рівень кваліфікації працівників, продуктивність праці тощо.

Висновки. Отже, ми в своєму розумінні сутнісної основи системи забезпечення продовольчої безпеки підтримуємо концепцію "сталого розвитку", яка передбачає такий стан задоволення життєво-важливих потреб людства при якому масштаби експлуатації ресурсів, орієнтація технічного розвитку, напрями капіталовкладень та інституціональні зміни узгоджуються з теперішніми та майбутніми потребами, а діяльність людини не спричинює негативний вплив на функціонування оточуючого середовища та природну основу для відтворення життя людини. Виходячи з основ теорії сталого розвитку, ми наголошуємо на необхідності функціонування механізму продовольчої безпеки на принципах інваріантності та відтворюваності.

На основі проведеного аналізу ми можемо зробити висновок що для реалізації основ концепції сталого розвитку необхідно визначити наступні компоненти у системі забезпечення продовольчої безпеки: організаційний (організаційні заходи з побудови ефективного механізму), інституціональний (формування інституцій

для забезпечення реалізації основних функцій механізму), нормативно-правовий (формування нормативної бази для забезпечення ефективного функціонування механізму), фінансово-економічний (забезпечення застосування економічних важелів та створення умов для залучення грошових ресурсів), інфраструктурний (забезпечення застосування інфраструктурних важелів), науково-методичний (розробка науково-методичних засад ефективного функціонування механізму), соціально-трудовий (забезпечення доступності продуктів харчування для всіх соціальних груп населення).

Дискусія. У контексті глобалізаційних процесів актуальними залишаються питання щодо реалізації основ концепції сталого розвитку на державному рівні, що має забезпечити розвиток економічної системи на основі трьох складових: економічної, соціальної та екологічної.

Список використаних джерел

1. Басюркіна Н.І. Організаційно-економічний механізм забезпечення продовольчої безпеки Одеського регіону / Н.І. Басюркіна // Економічні інновації. – 2012. – Вип. 47. – с. 23 – 37.
2. Бондар З.К. Наукові засади побудови державних механізмів забезпечення продовольчої безпеки України / З.К. Бондар // II Міжнародна науково-практична конференція "Управлінські науки в сучасному світі". Збірник матеріалів. – 2015. – Т.1. – с. 29 -32.
3. Вараксіна О.В. Формування організаційно-економічного механізму продовольчої безпеки України: автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.03 "Економіка та управління національним господарством" / О.В. Вараксіна – Полтава, 2016. – 20 с.
4. Данилов-Данильян В. Устойчивое развитие – проблема выживания человека / В. Данилов-Данильян // Человек. – 2003. – № 5. – с. 52-57.
5. Дятлова Ю.В. Механізми розвитку системи забезпечення продовольчої безпеки промислового регіону / Ю.В. Дятлова // Держава та регіони. – 2013. – с. 90 – 94.
6. Кифяк В.І. Сутність інституційного механізму розвитку аграрних підприємств / В.І. Кифяк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/20111222/3_kifyak.php.
7. Лопатинський Ю.М., Кифяк В.І. Розвиток аграрного сектора національної економіки на інституційних засадах: [монографія] / Ю.М. Лопатинський, В.І. Кифяк. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2014. – 248 с.
8. Лопатюк Р.І. Організаційно-економічний механізм забезпечення виробництва аграрної сфери України в сучасних умовах / Р.І. Лопатюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/209/1/Orhanizatsiino%20virobnyctva%20ahramoi%20sfery%20ukrainy%20sushasnykh%20umovakh.pdf>.
9. Мазур Г.Ф. Фінансово-економічний механізм формування конкурентних переваг АПВ / Г.Ф. Мазур [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/k-e-n-mazur-g-f-finansovo-ekonomichnyi-mehanizm-formuvannya-konkurentnih-perevag-apv/>.
10. Молдаван Л. Агроекологічні чинники продовольчої безпеки країни / Л. Молдаван // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2014. – 163. – с. 46-51. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2014/163-10/9>.
11. Немченко В.В. Продовольча безпека України / В.В. Немченко // Збірник наукових праць ВНАУ. – 2012. – Т. 2. – № 4 (70). – с. 179 – 183.
12. Осецький В., Прилуцький А. Пріоритетні напрямки державного регулювання аграрного ринку / В. Осецький, А. Прилуцький // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2013. – № 146. – с. 56 – 60. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2013/146-5/16>.
13. Пісоцький А.А. Організаційно – економічні заходи удосконалення ринкового регулювання аграрного виробництва / А.А. Пісоцький // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – 2012. – с. 106–112.
14. Савіна Н.Б. Організаційно-інституційний механізм державного управління інвестиціями у економіку країни / Н.Б. Савіна // II Міжнародна науково-практична конференція "Державне управління і місцеве самоврядування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення". 24-25 квітня 2014р. – м. Рівне: НУВГП, 2014. – с. 17 -19.
15. Сеперович Н., Шевцов О. Продовольча безпека в Україні: стан, проблеми, шляхи вирішення / Н. Сеперович, О. Шевцов // Проект "Аграрна політика для людського розвитку". – 2002. – № 11. – с. 44
16. Шевченко М.М., Бондар З.К. Теоретико-методологічні засади розроблення та функціонування механізмів забезпечення продовольчої безпеки України на сучасному етапі державного будівництва / М.М. Шевченко, З.К. Бондар // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 17. – с. 96 – 103.
17. Food security, International food policy research institute. // <http://www.ifpri.org/topic/food-security>.

Надійшла до редколегії 11.05.17

Date of editorial approval 20.07.17

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

Г. Прунцева, канд. экон. наук
ОО "Институциональные реформы"

СУЩНОСТНЫЕ ОСНОВЫ ЭФФЕКТИВНОГО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ МЕХАНИЗМА ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СТРАНЫ

В статье определена сущность и проанализированы основные компоненты комплексного механизма обеспечения продовольственной безопасности страны. Представлены инструменты реализации и показатели оценки эффективности функционирования анализированного механизма. Предложена структура комплексного механизма обеспечения продовольственной безопасности.

Ключевые слова: комплексный механизм, аграрный сектор, продовольственная безопасность.

G. Pruntseva, PhD in Economics
PO "Institutional reforms"

THE ESSENTIAL FOUNDATIONS OF EFFECTIVE FUNCTIONING OF FOOD SECURITY MECHANISM

In the article we analyzed the essence and main components of a complex food security mechanism. We presented instruments of food security mechanism and indicators for assessing the efficiency of food security mechanism. We developed the structure of the complex food security mechanism.

Keywords: comprehensive mechanism, agriculture sector, food security.

References (in Latin): Translation / Transliteration / Transcription

1. Basiurkina, N.Y., 2012. Orhanizatsiino-ekonomichnii mekhanizm zabezpechennia prodovolchoi bezpeky Odeskoho rehionu. Ekonomichni innovatsi, 47, pp. 23-37.
2. Bondar, Z.K., 2015. Naukova zasady pobudovy derzhavnikh mekhanizmv zabezpechennia prodovolchoi bezpeky Ukrainy, II Mazhnarodna naukovopraktichna konferentsiia "Upravlinski nauky v suchasnomu sviiti", 1, pp. 29-32.
3. Varaksina, O.V., 2016. Formuvannia organizatsiino-ekonomichnogo mekhanizmu prodovolchoi bezpeky: avtoref. dys. kand. ekon. nauk: spets. 08.00.03 "Ekonomika ta upravlinnia natsionalnim gospodarstvom", Poltava, p. 20.
4. Danilov – Danilian, V., 2003. Ustoichivoie razvitiie – problema vyzhivaniia cheloveka. Chelovek, 5, pp. 52-57.
5. Diatlova Yu.V., 2013. Mekhanizm rozvytku systemy zabezpechennia prodovolchoi bezpeky promyslovoho rehionu, pp. 90-94.
6. Kyfiak, V.I., 2011. Sutnist instytutsiinogo mekhanizmu rozvytku ahramykh pidpriemstv Available at: http://www.confcontact.com/20111222/3_kifyak.php.
7. Lopatynskyi, Yu.M., Kyfiak V.I., 2014. Rozvytok ahramnoho sektora natsionalnoi ekonomiky na instytutsiinikh zasadakh [monohrafiia], Chernivetskyi nats. un-t, Chernivtsi, p. 248.
8. Lopatiuk, P.I., 2013. Orhanizatsiino-ekonomichnyi mehanizm zabezpechennia vyrobnytstva ahramnoi sfery Ukrainy v suchasnykh umovakh. Available at: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/2091/1/Orhanizatsiino-ekonomichnyi%20mekhanizm%20zabezpechennia%20vyrobnytstva%20ahramnoi%20sfery%20ukrainy%20v%20suchasnykh%20umovakh.pdf>.
9. Mazur, H.F., 2012. Finansovo-ekonomichnyi mehanizm formuvannia konkurentnykh perevah APV. Available at: <http://intkonf.org/k-e-n-mazur-g-f-finansovo-ekonomichnyi-mehanizm-formuvannia-konkurentnih-perevah-apv/>.
10. Moldavan, L., 2014. Agroekologichni chynnyky prodovolchoi bezpeky krainy, Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenko, 163, pp. 46-51. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2014/163-109>.
11. Nemchenko, V.V., 2012. Prodovolcha bezpeka Ukrainy, Zbirnyk naukovykh prats VNAU, 4 (70), pp. 179-183.
12. Osetskyi, V., Prylutskyi A., 2013. Priorytetni napriamky derzhavnoho rehuliuвання ahramnoho rynku, Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenko, 146, pp. 56 – 60. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2013/146-5/16>.
13. Pisotskyi, A.A., 2012. Orhanizatsiino-ekonomichni zakhody udoskonalennia rynkovoho rehuliuвання ahramnoho vyrobnytstva, Naukivi pratsi Poltavskoi derzhavnoi akademii, pp. 106–112.
14. Savina, N.B., 2014. Orhanizatsiino-instytutsiinyi mekhanizm derzhavnoho upravlinnia investytsiamy u ekonomiku krainy, II Mazhnarodna naukovopraktichna konferentsiia "Derzhavne upravlinnia i mistseve samovriaduvannia: aktualni problemy ta shliakhy ikh vyreshennia", pp. 17-19.
15. Seperovich, N., Shevtsov O., 2002. Prodovolcha bezpeka v Ukraini: stan, problemy, shliakhy vyreshennia, Proekt "Ahramna polityka dlia ludskoho rozvytku", 11, p. 44.
16. Shevchenko, M.M., Bondar, Z.K., 2016. Teoretyko-metodolohichni zasady rozroblennia ta funktsionuvannia mekhanizmv zabezpechennia prodovolchoi bezpeky Ukrainy na suchasnomu etapi derzhavnoho budivnitstva, 17, pp. 96 – 103.
17. Food security, International food policy research institute. Available at: <http://www.ifpri.org/topic/food-security>.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2017; 4(193): 43-50

УДК 338.3

JEL classification: O10, O30

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2017/193-4/7>

А. Чередник, асп.

Харківський національний економічний університет ім. Семе́на Кузне́ця, Харків, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ВЕНЧУРНОГО БІЗНЕСУ

У статті удосконалено понятійно-категоріальний апарат ефективності залучення венчурного бізнесу. Досліджено теоретичні засади поняття венчурний бізнес, виділено чотири підходи до його визначення, та розроблено власну дефініцію поняття, що у повній мірі відображає його сутність. Автором розглянуто існуючі підходи до визначення понять ефект та ефективність та виявлено, що ефективність являє собою співвідношення отриманого ефекту до витрат, що були понесені на його досягнення. Також автором розроблено поняття ефективності залучення венчурного бізнесу.

Ключові слова: венчурний бізнес, підприємництво, ефект, ефективність, ефективність венчурного бізнесу.

Постановка проблеми. Сучасний стан економіки України являє собою низку кризових явищ, характерними рисами яких є нестабільний курс валют, невизначеність торговельних відносин з Росією та країнами ЄС, різке падіння платоспроможності населення, зниження попиту на українську продукцію на зовнішніх та внутрішніх ринках. Виникає необхідність пошуку нових шляхів ведення підприємницької діяльності, що зможе повноцінно функціонувати у нестабільних та ризикових умо-

вах зовнішньої середовища, одним із таких новаторських шляхів ведення бізнесу є залучення венчурного бізнесу. В українських джерелах літератури не представлено чіткого поняття венчурного бізнесу, але багато уваги приділяється венчурному інвестуванню та венчурному капіталу. У зв'язку з вищезазначеним виникає необхідність у дослідженні понятійно-категоріального апарату ефективності залучення венчурного бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням ефективності залучення венчурного бізнесу в цілому присвячено не багату кількість наукових праць, але існують фундаментальні дослідження, що дають змогу автору повно розкрити основні поняття та категорії дослідження такі як "ефективність" та "венчурний бізнес". Серед іноземних науковців слід виділити А.І. Никконен і І.І. Родионова [16], Ю.П. Аммосова [35], Дж. Б. Тіделла [3], що присвятили свої наукові праці питанням теоретичного підґрунтя поняття венчурного бізнесу, серед вітчизняних науковців вагомий внесок у дослідження зазначеного поняття зробили В.Л. Кисіль, Р.В. Садловський [15], О. П. Зінченко, В.П. Ільчук, Л.Ф. Радзієвська, В.М. Євтушенко [14], О.Є. Кузьмін, М.Б. Найчук-Хрущ, О.В. Гук [9] та ін. Питаннями дослідження категорії "ефективність" присвячено багато іноземних та вітчизняних робіт, але досі дана категорія є дискусійною та немає загальноприйнятого її визначення. Вітчизняні науковці, що присвятили свої праці вивченню теоретичних засад категорії "ефективність": О. Л. Устенко [29], А. Д. Шеремет [30], Е.Н. Чижова, А.Н. Брежнев [25], І.В. Гонтарева, Р. М. Нижегородцев [34] та ін. Внесок закордонних науковців у вирішення проблем визначення ефективності представлено у роботах М. Х. Мескона, М. Альберт, Ф.Хедоурі [32] та ін. Аналіз останніх публікацій виявив, що у жодному зі згаданих вище досліджень поняття "ефективність залучення венчурного

бізнесу" досі не було розглянуто як цілісне, тому виникає необхідність у формуванні понятійно-категоріального апарату ефективності залучення венчурного бізнесу.

Методологія. Для досягнення основної мети були використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, а саме: структурнологічний, аналізу, синтезу, узагальнення до вивчення теоретико-методичних засад проблем ефективності залучення венчурного бізнесу. Інформаційною базою проведеного дослідження є наукові праці визнаних у світовій науці зарубіжних та вітчизняних економістів та періодичні видання, присвячені вивченню проблем визначення поняття ефективності, ефекту, венчурного бізнесу.

Мета статті – сформувати понятійно-категоріальний апарат ефективності залучення венчурного бізнесу.

Результати. Процес формування понятійно-категоріального апарату ефективності залучення венчурного бізнесу містить у собі декілька підпунктів (рис.1.): по-перше необхідно проаналізувати поняття венчурного бізнесу, що є безумовно ключовим у дослідженні та родового поняття "підприємництво", по-друге, дослідити категорію ефективність, що є досі дискусійною серед вітчизняних та іноземних науковців та поняття ефекту, на заключному етапі дослідження автором буде сформовано результуюче нове поняття "ефективність залучення венчурного бізнесу".

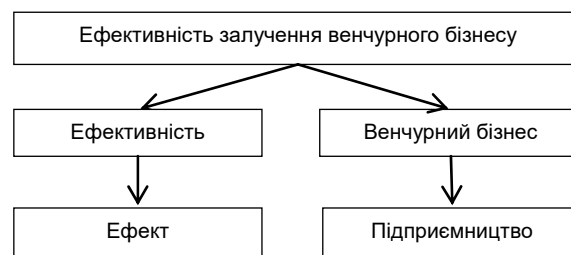

Рис. 1. Схема понятійно-категоріального апарату ефективності залучення венчурного бізнесу

Джерело: складено автором

Теоретичні аспекти поняття венчурний бізнес.

Поняття "венчурний бізнес" з точки зору лінгвістики походить від складання двох слів англійської мови "venture" та "business". Найбільш традиційно, дане поняття перекладається з англійської мови як "ризиковий бізнес", тобто, бізнес, що здійснюється в умовах підвищеного ризику. Однак, це спрощене і не повне тлумачення даного поняття. Найповніший словник лексики англійської мови – Merriam-Webster, в якості головного трактування слова "venture" вказує, що це дієслово, що з'явилося в середньовічній англійській мові близько XV століття і являє собою скорочення і альтерацію слова "aventure": так називали ризик, гру, в деякому сенсі – небезпеку. Очевидно, що саме звідси випливає пряме тлумачення поняття венчурний бізнес, що стало традиційним [1, 2].

З іншого боку, професор Дж. Б. Тіделл, відомий американський лінгвіст, відносив появу цього слова до перших перекладів Біблії на англійську мову. На його думку, "venture" це іменник, що з'являється в першій книзі Царів, де трактування цього поняття пов'язано з таким змістом як шанс, удача, доля [3]. За цих умов, поняття "венчурний бізнес" постає в дещо іншому вигляді. Це вже не ризиковий бізнес, а "бізнес на удачу", бізнес, що розрахований на шанс.

Однак головним є перше трактування і саме виходячи з нього в іноземних джерелах, даються змістовні визначення поняття венчурного бізнесу. Найсучасніше

видання "Бізнес Словника" компанії FinanceInc. розкриває поняття венчурного бізнесу як запуск підприємства, що здійснюється з метою отримання фінансового прибутку. Венчурний бізнес може також трактуватися як малий бізнес. Це процес інвестування однієї або більше осіб, так само як і груп у бізнесі, із розрахунком фінансової вигоди для всіх інвесторів. Більшість класичних комерційних підприємств створюються на основі ринкового попиту або відсутності пропозиції на ринку. Венчурні підприємства, що засновано на основі прямого обліку потреб споживачів, пропонують розвивати ринкові ідеї і продавати продукт або послугу, які тільки що для цього розроблені [4].

На погляд автора, виходячи з проаналізованих дефініцій, можна зробити висновок, що венчурний бізнес у першу чергу пов'язано з великим ризиком збитковості, про що свідчить тлумачення терміну "venture". Попре вищезазначене, в іноземних джерелах наукової літератури термін "венчурний бізнес" (ориг. venture business) зустрічається не так часто, як "венчурний капітал" (ориг. venture capital) та "прямі інвестиції" (ориг. private equity).

У США розуміння цих термінів обмежується початковими етапами розвитку нового бізнесу і капіталовкладеннями в високі технології. З іншого боку, провідна європейська венчурна організація – Асоціація прямого і венчурного інвестування (ориг. European Private Equity & Venture Capital Association – EVCA) дає пряме еконо-

мічне визначення венчурного капіталу, розуміючи як його "акціонерний капітал, що надається професійними фірмами, що інвестують, одночасно беручи участь в управлінні, в приватні підприємства, що демонструють значний потенціал росту, в фазах їх початкового розвитку, розширення та перетворення" [7].

Власний підхід виробили і британські фахівці, в рамках якого робиться наголос на середньостроковий і довгостроковий приріст капіталу (ориг. capital gains) від венчурних інвестицій, які не підходять для фондового ринку акції компаній, що володіють потенціалом зростання, при цьому більш розвинутий, ніж в інших сферах інвестування приріст капіталу повинен компенсувати ризики, а не ліквідність венчурних інвестицій. Найбільш повно цей підхід представлено в діяльності Британської

асоціації венчурного інвестування (ориг. British Venture Capital Association – BVCA) [6].

Поряд з цим, під поняттям "private equity" в Західній Європі розуміють теж саме, що і під поняттям "venture capital" у США, але розширюють останнє, включаючи в нього так само "викупи" контрольного пакету акцій за рахунок позикових коштів (ориг. leveraged buyouts, LBO). У свою чергу в США поняття "private equity" трактується як будь-які прямі інвестиції, за винятком венчурних інвестицій, які не входять в поняття "private equity" і позначаються як "venture capital". Відмінності в тлумаченні цих понять є причиною труднощів в зіставленні американської і західноєвропейської інформації про венчурний бізнес, тому слід систематизувати іноземні тлумачення проблемних понять для подальшого їх використання під час теоретичного аналізу "венчурного бізнесу".

Таблиця 1. Взаємозв'язок понять "венчурний капітал" та "прямі інвестиції"

Поняття	США	Європа
Венчурний капітал	акціонерний капітал, що надається професійними фірмами, що інвестують, одночасно беручи участь в управлінні, в приватні підприємства, що демонструють значний потенціал росту, в фазах їх початкового розвитку, розширення та перетворення	це вид капіталу, що має середньостроковий і довгостроковий приріст від венчурних інвестицій, який повинен компенсувати ризики, а не їх ліквідність.
Прямі інвестиції	будь-які прямі інвестиції, за винятком венчурних інвестицій, які не входять в поняття "private equity" і позначаються як "venture capital"	Фінансові ресурси, що надаються приватним підприємствам, які демонструють значний потенціал до зростання, в обмін на частку в акціонерному капіталі [5]

Джерело: складено автором

Автором дослідження представлено тлумачення понять "венчурний капітал" та "прямі інвестиції" в США та Європі (табл. 1). Виходячи з цього доцільно зробити висновок, що за кордоном робиться акцент на тому що, у сфері венчурного бізнесу відбувається фінансування інноваційного розвитку компаній з великим потенціалом зростання за умови викупу контрольного пакету акцій за рахунок позикових коштів.

В українському законодавстві не зустрічається поняття "венчурний бізнес", замість нього в вітчизняних нормативно-правових актах використовується поняття "венчурні фонди". Згідно з Законом України "Про інститути спільного інвестування" [8] венчурний фонд – це не диверсифікований інститут спільного інвестування закритого типу, який здійснює виключно приватне розміщення цінних паперів інституту спільного інвестування серед юридичних та фізичних осіб. У цьому законотворчому акті не конкретизуються поняття, які належать безпосередньо до сфери венчурного бізнесу, а саме: венчурний капітал, венчурне фінансування та інші, венчурний бізнес фактично зводиться до діяльності венчурних фондів, які насправді є одними з учасників венчурної діяльності. З цього можна зробити висновок, що у законодавстві України немає чіткого поняття венчурного бізнесу.

Звертаючись до вітчизняних визначень поняття "венчурний бізнес", необхідно відзначити, що більшість авторів вказує на те, що венчурний бізнес являє собою підприємницьку діяльність або її сферу, однак деякі визначають венчурний бізнес як ризиковий бізнес, при цьому не згадуючи поняття "підприємництво". У монографії "Венчурний бізнес: управління та особливості розвитку" вказано, що венчурний бізнес – це ризикований бізнес, що є важливою формою технологічних нововведень, яка використовується в умовах комерціалізації результатів наукових досліджень у наукомістких галузях [9]. Білоруські вчені дотримуються схожої позиції, на їх думку венчурний бізнес – ризиковий бізнес, здійснюваний на принципах венчурного фінансування переважно в наукомістких високотехнологічних галузях виробництва, взаємодія двох підприємств – одного з капіталом, а іншого з ідеєю і енергією для реалізації

певної науково-технічної ідеї та отримання прибутку [10]. В обох роботах присвячених питанням вивчення сутності венчурного бізнесу вказано, що венчурний бізнес притаманний лише наукомістким галузям виробництва, тобто на його основі інтегрується новаторська ідея у вже існуюче виробництво, або спеціально засновується окрема компанія-виробник, що реалізує запропонований венчурний проект. Джерелом фінансування таких проектів або компаній виступають венчурні фірми або незалежні інвестори, тобто так звані бізнес ангели.

Іншу точку зору детально обґрунтовано у роботі В. О. Вишневської, вона вказує на те, що венчурний бізнес являє собою форму розширеного відтворення фінансового капіталу завдяки динамічному оновленню продукції та вдосконаленню технологічної бази виробництва, розвитку нових ринків під впливом науково-технічного прогресу [11]. Тобто вона порівнює венчурний бізнес із формою відтворення фінансового капіталу, що зростає завдяки реалізації комерційного проекту виробництва новаторської продукції чи послуги. В. Ю. Маврід у роботі "Методичні аспекти управління розвитком промислових підприємств" вказує, що венчурний бізнес – це система економічних відносин між великими й малими підприємствами з метою застосування науково-технічних досягнень [12]. Як і В. О. Вишневська науковець наполягає на тому, що венчурний бізнес – це форма відтворення фінансового капіталу.

На думку автора дослідження такий підхід до визначення поняття венчурний бізнес не є коректним, тому що він не відображає у повній мірі сутність венчурного бізнесу як саме бізнесу. Відтворення фінансового капіталу може стати частиною відносин у сфері венчурного бізнесу, аж ніяк ним самим [13].

Найбільш поширеним серед вітчизняних та закордонних науковців виступає трактування поняття венчурний бізнес як підприємницької діяльності або її окремої сфери. Київські вчені О.П. Зінченко, В.П. Ільчук, Л.Ф. Радзівська та В.М. Євтушенко вважають, що венчурний бізнес – це сфера підприємницької діяльності, що пов'язана з реалізацією ризикових проектів, ризикових інвестицій головним чином у сфері науково-

технічних новинок [14]. У даному трактуванні вченими робиться акцент не тільки на те, що венчурний бізнес є сферою підприємницької діяльності, але й на те, що він пов'язаний з великим ступенем ризику.

Вищезгаданої позиції стосовно трактування поняття венчурний бізнес також дотримуються і інші вчені, наприклад, В.Л. Кисіль та Р.В. Садловський у роботі "Венчурний бізнес в Україні, його стан та характерні риси" також вказують, що венчурний бізнес – це сфера підприємницької діяльності, що пов'язана з реалізацією ризикових інвестицій у наукоємних галузях господарювання [15]. Окрім цього вони роблять акцент на засобі фінансування у сфері венчурного бізнесу, у роботі вказано, що це можуть бути банки, інвестиційні компанії, спеціалізовані венчурні фірми або незалежні інвестори. Автори також додають, що такий вид бізнесу пов'язаний з великим ризиком, тому його часто називають ризиковим.

А.І. Нікконен, І.І. Родіонов в монографії "Венчурний капітал і прямі інвестиції в інноваційній економіці" визначають венчурний бізнес як підприємницьку діяльність, в рамках якої капітал піддається ризикам збитків, але інвестується в розрахунок на істотний прибуток [16]. У цьому трактуванні не говориться про наукоємні галузі або технічні новинки, тобто в їх розумінні венчурний бізнес пов'язаний лише з високим ступенем ризику та не має жодного відношення до інноваційного процесу розвитку підприємства.

Українські вчені Л.Л.Антонюк, А.М. Поручник та В.С. Савчук трактують венчурний бізнес наступним чином – це один з видів підприємницької діяльності, що характеризується високим ступенем ризику і є основою реалізації нововведень, тобто це поєднання двох видів підприємництва: фінансового та іннова-

ційного [17]. У наведеному трактуванні мова йде вже не тільки про великий ступень ризику, але й про наукові новинки у виробництві.

Слід також взяти до уваги, що поняття "венчурний бізнес" в першу чергу спирається на феномен підприємництва, яке в свою чергу згідно п. 1, ст. 43 Господарського кодексу України визначається як "самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку" [18]. У той же час детального визначення поняття "бізнес" не існує в українському законодавстві, тому з точки зору закону поняття "бізнес" та "підприємництво" є синонімами.

У праці "Основи менеджменту" науковців Осовських вказано, що підприємництво – це основний вид самостійної господарської діяльності, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, яких називають підприємцями, від свого імені і на свій ризик на постійній основі. Бізнес – це справа, ділова активність, направлена на вирішення завдань, пов'язаних в кінцевому рахунку зі здійсненням на ринку операцій обміну товарів і послуг між економічними суб'єктами ринку, з використанням форм та методів конкретної діяльності, які склалися в ринковій практиці [19]. Автори вказують також на те, що поняття "бізнес" ширше ніж "підприємництво", оскільки до бізнесу відноситься здійснення будь-яких одноразових комерційних угод в будь-якій сфері діяльності, які направлені на одержання доходу.

Виходячи з проведеного аналізу існуючих іноземних та вітчизняних дефініцій поняття венчурний бізнес, автор виділяє чотири підходи до визначення поняття "венчурний бізнес", що представлено у таблиці 2.

Таблиця 2. Підходи до визначення поняття "венчурний бізнес"

Назва підходу	Представники напрямку	Сутність підходу
1.Ризиковий бізнес	О.Є. Кузьмін, М.Б. Найчук-Хрущ, О.В. Гук, І. В. Войтов, В. М. Анищик, А. П. Гришанович, Н. К. Толочко.	Бізнес з великим ступенем ризику, переважно має місце у галузях з великим науково-технічним потенціалом
2.Форма відтворення фінансового капіталу	В. О. Вишневська, В. Ю. Мавріду	Відновлення капіталу у результаті реалізації науково-технічного проекту
3.Підприємницька діяльність або її сфера	О. П. Зінченко, В. П. Ільчук, Л. Ф. Радзівська та В. М. Євтушенко, В.Л. Кисіль та Р.В. Садловський, А.І. Нікконен, І.І.Родіонов, Антонюк Л.Л., Поручник А.М. та Савчук В. С.	Сфера підприємництва у якій відбувається реалізації ризикових проектів щодо впровадження науково технічної ідеї
4.Фінансування інноваційного розвитку компанії	Р.Дж. Медіно, А. Маккей, Р. Лукас, Т. Фаразманд	Вливання венчурних інвестицій у інноваційний розвиток компанії

Джерело: складено автором

На думку автора найбільш раціональним є розуміння венчурного бізнесу як підприємницької діяльності або її окремої сфери, але не слід не брати до уваги значущість великого ступеню ризику. Тому, авторське формулювання поняття венчурний бізнес розроблено на основі двох підходів: венчурний бізнес як підприємницька діяльність та фінансування інноваційного розвитку компанії. За результатами проведеного у роботі дослідження автор прийшов до висновку, що венчурний бізнес – це підприємницька діяльність у рамках якої відбувається вливання ризикових інвестицій у науково-технічний та інноваційний розвиток підприємства наукоємної галузі, яке схильне до потенційного зростання.

Теоретичні аспекти ефективності. Поняття "ефективність" не має однозначного визначення. До цього часу це поняття є предметом наукових дискусій в різних сферах, без сумніву воно є одним з центральних в економічній науці. Багато вчених-економістів вважають, що ефективність – це об'єктивна економічна категорія, яка при вмілому використанні існуючих економічних законів

має самостійну якісну і кількісну характеристики. Вона висловлює ефект від використання сукупної суспільної праці та капіталу, вкладеного у виробництво соціальної та економічної сфер [20].

Вважається, що термін "ефективність" спочатку з'явився в економічній літературі. Це підтверджується використанням даного терміну у роботах таких засновників класичної політекономії, як В. Петті, Ф. Кене, Д. Рікардо. Однак, використовуючи цей термін, вони неоднозначно ставилися до поняття "ефективність". Наприклад, Вільям Петті і Франсуа Кене не використали "ефективність" як самостійне поняття. Термін "ефективність" вживався ними як "результативність", як можливість оцінити діяльність уряду і його здатності поживати економічне життя. Давид Рікардо визначає ефективність як відношення ефекту (результату) до витрат або ресурсів, які були витрачені на отримання цього ефекту. З цього часу поняття "ефективність" набуває статусу економічної категорії [21].

Один з перших теоретиків менеджменту Г. Емерсон вважав ефективність основним завданням управління [22]. Він зробив важливий внесок в розвиток поняття "ефективність" – виділив зв'язок між ефективністю і функціональністю.

Однак, прийнято вважати, що основу вчення про економічну ефективність заклали італійський економіст Вільфредо Парето, який в 1906 р. написав трактат "Вчення політекономії". У теперішній час під ефективністю Парето розуміється стан системи, при якому неможливо поліпшити стан будь-яких її елементів, не погіршивши стану інших. На думку вченого О. Сухарева, таке уявлення ширше. З критерію ефективності Парето витікає, що найбільша ефективність задовольняє інтереси всіх агентів і заперечує нанесення збитку. О. Сухарев вказує на те, що ефективність є відносним поняттям [23].

Незважаючи на те, що проблемам визначення ефективності присвячено багато наукових робіт, єдиного

підходу до її визначення немає. На думку Е.Н. Чижової, А.Н. Брежневої, ефективність господарської діяльності можна розглядати як взаємозв'язок науково-технічного, соціально-екологічного та економічного ефектів [25]. У свою чергу "ефект" (від лат. effectus – виконання, дія і efficio – дію, виконую [24]) означає результат будь-яких дій. Необхідно відзначити, що згадані вище ефекти є різними за своїм характером. Підсумувати їх для отримання узагальнюючого результату не можна, так як кожен з них характеризує результат господарської діяльності тільки за відповідними критеріями.

Незважаючи на те, що ефективність походить від слова "ефект", в науковій літературі чітко розмежовуються поняття "ефект" і "ефективність". У табл. 3. автором наведено найбільш розповсюджені визначення поняття "ефект".

Таблиця 3. Визначення поняття "ефект"

Визначення ефекту	Автор
Результат, наслідок яких-небудь причин, дій, господарських заходів	Т.А. Сініцина
Корисний результат, виражений у вартісній оцінці	І.В. Петрова
Результат реалізації заходів, спрямованих на підвищення ефективності виробництва за рахунок економії всіх виробничих ресурсів	Г.В. Осовська
Досягнутий результат в різних формах вияву (матеріальної, фінансової, просуванні по службі, соціальній та ін.)	С.В. Мочерний

Джерело: складено на основі [19, 26, 27, 28]

Таким чином, можна зробити висновок, що ефект – це безпосередньо досягнутий результат від здійснення певного виду діяльності. Але поняття "ефект" не може повністю охарактеризувати будь-якої вид діяльності або процес. Для більш повної характеристики необхідно вра-

ховувати, які були результати, за який час, завдяки яким витратам або ресурсам було отримано даний ефект. З цією метою було виділено поняття ефективності. Автор розглядає основні підходи до визначення ефективності, поділяючи їх на групи за підходами, у табл. 4.

Таблиця 4. Підходи до визначення ефективності

Визначення ефективності	Представники підходу	Підхід
Вибір правильних цілей, на яких фокусується вся енергія	Е. Дж Долан	Вибір мети
Не тільки зв'язок результату до намічених цілей, а й результат (ефект) з точки зору оптимального використання ресурсів – матеріальних, фінансових, трудових	П.Ф. Друкер, О.Л. Устенко, І.А. Маркіна, А.Д. Шеремет, Р. С. Сайфулін	Результативність використання ресурсів
Внутрішня економічність, яка вимірює найкраще використання ресурсів	М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі	Економічність ресурсів
Певне співвідношення (результату з цілями або результату з витратами на його отримання), тобто величина відносна, дана категорія носить управлінський характер і відображає, перш за все, ступінь досягнення поставлених цілей.	З.П. Румянцева, І.І. Мазур, В.Д. Шапіро, Н.Г. Ольдерогге, Т.А. Сініцина, М.В. Ячменева, О.І. Суліма, Б.З. Мільнер, Н. Туленков, С.В. Мочерний, К. Макконелл, С. Брю	Співвідношення результатів та витрат або цілей
Умови виникнення та відтворення економічних ефектів, що пов'язані з якісними характеристиками джерел і процесів перетворення стану об'єкта	І.В. Гонтарева Р.М. Нижегородцев	Умови результативності

Джерело: складено на основі [26, 27, 29, 30, 31, 32, 33,34]

Згідно виділених підходів до визначення ефективності можна відзначити, що думки вчених розділилися на 5 напрямів. Згідно першого підходу під ефективність розуміється вибір правильних цілей діяльності підприємства. За другим підходом ефективність це результативність оптимального використання ресурсів. Вчені що дотримуються третього підходу представляють ефективність як оцінку економічності використання ресурсів підприємства.

Абсолютно нове розуміння ефективності запропонували українські вчені. І.В. Гонтарева у своїх роботах пропонує розуміти ефективність як умови результативності. У дослідженні "Категоріальний апарат оцінювання ефективності розвитку підприємств" під поняттям "ефективність" розуміються умови виникнення та відтворення економічних ефектів, що пов'язані з якісними характери-

стиками джерел і процесів перетворення стану об'єкта. Під умовами слід розуміти передумови, що визначають процес перетворень, у той же час якісні характеристики – це сукупність характерних рис об'єкта та ступінь їх відповідності умовам досягнення певної мети.

Передумовами визначення ефективності є її інституційні та теоретичні складові. Інституційними передумовами є міжнародні та українські законодавчі акти, починаючи з Положень Лімської Декларації, які імпліційно до законодавства України, та до розробок Комісії з вимірювання ефективності під керівництвом Дж. Стігліца й А. Сена [34]. В 1977 році на Конгресі Міжнародної організації вищих органів фінансового контролю (INTOSAI – International Organization of Supreme Audit Institutions) було прийнято Лімську Декларацію. Відповідно до цієї Декларації оцінка ефективності повинен

включати: а) перевірку результативності, зокрема досягнення поставлених цілей; б) перевірку віддачі від використаних матеріальних, трудових, фінансових та інших ресурсів; в) перевірку дотримання вимог до організації оцінювання ефективності та витрат на отримання оцінки. Тобто з цього можна зробити висновок, що розуміння ефективності зводиться лише до співвідношення результатів діяльності до її витрат.

Ще раз слід наголосити, що найбільш популярним серед іноземних та вітчизняних вчених є підхід, згідно якого ефективність визначається як співвідношення результатів до витрат, що були понесені для його досягнення, або до раніш запланованих цілей. Здатність приносити результат процесу визначається співвідношенням ефекту або результату до витрат, що забезпечили його досягнення.

Проаналізувавши різні підходи до визначення поняття ефективності, автор прийшов до висновку, що під ефективністю слід розуміти комплексну категорію, яка відображає ступінь досягнення намічених цілей і визначається як співвідношення результату і встановлених цілей або співвідношення ефекту і витрат, ресурсів, витрачених на їх досягнення, з обов'язковим урахуванням фактора часу.

Таким чином, ефективність як економічна категорія відображає відповідність фактичного результату бажаному, іншими словами, це рівень досягнення цілей підприємства та його здатність до функціонування у конкурентному середовищі. Ефективність діяльності в такому розумінні застосовується для обґрунтування господарських рішень та різноманітних аналітичних оцінок.

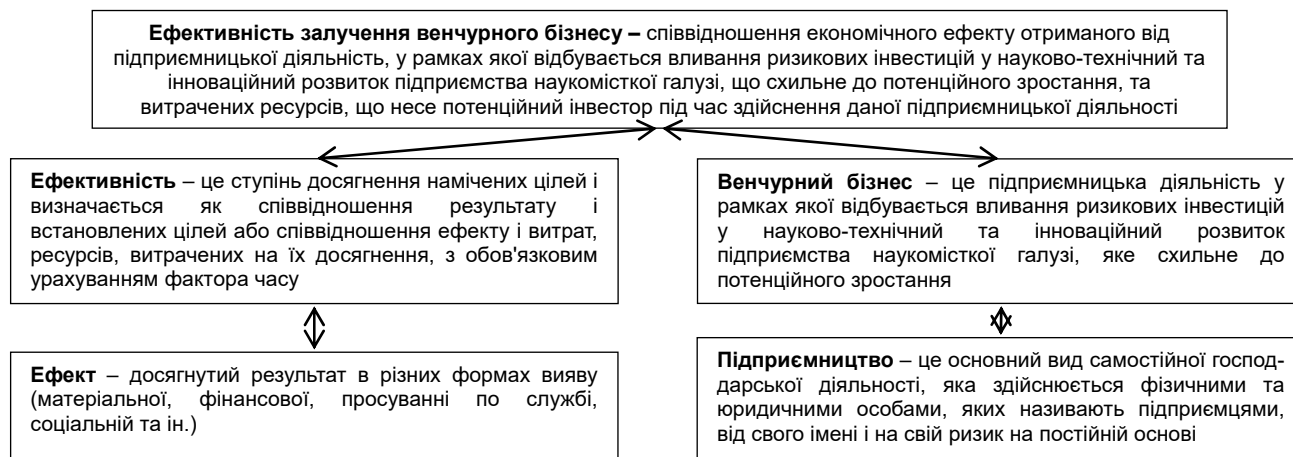

Рис. 2. Понятійно-категоріальний апарат ефективності залучення венчурного бізнесу

Джерело: розроблено автором

Отже, зіставляючи результати дослідження понять "венчурний бізнес" та "ефективність", можна інтегрувати авторське визначення поняття "ефективність залучення венчурного бізнесу". На думку автора, його слід розуміти як співвідношення економічного ефекту отриманого від підприємницької діяльності, у рамках якої відбувається вливання ризикових інвестицій у науково-технічний та інноваційний розвиток підприємства наукомісткої галузі, що схильне до потенційного зростання, та витрачених ресурсів, що несе потенційний інвестор під час здійснення даної підприємницької діяльності. Розгорнуту схему понятійно-категоріального апарату ефективності залучення венчурного бізнесу, що дозволяє прослідкувати взаємозв'язки між ключовими поняттями дослідження, представлено на рис.2.

Висновки. Таким чином, одним із шляхів успішного функціонування сучасного підприємництва є залучення венчурного бізнесу до нього про що свідчить значний розвиток останнього в Україні та за кордоном. У результаті дослідження автором було досягнуто основної мети, а саме – сформовано понятійно-категоріальний апарат ефективності залучення венчурного бізнесу. Виходячи з вищезазначеного під венчурним бізнесом слід розуміти підприємницьку діяльність у рамках якої відбувається вливання ризикових інвестицій у науково-технічний та інноваційний розвиток підприємства наукомісткої галузі, що схильне до потенційного зростання. Ефективність являє собою ступінь досягнення намічених цілей і визначається як співвідношення результату і встановлених цілей або співвідношення ефекту і витрат, ресурсів, витрачених на їх досягнення, з обов'яз-

ковим урахуванням фактора часу. За результатами інтегрування двох досліджених понять автор сформував нове поняття "ефективність залучення венчурного бізнесу" – співвідношення економічного ефекту отриманого від підприємницької діяльності, у рамках якої відбувається вливання ризикових інвестицій у науково-технічний та інноваційний розвиток підприємства наукомісткої галузі, що схильне до потенційного зростання, та витрачених ресурсів, що несе потенційний інвестор під час здійснення даної підприємницької діяльності.

Дискусія. Оскільки венчурний бізнес це інноваційний шлях ведення підприємницької діяльності, проведення наукових досліджень щодо даного поняття є вкрай важливим для сучасної економічної науки. Проведене автором дослідження джерел літератури дозволило проаналізувати існуючі на цей час дефініції понять венчурний бізнес та ефективність. У подальших дослідженнях автор планує дослідити проблеми, що виникають під час залучення венчурного бізнесу до діяльності українських промислових підприємств, а також виявити зв'язок, який існує між інтеграцією венчурного бізнесу в діяльність підприємства та його інноваційним розвитком. Практична цінність отриманих результатів полягає у можливості використання розробленого автором понятійно-категоріального апарату під час розробки методичного підходу до оцінки ефективності залучення венчурного бізнесу до розвитку промислових підприємств, яка також планується у подальших дослідженнях автора.

Список використаних джерел

1. The American Heritage® Dictionary of the English Language; Fourth Edition. – Houghton Mifflin Company, 2015. – 960 p.
2. Dictionary and Thesaurus – Merriam-Webster Online. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/venture?show=0&t=1361177538>
3. Tidell J.B. Bibleby Books; 9th ed./J.B. Tidell. – Baylor university press, 1986. – 116P.
4. Business Dictionary. Cambridge. – Finance Inc, 2013. – 637 P.
5. BVCA Private Equity Explained. Lancaster Place, London, BVCA, 2014. URL: <http://www.bvca.co.uk/privateequityexplained.aspx> (дата звертання: 11.11.2016)
6. BVCA Annual review 2013/14. Lancaster Place, London, BVCA, 2014. <http://www.yumpu.com>: Yumpu is a digital platform for publishing your magazines, brochures or catalogs. URL: <https://www.yumpu.com/en/document/view/19223112/annual-review-2013-14-bvca-admin/9> (дата звертання: 20.03.2016)
7. Little book of Private Equity. Brussels, EVCA, 2010. <http://www.evca.eu>: CREATING LASTING VALUE EUROPEAN PRIVATE EQUITY & VENTURE CAPITAL ASSOCIATION. URL: <http://www.evca.eu/media/19732/Little-book-of-Private-Equity.pdf> (дата звертання: 19.03.2016)
8. Закон України "Про інститути спільного інвестування" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>
9. Кузьмін О.Є., Найчук-Хрущ М.Б., Гук О.В. Венчурний бізнес: управління та особливості розвитку: монографія / О.Є. Кузьмін, М.Б. Найчук-Хрущ, О.В. Гук // – Львів: ЗУКЦ, 2011. – 194 с.
10. Войтов І.В., Анищик В.М., Гришанович А.П., Толочко Н.К. Інноваційна діяльність і венчурний бізнес: методичское пособие / І.В. Войтов, В.М. Анищик, А.П. Гришанович, Н.К. Толочко. // – Минск: ГУ "БелИСА", 2011. – 188 с.
11. Вишневська В.О. Венчурний бізнес як джерело фінансування інноваційної діяльності машинобудівних підприємств в умовах сучасного економічного розвитку України / В.О. Вишневська // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 4. – С. 27-30.
12. Мавріду В.Ю. Методичні аспекти управління розвитком промислових підприємств / В.Ю. Мавріду // Таврический экономический журнал. Симферополь, Крымский институт бизнеса. – № 3-4, 2012. – С. 76-80.
13. Наумова Е. Управление инвестиционной деятельностью предприятия в условиях кризисных явлений // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка. 2016. №4 (181). DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/181-4/6> URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/upravlenie-investitsionnoy-deyatelnostyu-predpriyatiya-v-usloviyah-krizisnyh-yavleniy>
14. Зінченко О.П., Ільчук В.П., Радзівська Л.Ф., Євтушенко В.М. Стан розвитку організаційних форм венчурного підприємництва і його інфраструктури в країнах світу та в Україні / О.П. Зінченко, В.П. Ільчук, Л.Ф. Радзівська, В.М. Євтушенко. – Київ: НДІСЕП, 2014. – 80 с.
15. Кисіль В.Л., Садловський Р.В. Венчурний бізнес в Україні, його стан та характерні риси [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/13_NPN_2014/Economics/65283.doc.htm
16. Никконен А.И., Родионов И.И. Венчурный капитал и прямые инвестиции в инновационной экономике Ч.1: СПб.: РАВИ, 2014. – 171 с.
17. Антонюк Л.Л., Поручник А.М., Савчук В.С. Інновації: теорія механізм розробки та комерціалізації: Монографія. – К.: КНЕУ, 2013. – 394 с.
18. Паливода А.В. Господарський кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 квіт. 2015 р. – К.: Паливода А.В., 2015. – 189 с.
19. Осовська Г.В., Осовський О.А. Основи менеджменту. Монографія / К.: "Кондор", 2013. – 664 с.
20. Денисов В.Т., Медведева Ю.П., Денисов Д.Д., Резник А.Е. Сущность эффективности и ее повышение // Поволжский торгово-экономический журнал. 2010. № 3. С. 6–13.
21. Солодкая М.С. Надежность, эффективность, качество систем управления. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://quality.eup.ru/MATERIFLY10/gsm.html>
22. Эмерсон Г. Двенадцать принципов производительности. М.: Экономика, 1992. 224 с.
23. Сухарев О.С. К новой теории эффективности экономики // Инвестиции в России. 2008. № 11. С. 9–17.
24. Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А.М. Прохоров. – М.: Сов. энцикл., 1989. 1583 с.
25. Чижова Е.Н., Брежнев А.Н. Проблема трактовки эффективности как экономической категории. URL: <http://www.techros.ru/text/2921>
26. Економічна енциклопедія: у 3-х т. Т. 1 / редкол. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Вид. центр "Академія", 2000. – 864 с.
27. Синицына Т.А. Оценка эффективности системы управления промышленным предприятием – целевой подход: дис. канд. экон. наук: 08.06.01 / Синицына Т.А. – Одесса: ОГЭУ, 2004. – 187 с.
28. Петрова І. В. Оцінка ефективності управлінської діяльності на підприємствах вугільної промисловості: дис. канд. экон. наук: 08.06.01 / Петрова І.В. – Донецьк, 2003. – 192 с.
29. Устенко О.Л. Економіка підприємництва / О.Л. Устенко. – К.: МАУП, 1999. – 44 с. 6.
30. Шеремет А.Д. Методика финансового анализа / А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулин. – М.: ИНФРА, 1996. – 176 с.
31. Ансофф И. Стратегическое управление. М., 1989. 358 с.
32. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. М.: Дело, 1999. 800 с.
33. Томсон А. Экономика фирмы. М.: БИНОМ, 1998. 544 с.
34. Гондарева И.В., Нижегородцев Р.М. Категориальный аппарат оценивания эффективности развития предприятий // Экономика развития. – 2012. – №3. – с. 47-54
35. Аммосов Ю.П. Венчурный капитализм: от истоков до современности. СПб: Феникс. 2005. 327 с.

Надійшло до редакції 12.05.17
Date of editorial approval 25.06.17

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

A. Чередник, асп.

Харьковский национальный экономический университет им. Семена Кузнеця, Харьков, Украина

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПОНЯТИЙНО-КАТЕГОРИАЛЬНОГО АППАРАТА ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ВЕНЧУРНОГО БИЗНЕСА

В статье усовершенствован понятийно-категориальный аппарат эффективности привлечения венчурного бизнеса. Исследованы теоретические основы понятия венчурный бизнес, выделены четыре подхода к его пониманию, и разработана собственная дефиниция понятия, которая в полной мере отражает его сущность. Автором рассмотрены существующие подходы к определению понятий эффект и эффективность и выявлено, что эффективность представляет собой соотношение полученного эффекта к затратам, понесенным на его достижение. Также автором разработано понятие эффективности привлечения венчурного бизнеса.

Ключевые слова: венчурный бизнес, предпринимательство, эффект, эффективность, эффективность венчурного бизнеса.

A. Cherednik, PHD student

Simon Kuznets Kharkov national university of economics, Kharkov, Ukraine

THE IMPROVEMENT OF THE CONCEPT OF THE EFFICIENCY OF VENTURE BUSINESS'S ATTRACTION

The concept of the efficiency of venture business's attraction was improved in the article. The theoretical foundations of venture business's concept were explored, four approaches to venture business's understanding were singled out, and its own definition which fully reflects the essence was developed in the investigation. The author examines the existing approaches to the concepts of effect and efficiency and revealed that efficiency is the ratio of the effect obtained to the costs incurred to achieve it. Also, the author developed the concept of effectiveness of venture business's attraction.

Keywords: venture business, entrepreneurship, effect, efficiency, efficiency of venture business.

References (in Latin): Translation / Transliteration / Transcription

1. Reference. (venture). 2015. Dictionary of the English Language. 4th ed. Houghton Mifflin Company. 960 p.
2. Reference. (venture business) in Merriam-Webster [online] Springfield: Merriam-Webster, Inc. Available at: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/venture> [Accessed 1 May 2017]
3. Tidell, J.B., 1986. Bibleby Books; 9th ed. Baylor university press. 116 p.
4. Business Dictionary. 2013. Cambridge.- Finance Inc. 637 P.
5. BVCA Private Equity Explained. 2014. BVCA [online] London. Lancaster Place. Available at: <http://www.bvca.co.uk/privateequityexplained.aspx> [Accessed 11 Nov 2016]
6. BVCA Annual review 2013/14. 2014. BVCA [online] London. Lancaster Place. Available at: <https://www.yumpu.com/en/document/view/19223112/annual-review-2013-14-bvca-admin/9> [Accessed 11 Nov 2016]

7. Little book of Private Equity. 2010. EVCA [online] Brussels, Available at: <http://www.evca.eu/media/19732/Little-book-of-Private-Equity.pdf> [Accessed 11 March 2017]
8. Law of Ukraine "On Collective Investment Institutions" / 2001. Kiev. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>. [Accessed 21 May 2017]
9. Kuzmin, O., Naychuk-Khrushch, M.B., Hook, A.V. 2011. *Venture business: management and features of development*. Lviv. ZUKTS. 194 p.
10. Voitov, I.V., Anyschuk, V.M., Hryshanovych, A.P., Talochka, N.K., 2011. *Innovation and venture business: manual*. Minsk. "BelYSA". 188 p.
11. Vishnevskaya, V.O., 2010. *Venture business as a source of innovative financing engineering companies in economic development of Ukraine*. Investment: Practice and Experience № 4. Kiev. Condor. P. 27-30.
12. Mavridu, V.U., 2012. *Methodological aspects of industrial development*. Taurian Economic Journal № 3-4. Simferopol. Crimean Business Institute. P. 76-80.
13. Naumova, E., 2016. *Management of the enterprise's investment activity in the conditions of crisis phenomena*. Bulletin of the National University of Taras Shevchenko. Economica. 4 (181). [online]. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/181-4/6>
14. Zinchenko, A.P., Il'chuk, V.P., Radziyevska, L.F., Yevtushenko, V., 2014. *The state of organizational forms of venture business and its infrastructure in the world and in Ukraine*. Kyiv: NDISEP. 80 p.
15. Kissel, V.L., Sadlovskyy, R.V., 2014. *Venture business in Ukraine, its state and characteristics* Innovation № 8. [online] Lviv. Available at: http://www.rusnauka.com/13_NPN_2014/Economics/65283.doc.html. [Accessed 5 May 2017]
16. Nyktonen, A.I., Rodionov, I.I., 2014. *Venture capital and direct investment in the innovative economics*. 1st ed. St. Petersburg. Rabbi. 171 p.
17. Antoniuk, L.L., Poruchnyk, A.M., Savchuk, V.S., 2013. *Innovations: Theoretical mechanism of development and commercialization*. Kiev. KNEU. 394p.
18. Palyvoda, A., 2015. *Economic Code of Ukraine, the current legislation as amended and supplemented*. Kiev. Condor. 189 p.
19. Osovska, A.V., Osovskyy, O.A., 2013. *Fundamentals of Management*. Kiev. Condor. 664 c.
20. Denisov, V.T., Medvedev, J.P., Denisov, D.D., Resnick, A.E., 2010. *The essence of the effectiveness*. Increase Povolzhskii trade-economic magazine № 3. Moscow. Abi. P. 6-13.
21. Solodkaya, M.S., 2016. *Reliability of, Efficiency, Quality management systems*. Available at: <http://quality.eup.ru/MATERIFLY10/gsm.html>. [Accessed 15 May 2017]
22. Emerson, G., 1992. *Twelve principles of productivity*. Moscow. Economics. 224 p.
23. Sukharev, O.S., 2008. *Theory of the effectiveness of the economy*. Investments № 11. St. Petersburg. Rabbi. P. 9-17.
24. Prokhorov, A.M., 1989. *Soviet Encyclopedic Dictionary* 1st Ed. Moscow. Abi 1583 p.
25. Chizhov, E.N., Brezhne, A.N., 2009. *The problem of interpretation of the effectiveness as economic category*. Fundamentals of Management № 4. [online] St. Petersburg. Available at: <http://www.techros.ru/text/2921> [Accessed 11 May 2017]
26. Mocherny, B., 2000. *Economic Encyclopedia: in 3 vol.* 1st ed. Kiev. Center "Academy", 864 p.
27. Sinitsyna, T.A., 2004. *Comments of the effectiveness of the enterprise management systems approach*. Odessa. ONEU, 187 p.
28. Petrov, I.V., 2003. *Evaluation of the effectiveness of management activities in the coal industry*. Donetsk. Visla. 192 p.
29. Ustenko, O.L., 1999. *Economy business*. Kiev: AIDP, p. 69.
30. Sheremet, A.D., 1996. *Financial analysis*. Moscow. INFRA, 176 p.
31. Ansoff, I., 1989. *Strategic management*. Moscow. INFRA. 358 p.
32. Meskon, M. Albert, M. Hedouri, F., 1999. *Fundamentals of Management*. Moscow. Delo, 800 p.
33. Thomson A., 1998. *Economics firm*. Moscow. Binom, 544 p.
34. Gontareva, I.V., Nyzhehorodtsev, R.M., 2012. *The concept of the evaluation of the effectiveness of development enterprises* Economy of development № 3. Kharkiv. INZHEK. P. 47-54.
35. Ammosov, Y.P., 2005. *Venture capitalism: from the source to the present*. St. Petersburg. Phoenix. 327 p.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2017; 4(193): 50-57

УДК 339.5

JEL Classification: F10, L60, F17

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2017/193-4/8>

Л. Ярош-Дмитренко, канд. екон. наук, асист.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ПІДВИЩЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

У статті проблема підвищення міжнародної конкурентоспроможності промислового підприємства висвітлюється в контексті забезпечення можливостей для подолання кризових явищ в країні та формування передумов економічного зростання. Представлено та проаналізовано систему факторів, визначено пріоритети підвищення міжнародної конкурентоспроможності промислових підприємств, які визначають можливості позитивного впливу на подолання кризових явищ в економіці.

Ключові слова: міжнародна конкурентоспроможність, конкурентна перевага, промислове підприємство, закордонні ринки, міжнародний ринок, експорт, економічний розвиток, кризові явища.

Постановка проблеми. М. Портер вважав основою стабільного функціонування економіки і її конкурентоспроможності стабільне політико-правове оточення і ефективну макроекономічну політику [1]. Водночас, для розвитку економіки країни не менш важливою є ефективність на мікрорівні, здатність підприємств до виробництва конкурентоспроможної продукції та надання потребуваних ринком послуг [2; 3]. Зростання конкурентоспроможності підприємства створює базу для поширення їх присутності та економічної віддачі від неї на закордонних ринках, що пов'язується з поняттям міжнародної конкурентоспроможності підприємства, що, в свою чергу, дозволяє акумулювати ресурси для економічного зростання.

В ситуації України, діяльність у напрямку поширення присутності на закордонних ринках особливо актуальна з огляду на те, що на даний момент дану ситуацію слід визначити як кризову. Кризові явища на макrorівні значною мірою обумовлюють наявність кризових явищ на рівні окремих підприємств, одним з найбільш важливих для промислових підприємств країни наслідків макро-

економічної кризи є те, що саме внаслідок кризових явищ суттєво обмежуються можливості внутрішнього ринку споживання України. Важливим напрямком діяльності, що здатен певною мірою підвищити потенціал розвитку та створити ресурсну основу для економічного зростання промислових підприємств в Україні саме в умовах кризи та обмеженості внутрішнього споживання промислової продукції є розвиток активності на зовнішніх ринках, що можливо в умовах конкуренції лише через забезпечення сталої міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних промислових підприємств та продукції, яку вони виробляють та пропонують на закордонних ринках. Отримані в результаті ефективної діяльності на зовнішніх ринках від реалізації конкурентоспроможної промислової продукції ресурси при цьому надходять в Україну, стаючи фактором та ресурсною базою для подолання кризових явищ не лише для окремого підприємства-експортера, але й для країни в цілому, за умови ефективного використання даних ресурсів в інтересах економічного відновлення та розвитку.

Огляд літератури. Вивченню проблем діяльності підприємств на міжнародних ринках присвячені роботи закордонних дослідників М. Портера [1], С. Маджаро [4], С. Ханта [5], Ф. Котлера [6], Л. Гуерієрі [7] та ін. Водночас, використання розроблених світовою наукою та апробованих в світовій практиці принципів та підходів в умовах конкретної економіки потребує врахування національних умов ведення бізнесу, притаманних конкретній країні. Тому цікавим для розкриття проблематики даної статті є роботи вітчизняних авторів, що стосуються підвищення міжнародної конкурентоспроможності підприємств в умовах України, в цьому сенсі слід згадати праці П. Перерви [8], С. Савчука [9], В. Вергуна [10] та інших.

В роботах Б. Буркинського [2], Д. Козенкова [11], А. Амоша [12] та ін. приділено увагу проблемам конкурентоспроможності підприємств металургії на міжнародних ринках, створенню механізмів підвищення внутрішньої ефективності діяльності цих підприємств та формуванню дієвої стратегії на зовнішніх ринках.

Різним аспектам вивчення впливу процесу глобалізації на формування та розвиток конкурентоспроможності підприємств присвячені роботи зарубіжних і вітчизняних учених, зокрема Г. Азоєва [13], Г. Філюк [14], О. Швиданенко [15], Г. Ямненко [3] та інших, проте і нині ці питання є актуальними, особливо в контексті потреби пошуку стратегічних напрямів розвитку вітчизняних підприємств і підвищення їх міжнародної конкурентоспроможності.

З огляду на це, актуальною науковою проблемою, що потребує розробки та розвитку, формування та обґрунтування нових наукових підходів, важливих для практики господарювання промислових підприємств України, є проблема підвищення міжнародної конкурентоспроможності промислових підприємств, яке доцільно розглядати у якості фактору подолання кризових явищ в країні.

Дослідження передбачається базувати на емпіричній базі промислових підприємств металургії України, діяльність яких традиційно орієнтується в значній мірі на міжнародні ринки, металургія, поряд з агросектором, є основними експортними комплексами країни та джерелом надходження валюти, фактором стабілізації платіжного балансу, тому підвищення міжнародної конкурентоспроможності даних підприємств є особливо актуальним та важливим для подолання кризи та формування траєкторії економічного розвитку країни, що і визначило проблематику, тему та мету даної статті.

Метою даної статті є дослідження передумов формування та підвищення міжнародної конкурентоспроможності у контексті створення можливостей для розвитку промислового підприємства в умовах впливу кризових явищ в економіці України.

Методологія дослідження. Поняття міжнародної конкурентоспроможності промислових підприємств в даній статті використовується як складне багатоаспектне поняття, що визначає реальну та потенційну здатність розробляти, виробляти, збувати та просувати в умовах конкуренції на міжнародному ринку продукцію, яка б за ціновими і неціновими характеристиками в

комплексі була б більш привабливою для покупців зарубіжних країн, ніж продукція основних конкурентів [9]. З огляду на це конкурентоспроможність визначається вагомим критерієм доцільності виходу підприємств на міжнародний ринок, а її підвищення – метою розвитку підприємств. Усе це передбачає необхідність реалізації інструментарію міжнародного маркетингу – особливого комплексу заходів, пов'язаних із реалізацією промислової продукції за межами своєї країни.

В даній статті в якості об'єкту дослідження виступили виробничі підприємства металургійної галузі України, і, зокрема, при аналізі факторів міжнародної конкурентоспроможності – ПАТ "Запоріжсталь". У процесі виявлення існуючих проблем підвищення міжнародної конкурентоспроможності підприємств, використовувався порівняльний аналіз, аналіз наукової літератури з даного питання.

При визначенні факторів та умов, що сприяють розширенню присутності металургійних підприємств України на зовнішніх ринках збуту продукції, використовувався метод індукції і узагальнення. Формування напрямків впливу підвищення конкурентоспроможності підприємств металургії на подолання кризових явищ в Україні потребувало використання методу узагальнення та виділення специфічних умов розвитку України як країни з перехідною економікою. При характеристиці факторів, що визначають конкурентоспроможність промислових підприємств, було виокремлено групи факторів, вплив яких на конкурентоспроможність конкретного промислового підприємства було оцінено з використанням методології експертного опитування за розробленою автором формою аналізу результатів даного дослідження.

В процесі аналізу впливу факторів на міжнародну конкурентоспроможність об'єкту дослідження – промислового підприємства, яким було обрано ПАТ "Запоріжсталь", експертне оцінювання було здійснено шляхом опитування 50-ти провідних фахівців ПАТ "Запоріжсталь", яким було поставлено питання: *"В якій мірі кожен з представлених факторів впливає на міжнародну конкурентоспроможність Вашого підприємства?"*

Пропоновані варіанти відповідей:

- "1" – є головною завадою міжнародної конкурентоспроможності підприємства на даний момент";
- "2" – погіршує міжнародної конкурентоспроможності підприємства;
- "3" – практично не відображаються на міжнародній конкурентоспроможності підприємства;
- "4" – сприяє міжнародній конкурентоспроможності підприємства;
- "5" – є визначальною причиною високої міжнародної конкурентоспроможності підприємства на даний момент.

Для визначення можливих меж помилки та репрезентативності даного дослідження використовувався критерій Стюдента для малих вибірок (див. табл. 1).

Таблиця 1. Розподіл вірогідності в малих вибірках в залежності від коефіцієнта довіри t та обсягу вибірки n

$t \backslash n$	4	5	6	7	8	9	10	15	20	∞
0,5	0,348	0,356	0,362	0,366	0,368	0,370	0,372	0,376	0,378	0,383
1,0	0,608	0,626	0,636	0,644	0,650	0,654	0,656	0,666	0,670	0,683
1,5	0,770	0,792	0,806	0,816	0,832	0,828	0,832	0,846	0,850	0,865
2,0	0,860	0,884	0,908	0,908	0,914	0,920	0,924	0,936	0,940	0,954
2,5	0,933	0,946	0,955	0,959	0,963	0,966	0,968	0,975	0,978	0,988
3,0	0,942	0,960	0,970	0,976	0,980	0,938	0,984	0,992	0,992	0,997

Джерело: складено на основі [16].

За результатами проведеного в роботі експертного дослідження, для вибірки з 50-ти опитаних в процесі дослідження експертів, можна говорити (з коефіцієнтом довіри 1,5) про те, що характеристика факторів, від яких залежить міжнародна конкурентоспроможність ПАТ "Запоріжсталь" може бути здійснена з вірогідністю, що відповідає оцінці всієї сукупності експертного середовища на рівні 86,5% (прийнятному рівні для економічних досліджень).

Основні результати. Діяльність сучасних промислових підприємств характеризується складною і різноманітною структурою виробництва та збуту, де конкурентоспроможність є ключовим чинником економічного розвитку. Як пише М. Портер: "... розробляючи конкурентну стратегію, фірми прагнуть знайти і втілити спосіб вигідно і довготривало конкурувати у своїй галузі" [1, с. 52]. Вибір конкурентної стратегії визначається двома основними чинниками: перший – структурою галузі, де працює фірма, другий – позиція фірми в межах галузі. Конкурентна стратегія промислових підприємств повинна, передусім, ґрунтуватися на всебічному вивченні структурного стану галузі і постійного моніторингу процесів, що змінюються, відбуваються в ній [17].

Конкурентоспроможність продукції виступає центральним фактором формування міжнародної конкурентоспроможності українських промислових підприємств в цілому і в істотній мірі формується на стадії виробництва, так як найважливішими визначальними її факторами є висока якість продукції та передової технічний рівень її виробництва, а також ціна [18]. Таким чином, першочерговим завданням для українських виробників, що діють на зарубіжних ринках, стає підвищення якості продукції до необхідного рівня. Тільки за тієї умови, що українська продукція буде як мінімум відповідати за своєю якістю рівню зарубіжних конкурентів, існує можливість появи і збільшення попиту на неї на зовнішніх ринках, при цьому підвищення якості продукції не повинно супроводжуватися зростанням його ціни. І лише за таких умов можлива концентрація капіталу навколо виробництва та збуту конкурентоспроможної вітчизняної продукції, і, отже, розвиток вітчизняних підприємств.

Промислове підприємство є системою, що складається із зовнішнього і внутрішнього середовища, ключовими факторами конкурентоспроможності промислових підприємств є наступні (рис.1).

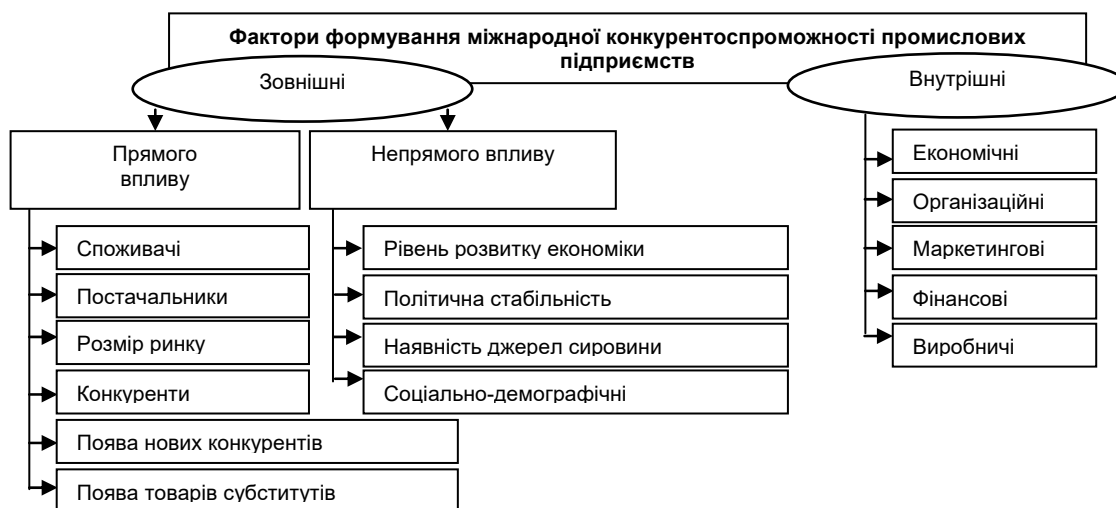

Рис.1. Система факторів міжнародної конкурентоспроможності промислових підприємств

Джерело: розроблено автором на основі [19; 20; 21]

Представлений підхід відбиває ключові фактори міжнародної конкурентоспроможності промислових підприємств, натомість, представлена класифікація не є вичерпною. Вона може служити основою для подальшого уточнення системи чинників конкурентоспроможності.

Конкурентоспроможність промислового підприємства тісно взаємопов'язана з конкурентоспроможністю його продукції, яка забезпечується передусім внутрішніми чинниками конкурентоспроможності підприємств [22].

В цьому контексті доцільно зважати на дані офіційної вітчизняної статистики стосовно науково-інноваційної активності українських підприємств, зокрема. Дані 2015 року (останні доступні дані офіційної статистики) [23, с. 141-142], що характеризують діяльність підприємств у кризовий період, який триває дотепер, свідчать про посилення активності промислових підприємств в напрямку пошуку нових джерел зростання власної конкурентоспроможності навіть попри суттєвий негативний вплив кризових явищ. Розуміючи, що для досягнення конкурентоспроможності необхідно акумулювати ресурси в покращення власної продукції, у

17,3% промислових підприємств країни займалися інноваційною діяльністю (в 2014 році – 16,1%; тоді як у 2010 р. – лише 13,8%). У 2015р. 570 підприємств реалізувало інноваційну продукцію на 23,1 млрд.грн, серед них 37,4% – за межі України (на 10,8 млрд. грн.), що свідчить про актуальність напрямку формування міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних промислових підприємств. З метою здійснення нововведень 181 промислове підприємство придбало та взяло на озброєння 1131 нову технологію, з яких 66 – за межами України [23, с. 140-142].

Одним із способів підвищення міжнародної конкурентоспроможності промислових підприємств в Україні є формування потужних національних корпоративних утворень, здатних проводити активну зовнішньоекономічну діяльність [15]. Для цього Україні у формуванні національних корпорацій, що здійснюють активну зовнішньоекономічну діяльність, вже зроблені певні кроки: сформувалися потужні національні вертикально-інтегровані фінансово-промислові групи, близькі до транснаціоналізації свого бізнесу, активи яких в значній

мірі зосереджені на металургійному бізнесі: "Систем Капітал Менеджмент", "Індустріальний союз Донбасу", "Інтерпайп" і інші. Дані підприємства сформувались на базі виробничої бази металургійного виробництва, що залишився після розпаду СРСР та основою конкурентоспроможності яких на світових ринках була передусім цінова конкурентоспроможність, яка забезпечувалась низькою вартістю сировини та енергоресурсів. Водночас, за роки незалежності питання технічного перенаснащення, інновацій, розвитку асортименту металургійної продукції не були пріоритетними, можливості присутності на зовнішніх ринках обумовлювались глобальною ціною кон'юктурою, а будівництво, машинобудування та інші сфери що потребували продукції вітчизняного металургійного виробництва в Україні не забезпечували обсягів виробництва металургійної продукції, достатніх для розвитку металургійних підприємств країни. Проблемою, яка обмежує активне проникнення українських металургійних компаній на міжнародні ринки і перешкоджає підвищенню їх конкурентоспроможності, є відсутність достатньо розвинутої системи збуту товарів за кордоном (дилерських мереж, власних роздрібних мереж, зарубіжних представників, філій, відділень) [2, с. 13-15].

Міжнародна конкурентоспроможність металургійного підприємства в значній мірі визначатиметься генеральним напрямком його розвитку, стратегічним планом, спроектованою та реалізованою новою технологією ведення бізнесу, яка буде відповідати вимогам ринку і принесе найбільшу цінність зацікавленим сторонам [24]. При виявленні "проблемних місць" в процесі оцінки міжнародної конкурентоспроможності конкретного підприємства доцільно спрямовувати фінансові, організаційні та управлінські ресурси на модернізацію тих сфер, які матимуть найбільший ефект для розвитку цього підприємства в майбутньому і підвищення його конкурентоспроможності.

Для прикладу оцінки впливу факторів на конкурентоспроможність конкретного металургійного підприємства, в даній статті обрано одного з лідерів металургійного бізнесу країни – ПАТ "Запоріжсталь". При характеристиці факторів, що визначають конкурентоспроможність промислових підприємств (рис.1), було виокремлено групи факторів, вплив яких на конкурентоспроможність аналізованого промислового підприємства (ПАТ "Запоріжсталь") пропонується оцінити за формою, представленою в табл. 2.

Таблиця 2. Оцінка впливу факторів на міжнародну конкурентоспроможність ПАТ "Запоріжсталь"

Фактори	Кількість оцінок за факторами					Статистичний аналіз результатів опитування						
	Оцінили вплив в 1 бал	Оцінили вплив в 2 бали	Оцінили вплив в 3 бали	Оцінили вплив в 4 бали	Оцінили вплив в 5 балів	Середньозважена	Різниця між середньою ін-тервалу та середньою	Середньоквадратичне відхилення	t	!t!	Значення критерію Стьюдента для ймовірності 0,86 при k=n-1=49	Виконання вимоги у згодженості з значенням критерію Стьюдента
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
ВНУТРІШНІ ФАКТОРИ												
Економічні												
Комерційна діяльність	3	4	8	16	19	3,88	-0,88	0,0500	-3,12	3,12	1,67	виконано
Внутрішні інвестиції	3	7	13	13	14	3,56	-0,56	0,0093	-1,99	1,99	1,67	виконано
Організаційні												
Корпоративна культура	2	8	13	14	13	3,56	-0,56	0,0093	-1,99	1,99	1,67	виконано
Ефективність управління	1	11	13	13	12	3,48	-0,48	0,0311	-1,70	1,70	1,67	виконано
Трудовий потенціал	2	10	12	14	12	3,48	-0,48	0,0311	-1,70	1,70	1,67	виконано
Маркетингові												
Діяльність маркетингових служб	4	4	14	11	17	3,66	-0,66	0,0000	-2,34	2,34	1,67	виконано
Наявність та доступність інформації	3	9	10	9	19	3,64	-0,64	0,0003	-2,27	2,27	1,67	виконано
Фінансові												
Наявність фінансових ресурсів	2	6	9	10	23	3,92	-0,92	0,0695	-3,27	3,27	1,67	виконано
Система обліку	1	4	8	16	21	4,04	-1,04	0,1472	-3,69	3,69	1,67	виконано
Виробничі												
Виробничо-технологічний	1	10	15	11	13	3,50	-0,50	0,0244	-1,78	1,78	1,67	виконано
Інновації	2	11	11	12	14	3,50	-0,50	0,0244	-1,78	1,78	1,67	виконано
Середнє значення						3,66		0,2817		5,13		
ЗОВНІШНІ ФАКТОРИ												
Прямого впливу	6	6	8	15	15	3,50	-0,50	0,0002	-3,35	3,35	1,67	виконано
Непрямого впливу	4	8	10	15	13	3,54	-0,54	0,0006	-3,62	3,62	1,67	виконано
Середнє значення						3,52		0,1492		3,45		

Джерело: сформовано автором на основі обробки даних опитування

Для вибірки з 50-ти експертів з коефіцієнтом довіри 1,5 можна говорити про те, що оцінку факторів впливу міжнародну конкурентоспроможність аналізованого промислового підприємства ("Запоріжсталь") проведено на достатньому рівні відповідності вимогам статистичного дослідження (з вірогідністю 86,5%, див. табл. 1).

Отже, за результатами аналізу визначено, що в цілому внутрішні фактори міжнародної конкурентоспроможності впливають на її ефективність на рівні 3,66, тобто – на межі оцінок від "3" (практично не відображаються) до "4" (сприяють підвищенню). Водночас, оцінка зовнішніх факторів дещо гірша (на рівні 3,52), що можна

пояснити складною ситуацією на макро- (нестабільність економічної ситуації в Україні, складний етап спроб реформування економіки та пошуку нових стабільних каналів постачання енергоресурсів, що важливо для металургії країни) та мезорівні (внутрішня економічна криза, бойові дії на Сході України, поряд з Маріуполем, де розташовані виробничі потужності аналізованого підприємства, нестабільність та непевність щодо подальшого розвитку військово-політичного конфлікту).

На рис. 2 показано усереднені результати оцінки впливу внутрішніх факторів на міжнародну конкурентоспроможність

ПАТ "Запоріжсталь". Результати оцінки показують найбільший позитивний вплив на міжнародну конкурентоспроможність аналізованого підприємства фінансових та економічних факторів, на базі яких можна будувати та розвивати конкурентні переваги підприємства в поточних умовах. Отже, для підвищення власної міжнародної конкурентоспроможності, підприємство найбільше потребує інвестицій та раціонального використання внутрішніх фінансових ресурсів, ефективної організації господарської діяльності та якісної системи обліку (управлінського та фінансового).

Рис. 2. Усереднені за групами результати оцінки впливу внутрішніх факторів на міжнародну конкурентоспроможність ПАТ "Запоріжсталь"

Джерело: складено автором

Характеризуючи вплив зовнішніх факторів, слід ще раз підкреслити їх вплив на всіх рівнях, окрім мікрорівня, що можна охарактеризувати як не в повній мірі несприятливий для забезпечення конкурентоспроможності металургійних підприємств (з огляду на поставлене в процесі опитування питання), за цих умов слід особливу увагу приділяти мікрорівню впливу зовнішнього середовища, що характеризує взаємодію підприємства зі споживачами, іншими підприємствами (партнерами, конкурентами, постачальниками тощо).

Управління конкурентоспроможністю аналізованого промислового підприємства має враховувати потребу створення на підприємстві таких умов, які б дозволяли найбільш ефективно використовувати позитивні аспекти впливу наведених факторів, а також мінімізувати негативний вплив факторів, які ускладнюють ефективну діяльність підприємства на даний момент. Для формування конкурентних переваг національних металургійних підприємств в глобальних масштабах потрібна роз-

робка довгострокової стратегії переорієнтації їх економіки та виробництва на ту продукцію, яка стабільно приносить найбільший прибуток [25]. Індикатором успішної інтеграції національних підприємств в глобальний економічний простір повинна стати послідовна і цілеспрямована державна політика, спрямована на успішне впровадження нововведень і стимулювання їх розвитку через розвиток вітчизняних підприємств.

Для побудови активної програми підвищення конкурентоспроможності продукції промислових підприємств слід визначитися з конкурентними перевагами, характерним для певної сфери діяльності переліком факторів, що приносять їй переваги перед іншими областями, а також підприємствам однієї сфери над іншими. Ці фактори не є постійними, вони змінюються залежно від: особливостей сегментів ринку, які обслуговуються, а також етапу "життєвого циклу" продукції (табл. 3).

Таблиця 3. Пріоритети формування конкурентних переваг вітчизняних металургійних підприємств

Потреби споживачів. (Аналіз попиту)	Способи виживання у конкурентній боротьбі металургійних підприємств (Аналіз конкуренції)	Ключові пріоритети у формуванні та розвитку конкурентних переваг на міжнародному ринку металургійної продукції (Стратегія)
Низькі ціни. Попит залежить від якості продукції і швидкості надання послуг. Покупці готові додатково заплатити за ексклюзивність і якість продукції та послуг (наприклад – транспортних).	Високий рівень конкуренції. Обмежені можливості зростання конкурентоспроможності; усі компанії мають практично однакові виробничі витрати. Конкуренція має як ціновий, так і неціновий характер. Значні перешкоди при виході на ринок.	Швидкість адаптації до змін в тенденціях розвитку ринків споживання металургійної продукції та металургійних технологіях, купівельної спроможності підприємств-забудовників. Інновації, які дозволяють зменшити собівартість металургійної продукції Комплексність реалізації продукції, надання пакетів продукція/послуги за вартістю, нижчою ніж сума окремих товарів/послуг. Освоєння нових видів діяльності на основі наявних переваг (досвід взаємодії з учасниками ринку). Вихід на нові ринки (нові країни)

Джерело: розроблено автором.

Принципово важливо в процесі забезпечення умов переходу вітчизняної металургії на більш високий рі-

вень розвитку зважати на те, що рівень кожної з підсистем інноваційного процесу може бути за розвитком

більш високим, ніж інші, тільки обмежений період часу. Тобто, якщо не розвиваються технології, то і підвищення конкурентоспроможності рано чи пізно припиниться (з обмеженням розвитку технологічних знань). Без розвитку технологічних знань і технології, використовуючи вже наявний базис, металургійні підприємства певний час можуть розвиватися, але з вичерпанням наукового базису їх просування вперед сповільнюватися до повної зупинки. Отже, для забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємств металургії однаково важливі усі три складові: наука, виробництво (технологічні знання) і ринок.

Висновки. Підвищення міжнародної конкурентоспроможності промислових підприємств доцільно розглядати у якості фактору подолання кризових явищ в країні з огляду на те, що зростання конкурентоспроможності підприємств країни створює базу для поширення їх присутності на закордонних ринках та зростання економічної віддачі від неї, яка відображається на збільшенні надходжень у державний бюджет країни, валютних надходженнях, які стабілізують платіжний баланс країни, формуванні ресурсної бази оновлення та розвитку виробничих потужностей підприємств, забезпеченні зайнятості населення на промисловому виробництві.

Досліджена в даній статті проблематика конкурентоспроможності металургійних підприємств має як свою специфіку, що визначається тим, що металургія є одним з основних експортоорієнтованих промислових комплексів країни та джерелом активного надходження валюти, так і певними загальними рисами, які характеризують кризові для вітчизняної промисловості та металургії зокрема умови функціонування та розвитку суб'єктів економіки. За цих умов промислові підприємства мають обмежені можливості щодо розвитку на внутрішніх ринках, проте, здатні певною мірою це компенсувати за рахунок розвитку експортної діяльності, для чого визначальним є досягнення міжнародної конкурентоспроможності цих підприємств та їх продукції.

Дослідження передумов формування та підвищення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних промислових підприємств в контексті створення можливостей для подолання завдяки цьому негативного впливу кризових явищ на економіку України показало важливість у процесі підвищення міжнародної конкурентоспроможності промислових підприємств орієнтації на розвиток позитивного впливу факторів, що стимулюють процеси розвитку, зокрема, в статті визначено пріоритети розвитку як стосовно конкретного досліджуваного промислового металургійного підприємства, так і металургійних підприємств країни в цілому. Визначено, що промислове підприємство для об'єктивної оцінки та управління конкурентоспроможністю, повинне використовувати ті ж критерії, якими оперує споживач: щоб промислова продукція викликала інтерес у покупця, вона повинна мати відповідні техніко-економічні параметри; умовою придбання продукції є відповідність цих параметрів основним характеристикам незадоволеної потреби споживача. В процесі купівлі споживач обирає продукцію, встановлює відмітні ознаки, які характеризують конкурентну перевагу товару над аналогічними за значенням товарами конкурентів ринку.

Перспективи подальших досліджень в напрямку розвитку проблематики даної статті полягають у розробці питань моделювання впливу конкретних факторів конкурентоспроможності промислових підприємств на конкретні результуючі показники економічного розвитку країни на базі наявних макро- та мікроекономічних даних та

визначення тенденцій та сценаріїв розвитку діяльності як на рівні підприємств, так і на рівні економіки країни.

Дискусія. Поточна ситуація в економіці України характеризується негативним впливом певного комплексу факторів зовнішнього по відношенню до промислових підприємств середовища, що обумовило наступні структурні проблеми:

- однобічність розвитку промислового виробництва з переважною орієнтацією на сировинні галузі, а саме на металургію, сільське господарство, нафтохімію та послуги з транспортування нафти і газу;

- експортна спрямованість діяльності більшості галузей промислового виробництва, що є передусім наслідком обмеження внутрішнього попиту та відсутності на даному етапі сталої позитивної економічної динаміки розвитку економіки країни в цілому.

Високий пріоритет, який держава донедавна надавала сировинному бізнесу та бізнесу з первинної переробки сировини, що забезпечував певні надходження валюти до країни, відносно малу амплітуду зміни платіжного балансу та давав ілюзію деякої стабільності економіки країни, створив стійкий оптимум взаємодії між цими двома компонентами (державою і бізнесом, точніше – власниками найбільших металургійних підприємств), який не могли зруйнувати ні вплив громадськості, ні наука, ні потреба підвищення конкурентоспроможності металургії та інших домінуючих галузей задля довгострокового розвитку країни.

Вітчизняні металургійні підприємства, внаслідок існуючої неефективної системи взаємовідносин суб'єктів ринку та цільових груп, зацікавлених в отриманні певної вигоди від діяльності підприємств галузі, частіше за все – короткострокової, не мають достатніх довгострокових стимулів до розвитку, їх взаємодія з сектором науки і інновацій є мінімальною. Навіть стратегія імітації для них є дуже дорогою, і навіть покращення інновацій вони, як правило, не здійснюють.

За цих умов ключові фактори підвищення міжнародної конкурентоспроможності сучасних підприємств металургії мають інтерактивний характер, є сплетінням взаємопов'язаних факторів, які утворюють багатовимірний простір. Їх не слід сприймати як поодинокі ізольовані змінні, але – як набір взаємозалежних елементів, активних у тому самому часовому горизонті і взаємопроникних. В цьому сенсі не лише середовище країни базування, в якому діють підприємства визначають характер та успішність діяльності підприємств, але й ефективність їх діяльності на зовнішніх ринках в значній мірі стає фактором подолання кризових явищ в економіці країни, формуючи основу для сталого економічного зростання та розвитку. Такий підхід підкреслює існування ефекту їх синергічного впливу на міжнародну конкурентоспроможність підприємства.

У металургійній галузі України та у промисловості країни в цілому також жорстко стоїть пов'язана з висвітленою в даній статті проблема регулювання виробництва згідно з попитом та адаптації діяльності підприємств до змін умов зовнішнього середовища. Переважна більшість досліджень стосуються аналізу динамік і тенденцій на внутрішньому та зовнішньому ринках у коротко- та середньостроковому часовому інтервалі, водночас відчувається нестача досліджень довгострокової динаміки попиту на сталь, недостатність вивчення причин занепаду внутрішнього попиту та можливих шляхів рішення проблеми. За умови роботи на світових ринках та полегшення доступу до ринків країн Євросоюзу та інших розвинених країн, недостатність дослі-

дження та впровадження інновацій у галузь також може мати наслідок повної втрати доступу до нових ринків через великий рівень конкуренції.

Список використаних джерел

1. Портер М. Конкуренция / М. Портер: пер. с англ. [2-е изд.]. – М.; СПб.; К.: Вильямс, 2005. – 608 с.
2. Буркинський Б.В. Інноваційний рівень виробництва та конкурентоспроможність чорної металургії України / Б. Буркинський, С.І. Савчук // Економіка України. – № 4. – 2006. – с. 4-15.
3. Ямненко Г.О. Інноваційні аспекти забезпечення конкурентоспроможності підприємств / Г.О. Ямненко // Вісник Київського національного університету. Економіка. – 2016. – Вип. 178. – с. 47–52. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/178-1/8>
4. Маджаро С. Международный маркетинг: пер. с англ. / С. Маджаро. – М.: Международные отношения, 1987.
5. Hunt, S. D., Morgan, R. M. The Comparative Advantage Theory of Competition // Journal of Marketing, 1995, № 59(2), pp.1–15. DOI: <http://doi.org/10.2307/1252069>
6. Котлер Ф. Маркетинг в третьем тысячелетии: Как создать, завоевать и удержать рынок: пер. с англ. / Ф. Котлер. – М.: ООО "Изд-во АСТ", – 2001. – 272 с.
7. Guerrieri L. International Competition and Inflation: A New Keynesian Perspective [Електрон. ресурс] / L. Guerrieri, C. Gust, D. Lopez-Salido // Board of Governors of the Federal Reserve System International Finance Discussion Papers. – 2008. – № 918. – С. 2–46. – Режим доступу: <http://www.federalreserve.gov/pubs/ifa/2008/918/ifa918.pdf>
8. Перерва П.Г. Комплексний підхід до управління конкурентоспроможністю промислової продукції / П.Г. Перерва, Т.В. Романчик // Економічні науки. Сер.: Економіка та менеджмент. Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. – 2012. – Вип. 9(34). Частина 2. – с. 24-34.
9. Савчук С.І. Основы теории конкурентоспособности: монография / С. И. Савчук [под науч. ред. акад. НАН Б. В. Буркинського]. – Мариуполь: Рената, 2007. – 520 с.
10. Міжнародний бізнес: підручник для студ. вищ. навч. закл. / В.А. Вергун, А.І. Кредісов, С.М. Березовенко, І.Є. Голубів, В.П. Марченко та ін.; КНУ імені Тараса Шевченка – 2-ге вид., доп. та перероб. – К.: Київ. ун-т, 2009. – 623 с.
11. Козенков Д.Є. Аналіз стану чорної металургії України: сучасні проблеми та шляхи розвитку [Електронний ресурс] / Д.Є. Козенков, О.В. Цимбалюк // Ефективна економіка. – 2013. – №8. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_8_9
12. Украинская металлургия: современные вызовы и перспективы развития : [монография] / А.И. Амоша [и др.] ; НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 2013. – 114 с.

Л. Ярош-Дмитренко, канд. экон. наук, ассист.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ПОВЫШЕНИЕ МЕЖДУНАРОДНОЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье проблема повышения международной конкурентоспособности промышленного предприятия освещается в контексте обеспечения возможностей для преодоления кризисных явлений в стране и формирования предпосылок экономического роста. Представлена и проанализирована система факторов, определены приоритеты повышения международной конкурентоспособности промышленных предприятий, определяющие возможности положительного влияния на преодоление кризисных явлений в экономике.

Ключевые слова: международная конкурентоспособность, конкурентное преимущество, промышленное предприятие, зарубежные рынки, международный рынок, экспорт, экономическое развитие, кризисные явления.

L. Yarosh-Dmytrenko, PhD in Economics, Assistant

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ADVANCING INTERNATIONAL COMPETITIVENESS AS A FACTOR OF DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL ENTERPRISE

In the article the problem of advancing the international competitiveness of industry has been highlighted in the context of the impact on getting out the crises in the country and forming preconditions for economic growth. The study is based on an empirical basis of metallurgical industries of Ukraine, which has traditionally focused largely on international markets. The advancing international competitiveness of these enterprises is particularly topical and important for getting over the crisis and forming a trajectory of economic development of the country. The system of the factors has been represented and analysed, the priorities for advancing the international competitiveness of metallurgical industry JSC "Zaporizhstal". Recommendations to improve the competitiveness of the analysed enterprise have been formulated and common priorities for improving the international competitiveness of steel companies determining the possibility of positive impact on getting over the crisis and economic development at the level of companies, as well as at the level of Ukraine's economy have been identified.

Keywords: international competitiveness, competitive advantage, industrial enterprise, foreign markets, international market, export, economic development, crises.

References (in Latin): Translation / Transliteration / Transcription

1. Porter, M., 2005. On competition. Moscow, Williams, 2005, 608 p.
2. Burkyn'skyi, B., 2006. Innovative production level and competitiveness of the steel industry Ukraine, Yekonomika Ukraïni, 4, 4-15.
3. Yamenko, H., 2016. Innovative aspects of the providing competitiveness of enterprises // Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya: Ekonomika. [Online] 178, 47-52. Available from: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/178-1/8>
4. Majaro, S., 1987. International marketing. Moscow, International Relationships, 1987, 274 p.

13. Азоев Г.П. Конкурентное преимущества фирмы / Г.П. Азоев, А.П. Челенков – М.: ОАО "Типография "Новости", 2000. – 256 с.

14. Филіук Г.М. Проблеми та шляхи підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств в умовах глобалізації // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2013. – №151. – с. 5–8. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2013/151-10/1>

15. Швиданенко О.А. Глобальна конкурентоспроможність: теоретичні та прикладні аспекти : моногр. / О. А. Швиданенко. – К.: КНЕУ, 2007. – 312 с.

16. Калинина В.Н. Математическая статистика : Учеб. Для техникумов– 2-е изд., стер. / В. Н. Калинина, В. Ф. Панкин.– М.: Высш. шк., 1998. – с. 332.

17. Адаманова З.О. Инновационные стратегии экономического развития в условиях глобализации: Монография / З.О. Адаманова. – Симферополь КРЫМУЧПЕДГИХ, 2005. – 504 с.

18. Костюк Л.А. Теоретичні та методичні засади оцінки конкурентоспроможності / Л. А. Костюк // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. (Економічні науки). – 2012. – Випуск 2. – с. 22-30.

19. Клименко С.М. Управління конкурентоспроможністю підприємства: навч. посіб. / С.М. Клименко, О.С. Дуброва, Д.О. Барабась, Т.В. Омеляненко, А.В. Вакулєнко. – К.: КНЕУ, 2006. – 527 с.

20. Погребняк Д.В. Методи діагностики конкурентоспроможності підприємства / Д. В. Погребняк // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. Збірник наукових праць. – 2011. – Випуск 32. – с. 45-51.

21. Соколова Л.В. Досвід оцінювання конкурентоспроможності підприємства: теорія і графічна підтримка / Л.В. Соколова, Г.М. Верясова, О.Є. Соколов // Актуальні проблеми економіки.– 2011. – № 12. – с. 289-302.

22. Экономическая стратегия фирмы / под ред. А.П. Градова. – СПб.: Спецлитература, 1999. – 589 с.

23. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2015 році. Статистичний збірник. – К.: Держкомстат України, 2016. – 257 с.

24. Данько М. Реорганізація підприємств у контексті формування корпоративних структур / М. Данько // Економіка України, – 2007. – № 1. – с. 64-70.

25. Капаруліна І. М. Розвиток підприємства: концепція і технологія дослідження: монографія / І. М. Капаруліна. – К.: Ліра-К, 2015. – 432 с.

Надійшла до редколегії 12.06.17

Date of editorial approval 20.07.17

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

5. Hunt, S.D. & Morgan, R.M., 1995. The Comparative Advantage Theory of Competition. *Journal of Marketing*. [Online] 59(2), 1–15. Available from: <http://doi.org/10.2307/1252069>
6. Kotler, F., 2001. Marketing in the third millennium: How to create, conquer and retain the market. Moscow OOO "Izdatel'stvo AST", 2001, 272 p.
7. Guerrieri, L., 2008. International Competition and Inflation: A New Keynesian Perspective. *Board of Governors of the Federal Reserve System International Finance Discussion Papers*. [Online] 918, 2–46. Available from: <http://www.federalreserve.gov/pubs/ifdp/2008/918/ifdp918.pdf>
8. Pererva, P.G., 2012. A complex approach to the management of competitiveness of the industrial production. *Ekonomichni nauky. Ser. : Ekonomika ta menedzhment. Zbirnyk naukovykh prats'*. Luts'kyy natsional'nyy tekhnichnyy universytet, 9(34), part 2, 24-34.
9. Savchuk, S.I., 2007. Fundamentals of the theory of competitiveness: monograph. Mariupol, Renata, 2007, 520 p.
10. Vergun, V.A., Kredisov, A.I., Berezovenko, S.M. and others, 2009. International business: a textbook for students. 2d ed. Kyiv, Kyiv. univ., 623 p.
11. Kozenkov, D.E., 2013. Analysis of Steel Ukraine: current problems and ways of development. *Efficient economy*. [Online] 8. Available from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_8_9
12. Amosha, A.I., 2013. Ukrainian metallurgy: modern challenges and development prospects: monograph. Donetsk, Ins-t ekonomiki prom-sti, 114 p.
13. Azoiev, G.P., 2000. Competitive advantages of a company. Moscow, "Tipografiya "Novosti" 256 p.
14. Fyliuk, G., 2013. Problems and way of increase of ukrainian companies' competitiveness under globalization // *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya: Ekonomika*. [Online] 151, 5-8. Available from: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2013/151-10/1>
15. Shvydanenko, A.A., 2007. Global competitiveness: theoretical and applied aspects: monograph. Kyiv, KNEU, 2007, 312 p.
16. Kalinina, V.N. & Pankin, V.F., 1998. Mathematical statistics. 2d ed. Moscow, Higher Education, 332 p.
17. Adamanova, Z.O., 2005. Innovative strategies of economic development in the conditions of globalization: monograph. Simferopol, KRYMUCHPEDGYH, 504 p.
18. Kostyuk, L.A., 2012. Theoretical and methodological foundations for competitiveness evaluation, *Zbírnik naukovykh prats' Tavriys'kogo derzhavnogo agrotekhnologichnogo universitetu. (Yekonomichni nauki)*, Volume 2, 22-30.
19. Klimenko, S.M., Dubrova, A.S. Barabas, D.O., 2006. Management of competitiveness of the enterprise: teach. guidances. Kiyv, KNEU, 527 p.
20. Pogrebnyak, D., 2011. Diagnostic Techniques competitiveness of enterprises. *Problemi pidvishchennya yefektivnosti infrastrukturi. Zbírnik naukovykh prats'*, 32, 45-51.
21. Sokolov, L.V. & Veryasova, G.M., 2011. Experience evaluating the competitiveness of enterprises: Theory and graphics support, *Aktual'ni problemi yekonomiki*, 12, 289-302.
22. Gradova, A.P., 1999. Economic Strategy of the firm. St. Petersburg, Spetslyteratura, 589 p.
23. *Scientific and innovation activity in Ukraine in 2015. Statistical Collection. 2016*, K.: State Statistics Committee of Ukraine, 2016, 257 p.
24. Dan'ko, M., 2007. Reorganization of enterprises in the context of forming corporate structures, *Yekonomika Ukraïni*, 1, 64-70.
25. Kaparulina, I.M., 2015. Enterprise development: concept and technology research: Monograph, Kyiv, Lear-K, 432 p.

EXTENDED ABSTRACT IN ENGLISH AND REFERENCES (IN LATIN): TRANSLATION / TRANSLITERATION / TRANSCRIPTION

O. Zhykhor, Doctor of Science (Economic), Professor
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Kharkiv, Ukraine,
D. Zherlitsyn, Doctor of Science (Economic), Associate Professor
Zaporizhzhya Institute of Economics and Information Technologies, Zaporizhzhya, Ukraine
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2017/193-4/1>
p. 6-11

MACROECONOMIC TRENDS OF THE TRANSFORMATION ECONOMIC SYSTEM OF UKRAINE

The periods of the Ukrainian transitional economic system based on key macroeconomic indicators are classified. The following classification of transformation periods is proposed: primary accumulation of capital and transformation crisis (1990-1995), the beginning of active market transformations (1996-2000), gradual overcoming of the consequences of the transformation crisis and the improvement of market and regulatory institutions (2001-2013), the final period transformation of production relations (2014 till now).

The macroeconomic tendencies of the functioning and development of the Ukrainian economy under the conditions of transformation since 1990 till 2015 have been investigated. The results of the analysis proved have that the period of permanent decline and the build-up of the transformation crisis is completely ceased. A stable structure of the economic system has been formed (in the spheres of economic activity, trends in social and demographic statistics, indicators of efficiency and openness of the economy).

The specific problems of functioning of modern Ukrainian transformational economic system are determined. Key problems include a significant reduction in recent years of social and demographic indicators (real wages and population), increased inflation, a reduction in industrial production and proportion exports to GDP. However, the irreversibility of structural changes in the economy has created the conditions for the final reform of the productive forces based on the transition to a new technological mode of production.

1. Kolhanov, A.Y., 2011. Comparative economics [Ekonomycheskaya komparatyvystyka], YNFRA-M, Moscow.
2. Lysenko, Yu.H., 2012. Finance: modern paradigm, methodology and management tools [Finansy: suchasni paradyhma, metodolohiya y instrumenty upravlinnya], TOV "Yuho-Vostok, Ltd", Donetsk.
3. Statistical information. State Statistics Service of Ukraine. 2017. Available at: <http://ukrstat.gov.ua>. (accessed 11 May 2017).
4. Hryaznova, A.H., Markyna and E.V., Sedova, M.L., 2012. Finance [Fynansy], "Fynansy y statystyka", Moscow.
5. Ahyeyev, O.I., Bazylevych, V.D. and Bodrov, V.H., 2010. The philosophy of money in an era of financial civilization [Filosofiya hroshey v epokhu finansovoyi tsyvilizatsiyi], National Bank of Ukraine, Kyiv.
6. Chukhno, A.A., 2010. Economic theory. Volume 2 [Ekonomichna teoriya. Tom 2], "VIPOL", Kyiv.
7. Bazylevych, V.D., Popov, V.N., Bazylevych, Ye.S. and Grazhevskaya, N.I., 2009. Economic theory: political economy [Ekonomycheskaya teoriya: polytekonomya], Rybary, Moscow; Znannya, Kyiv.
8. Joseph, E. Stiglitz, 1999. Whither reforms? Ten years of the Transition (Keynote Address. World Bank Annual Bank Conference on Development Economics, Washington, D.C., April 28-30 1999). Available at: https://www8.gsb.columbia.edu/faculty/jstiglitz/sites/jstiglitz/files/1999_4_Wither_Reform.pdf (accessed 11 May 2017).
9. Grigoriev, Leonid M., Buryak, Eugenia V. and Golyashev, Alexander V., 2016. The Transition of Ukraine's Economy, Problems of Economic Transition, Vol. 58, No. 3, pp. 256-283, DOI: 10.1080/10611991.2016.1200394

R. Zadorozhna, PhD in Economics, Associate Professor
Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva, Ukraine
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2017/193-4/2>
p. 11-21

HISTORICAL TRAJECTORIES OF THE FINANCIAL SECTOR DISPLAY IN THE SYSTEM OF NATIONAL ACCOUNTS

This article examines the evolution of approaches to the financial sector display as a part of the economy on the conceptual basis of the System of National Accounts. The main prerequisites for the formation of SNA are revealed. The formation of the methodology of national accounting and the impact of the development of economic theory on it are traced. The role and interconditionality of the Keynes' macroeconomic theory as a methodological basis of the SNA and the SNA as an empirical basis of macroeconomics are defined. The international standards SNA-1953, SNA-1968, SNA-1993 and SNA-2008; the features of presentation of the financial sector and its subsectors composition in standards are analysed.

1. Studenski, P., 1958. The Income of Nations. Theory, Measurement, and Analysis: past and present. New York: New York University Press, pp. 554.
2. Copeland, Morris A., 1952. A Study of Money flows in the United States. New York: National Bureau of Economic Research.
3. Bos, F., 2011. Three Centuries of Macro-Economic Statistics. *MPRAPaper*, nr. 35391. Available at: https://mprapaper.uni-muenchen.de/35391/1/Three_centuries_macro-economic_statistics.pdf.
4. Bos, F., 2006. The National Accounts as a Tool for Analysis and Policy. *MPRAPaper*, nr. 1235. Available at: https://mprapaper.uni-muenchen.de/1235/1/MPRA_paper_1235.pdf.
5. Bos, F., 1993. Standard National Accounting Concepts, Economic Theory and Data Compilation Issues; on Constancy and Change in the United Nations-Manuals on National Accounting (1947, 1953, 1968, 1993). *National*

Accounts Occasional Paper (Statistics Netherlands, Voorburg), No. 61. Available at: [file:///C:/Users/%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81/Downloads/1993-061-p30-pub%20\(13\).pdf](file:///C:/Users/%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81/Downloads/1993-061-p30-pub%20(13).pdf).

6. Vanoli, A., 2005. *A History of National Accounting*. Amsterdam: IOS Press.
7. Vanoli, A., 2014. National Accounting at the beginning of the 21st century: Wherefrom? Whereto? *EURONA: Eurostat review on National Accounts and Macroeconomic Indicators*, 1, pp. 9-38. Available at: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5787105/KS-GP-13-001-EN.PDF/d30343a8-1e48-4119-8ea8-e13e1ad321d6>.
8. Wilson, K., 2006. The architecture of the System of National Accounts: A three-way international comparison of Canada, Australia, and the United Kingdom. In *A New Architecture for the U.S. National Accounts*. D.W. Jorgenson, J.S. Landefeld, and W.D. Nordhaus (eds.). The University of Chicago Press. NBER Studies in Income and Wealth. Volume 66, p. 113–142. DOI: 10.3386/w11106.
9. Carson, Carol S., Laliberte, L., 2001. *Manuals on Macroeconomic Statistics: A Stocktaking to Guide Future Work*. Intern. Monetary Fund. Without place: [s. n.], Nov., p. 22. Available at: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/30/Manuals-on-Macroeconomic-Statistics-A-Stocktaking-to-Guide-Future-Work-15484>.
10. Ruggles, N.D., Ruggles, R., 1970. *The Design of Economic Accounts*. Cambridge, MA: NBER.
11. Ruggles, N.D., Ruggles, R., 1999. National accounting and economic policy: the United States and UN systems. Edward Elgar, Cheltenham, U.K. and Northampton, MA., p. 576.
12. Ruggles, R., 1990. A Note on the Revision of the United Nations System of National Accounts. *Review of Income and Wealth*, Series 36, Number 4, pp. 413-420.
13. Eydelman, M.R., 1961. Opyit sostavleniya otchetnogo mezhotraslevogo balansa proizvodstva i raspredeleniya produktii v narodnom hozyaystva SSSR. *Vestnik statistiki*, 7., pp. 9-31.
14. Eydelman, M.R., 1966. *Mezhotraslevoy balans obschestvennogo produkta (Teoriya i praktika ego sostavleniya)*. Moskva: Statistika, p. 375.
15. Morozova, I.A., 1961. *Balans narodnogo hozyaystva i metody ego postroeniya*. Moskva: Gosstatizdat, p. 144.
16. Ponomarenko, A.N., 2002. *Retrospektivnye natsionalnyie scheta Rossii: 1961-1990*. Moskva: Finansyi i statistika, p. 256.
17. Herasymenko, S.S., Holovko, V.A., Nikitina, I.M., 2005. *Systema natsionalnykh rakhunkiv: navch. posibnyk*. Kyiv: IVTs Derzhkomstatu Ukrainy, p. 217.
18. Holovko, V., 2011. *Systema natsionalnykh rakhunkiv Ukrainy: vchora, sohodni, zavtra*. *Visnyk NBU*, 4, pp.3-6.
19. Ivanov, Yu.N. (red.), 2005. *Osnovy natsionalnogo schetovodstva (mezhdunarodnyy standart): uchebnik*. Moskva: INFRA-M, p.479.
20. Ivanov, Yu.N., 2012. Istoriya vzniknoveniya i razvitiya sistemy natsionalnyih schetov. *Voprosy statistiki*, 8, pp. 79-83.
21. Momotiuk, L.I., 2013. Rol systemy natsionalnykh rakhunkiv u statystytsi finansiv. *Ekonomika Kryima*, 1(42), pp. 53-58.
22. Motorny, R. M., 1998. *Metodolohichni osnovy perekhodu makroekonomichnoi statystyky Ukrainy do mizhnarodnykh standartiv: Avto-ref. dys. d-ra ekon. nauk: 08.03.01*, Kyivskyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet, p. 32.
23. Motorny, R.M., Motorny, T.M., 2001. *Systema natsionalnykh rakhunkiv: navch. posibnyk*. Kyiv: KNEU, p. 336.
24. Plyishevskiy, B., 2014. Teoreticheskie istoki SNS: osnovnyie etapy iformirovaniyae printsiptov i metodologi. *Ekonomist*, 6, pp. 37-48.
25. Ryabushkin, B.T., 1969. *Sistema natsionalnykh schetov v zarubezhnoy statistike*. Moskva: Statistika, p. 179.
26. Ryabushkin, B.T., 2002. *Natsionalnyie scheta i ekonomicheskies balansyi*. Moskva: Finansyi i statistika, p. 256.
27. Kovalenko, Yu.M., 2013. *Instytualizatsiia finansovoho sektoru ekonomiky: monohrafiia: Nats. un-t derzh. podatk. Sluzhby Ukrainy*. Irpin: Nats. un-t DPS Ukrainy, p. 606.
28. Kovalenko, Yu., 2015. *Finansovyy sektor v finansovoy sisteme ekonomiki: teoreticheskiy aspekt*. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika*, Vyp. 6, pp. 35-42. <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/171-6/7>
29. Yefymenko, T.I., Yermoshenko, M.M.(red.), 2014. *Finansy instytutsiinykh sektoriv ekonomiky Ukrainy*. Kyiv: DNNU "Akad. fin. upravlinnia", p. 584.
30. Riazanova, N.S., Fedosov, V.M., 2017. *Finansove rakhivnytstvo yak informatsiino-infrastrukturna pidsystema suchasnoi makroekonomiky*. *Finansy Ukrainy*, 1, pp. 26-51.
31. United Nations, European Commission, International Monetary Fund, Organisation for Economic Cooperation and Development, World Bank. (2009). *System of National Accounts 2008*. New York, pp. Ivi, 662. Available at: <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008.pdf>.
32. Kuznets, S., 1934. *National Income, 1929-1932*. New York: National Bureau of Economic Research, Bulletin 49, pp. 1-12. Available at: <http://www.nber.org/chapters/c2258>.
33. United Nations, European Commission, International Monetary Fund, Organisation for Economic Cooperation and Development, World Bank. (1993). *System of National Accounts 1993*. Brussels/Luxembourg, New York, Paris, Washington, D.C., pp. il, 814 p. Available at: <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/1993sna.pdf>.
34. United Nations Statistics Division. Available at: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/hsna.asp>.
35. Keynes, J.M., 1936. *The General Theory of Employment, Interest, and Money*. London: Palgrave Macmillan, p.470.
36. Keynes, J.M., 1940. *How to Pay for the War: A Radical Plan for the Chancellor of the Exchequer*. Macmillan, London, p. 88.
37. Stone, R., League of Nations. Committee of Statistical Experts. 1947. *Measurement of National Income and the Construction of Social Accounts: Report of the Sub-committee on National Income Statistics of the League of Nations Committee of Statistical Experts*. United Nations, Geneva. *Studies and Reports on Statistical Methods*, no. 7, p. 116. Available at: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/1947NAreport.pdf>.
38. United Nations Economic and Social Council. 1952. *A System of National Accounts (Memorandum prepared by the Secretary-General on the Report of the Committee of National Income Experts): Item 9 of the provisional agenda of the Seventh session of Statistical Commission*. New York, 12 November 1952. Available at: <https://unstats.un.org/unsd/statcom/7th-session/documents/doc53/1953-147-NationalAccounts-E.pdf>.

39. United Nations. Department of Economic Affairs. Statistical Office. 1953. A System of National Accounts and Supporting Tables. Studies in Methods, Series F, No. 2. UN, New York. Available at: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/1953sna.pdf>

40. United Nations. Department of Economic and Social Affairs. Statistical Office. 1968. A System of National Accounts. Studies in Methods, Series F, No. 2, Rev. 3. UN, New York. Available at: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/1968sna.pdf>.

41. Financial Stability Board, International Monetary Fund. 2009. The Financial Crisis and Information Gaps: Report to the G-20 Finance Ministers and Central Bank Governors. IMF Staff and the FSB Secretariat, October 29, 2009. Available at: <http://www.imf.org/external/np/g20/pdf/102909.pdf>.

42. UNECE/OECD/Eurostat, 2008. Report on measuring sustainable development: statistics for sustainable development, commonalities between current practice and theory. Working Paper ECE/CES/2008/29. Available at: <https://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/2008/29.e.pdf>.

43. Stiglitz, J.E., Sen, A., Fitoussi, J.-P., 2009. Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Available at: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/118025/118123/Fitoussi+Commission+report>.

44. Van de Ven, P., 2014. Vnedrenie SNS 2008 i osnovnye vyzovy budushhego razvitiya nacional'nyh schetov. Available at: http://www.cisstat.com/sna2008/Peter%20van%20de%20Ven%20The%20Implementation%20of%20the%202008%20SNA%20and%20the%20Main%20Challenges_rus.pdf.

45. International Monetary Fund., 2008. Monetary and financial statistics: compilation guide. Washington, D.C. Available at: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/mfs/manual/rus/mfsmr.pdf>.

N. Ignatovich, PhD in Economics, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2017/193-4/3>
p. 21-25

ECONOMY OF UKRAINE REFORMATION IN CONTEXT OF ITS MODERNIZATION

The article deals with the influence of economy reformation on process of its modernization and possibilities of movement to postindustrial society in Ukraine. The features of western economy modernization and distinctions of economy transformations factors and motivations are considered in Ukrainian and Western economies. The necessity of Ukrainian economy neoindustrialization is shown. Causes of economic reforms negative results in Ukraine are analyzed, conditions of its removal are defined.

1. Zvyeryakov, M.I., 2015. Ekonomichna teoriya v umovah istorychnykh vyklykiv. Materialy II Mizhnarodnoyi naukovo-praktychmoyi konferencii "Paradygmalni zrushennya v ekonomichniy teorii XXI st.", K., Vol. 1, pp. 14-19.

2. Veber, M., 1990. Izbrannye proizvedeniya. Moscow.

3. Halchinskiy, A.S., 2010. Ekonomichna metodolohiya. Logika onovlennya: Kurs lekciy. K.

4. Eshhenko, P.S. and Arseenko, A.G., 2012. Kuda dvizhetsya globalnaya ekonomika v XXI veke? K.

5. Panarin, A.C., 2006. Narod bez elity. Moscow.

6. Inozemtsev, V.L., 1998. Za desyat let. K kontsepcii postekonomicheskogo obshchestva: Nauchnoe izdanie. Moscow.

7. Stiglits, Dzh., 2011. Krutoe pike: Amerika i novyy ekonomicheskiy poryadok posle globalnogo krizisa. Moscow. DOI: <http://dx.doi.org/10.9783/9780812204933.139>

8. Heyets, V.M., 2006. Suspilstvo, derzhava, ekonomika: fenomenolohiya vzayemodiyi ta rozvytku. K.

S. Kafka, PhD in Economics, Associate Professor
Ivano-Frankivsk National Technical University of oil and gas, Ivano-Frankivsk, Ukraine
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2017/193-4/4>
p. 25-29

ACCOUNTING OF THE INNOVATION OPERATIONS

The main points of innovation of enterprises, the requirements for innovation, sources of funding, stages of the life cycle of product innovation, the order of recording transactions of innovative character were researched. The article addresses the theoretical and methodological foundations of innovation activity and its economic nature and sources of their formation. The order of business operations related to innovative activity in the accounting system has been investigated, based on it the recommendations on improving the method of accounting and innovations have been suggested, particularly those embodied in current assets and generated by targeted funding. The method of analysis and synthesis, comparison and grouping, induction and deduction to generalize and systematize theoretical approaches researchers on innovation activity have been used. The results of research aim at improving the reliability and efficiency of accounting, which will strengthen the effectiveness of all activities and cash flow management innovation to cover the cost of acquisition (creation) of fixed assets of enterprises.

1. Heynts, V.N., 2015. Innovative Ukraine 2020: national report. Kiiv: NAS of Ukraine.

2. Zagorodny, A., Chubay, V., 2010. Innovation as a Strategic Analysis object.: Scientific Economic Journal: Recent economic problems. number 9 (111) – 337 p.

3. Katyhrobova, A., 2013. Development of the theory of innovation in the context of institutionalism. Kiiv: Visn. Kiev. nat. university named Taras Shevchenko. Series "Economy". № 146. – p. 39-42. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2013/146-5/11>

4. Miroshnichenko, O., 2013. Innovative activity of industrial enterprises of Ukraine: State and Trends. Kiiv: Visn. Kiev. nat. university named Taras Shevchenko. Series "Economy". № 151. – p. 73-78. DOI: dx.doi.org/10.17721

5. Zhukovskaya, E., 2007. *Problems and ways of development of innovative activity of subjects of business*.: Accounting and analysis. No. 5. – P. 46-49.
6. State Statistics Service of Ukraine, 2010. *According to the State Statistics Service of Ukraine*.: <http://ukrstat.org>.
7. Belyaev, G., 2012. *The role of information support in implementing innovative elements of the mechanism of resource industry*. Ternopil: Publishing and printing center of Ternopil th. economy. Univ "Economic Thought". Vol. 10. – Part 4 – 446 p.
8. Volkov, A., Denisenko, M., Hretchak, A., 2004. *Economy and organization innovation*. Kiiv: Publishing House "professional". 960.
9. Ministry of Finance of Ukraine, 1999. *NAS 15 "Income"*. Kiiv: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>.

V. Kozyuk, Doctor of Science (Economic), Professor,
O. Dluhopolskyi, Doctor of Science (Economic), Professor
Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2017/193-4/5>
p. 30-37

POWER DISTANCE AND VALUE ORIENTATIONS INFLUENCE ON OLIGARCHISM AND CRONY-SECTORS DEVELOPMENT IN MODERN ECONOMIC SYSTEMS

Article deals with the hypothesis that competition pressure is important precondition of forming market limitation for transformation of hierarchical behavior models in oligarchic structures that paralyze social and economic development. Oligarchic models probably will arise up where the cultural background will assist as attitude toward imperious power distances.

The connection between oligarchic economies and crony-sectors development, which includes industries with domination of rent-seeking behavior, is made in research. The relationship between power distance and some indicators of socio-economic development, value orientations of economic systems is analyzed. The correlation-regression analysis of power distance and crony capitalism dependence has been carried out. The fact of direct connection between the index of power distance and index of crony-capitalism is empirically confirmed ($R^2 = 0,4421-0,4552$).

The existence of "bad locked circle", associated with tolerance of hierarchies, is debated. The conclusions about fact that cultural factors of hierarchical society's formation have direct effect on the spread in the economic system crony sectors and weak institutions are made

1. Volhonsky, B., 2008. *Rise and fall of "tigers" and "dragons"*. Available at: <http://www.russ.ru/pole>.
2. Helman, V.Y., 2010. *The logic of "private capitalism": big oil, big business and big policy in Russia* // *Economy and Institutes*. M., pp. 172-191.
3. North, D.C., Wallis, J.J., Weingast, B.R., 2009. *Violence and social orders: a conceptual framework for interpreting recorded human history*. N.Y.: Cambridge University Press.
4. Sorj B., Martuccelli D., 2014. *The Latin American challenge: social cohesion and democracy*. L. 288 p.
5. de Soto, H., 2017. *The mystery of capital. Why capitalism triumphs in the West and fails everywhere else?* K. 232 p.
6. Acemoglu, D., Robinson, J.A., 2016. *Why nations fail? The origins of power, prosperity and poverty*. K. 440 p.
7. Acemoglu, D., Robinson, J.A., 2015. *Economic origins of dictatorship and democracy*. M. 512 p.
8. Acemoglu, D., 2008. Oligarchic versus democratic societies. *Journal of the European Economic Association*, 6(1), pp. 1-44. <http://dx.doi.org/10.1162/JEEA.2008.6.1.1>
9. Evans, P., 1995. *Embedded autonomy: states and industrial transformation*. Princeton: Princeton University Press.
10. Haber, S., 2003. It wasn't all Prebisch's fault: the political economy of Latin American industrialization. *Working Paper Stanford University*.
11. Lopes, Harsia A.I., 2017. Oligarchic policy in Latin America. Available at: <https://voxukraine.org>.
12. Kozyuk, V.V., 2014. Quality of institutions and deviation of exchange rates from PPP: implications for economic growth. *Journal of European Economy*, 13(1), pp. 3-19.
13. Kozyuk, V.V., 2016. Financial development, foreign exchange reserves and political regimes in commodity economies. *Economic Theory*, 3, pp. 82-102.
14. Aslund, A., 2005. Comparative oligarchy: Russia, Ukraine and the United States. *Studies & Analyses*, 296, pp. 1-17.
15. Hellman, J.S., 1998. Winners take all: the politics of partial reform in Post-communist transitions. *World Politics*, 50, pp. 203-234. <http://dx.doi.org/10.1017/S0043887100008091>
16. Konchyn, V., Horban, Y., 2016. Economic point of bifurcation for Ukrainian oligarchic state in the stationary bandit model. Available at: <http://mpira.ub.uni-muenchen.de/70953>.
17. McGuire, M., Olson, M., 1996. The economics of autocracy and majority rule: the invisible hand and the use of force. *Journal of Economic Literature*, 34, pp. 72-96. http://dx.doi.org/10.1007/978-1-349-26284-7_3
18. Bazylevich, V.D., Grazhevskaya A.O., 2016. Rental relations in the modern market economy: meaning and mechanisms of regulations. *Banking*, 2(139), pp. 43-57.
19. Grazhevskaya, N., 2016. Comparative analysis of economic systems: specificity and evolution. *International Journal of Tbilisi University*, 1(13), pp. 28-33.
20. Maslow, A.O., Kolyadich, O.I., 2003. Monopolization of Ukrainian industry at the end of XIX – beginning of XX century. *Scientific papers. Economics*, 8, pp. 34-41.
21. Grazhevskaya, N., Trokhymenko, V., Grazhevskaya, A., 2016. Premises and Economic Consequences of Rent-Seeking Behavior on the Banking Service Market in Ukraine. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, 2(179), pp. 16-21.
22. Grazhevskaya, N., Virchenko, A., Grazhevskaya, A., 2015. The Effects of Rent-Seeking Behavior on the Efficiency of Fiscal Policy in Ukraine. *Procedia Economics and Finance*, 27, pp. 274-287.

23. Soskin, O., 2014. The model of economy and business-environment development: the logic of euro integration changes. In: *Economy of enterprises: theory and practice: Materials of international science and practice conference* (10.10.2014). K., pp. 43-48.
24. Kozyuk, V.V., Shimanska, O. P. (2013). The political economy of oligarchic economics. *Herald of TNEU*, 3, pp. 97-104.
25. Kozyuk, V.V., 2017. NBU tomorrow: from the "embraces" of oligarchic octopus – to the printing press? *Economical truth*, 17 May. Available at: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns>.
26. Dluhopolskyi, O.V., 2015. The welfare state and quality of life: Nordic countries experience and Ukrainian reality. *Social-economic problems and state*, 2(13), pp. 294-302.
27. *Corruption Perceptions Index* 2016. Available at: <http://www.transparency.org/cpi2015>.
28. *People and corruption: Europe and Central Asia* 2016. Available at: <http://www.transparency.org>.
29. *Geert Hofstede*. Available at: <https://geert-hofstede.com/research.html>.
30. Hofstede, G., 2001. *Culture's consequences: comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations*. Thousand Oaks CA: Sage Publications.
31. Hofstede, G., Hofstede, G.J., Minkov, M., 2010. *Cultures and organizations: software of the mind*. McGraw-Hill.
32. *Geert Hofstede and his theory of culture changes: overview information*. Available at: <http://news.telcelangue.com/ru/2011/10/hofstede-cultural-theory>.
33. *Power Distance Index. Geert Hofstede cultural dimensions. Clearly cultural: making sense of cross cultural communication*. Available at: <http://www.clearlycultural.com>.
34. *Human Development Reports* 2016. Available at: <http://hdr.undp.org>.
35. *The Worldwide governance indicators project*. Available at: <http://info.worldbank.org/governance>.
36. *World Values Survey Code Book*, ICPSR 6160. Ann Arbor, Midi, 2015.
37. Metscher, D. S., Smith, M., Alghamdi, A., 2009. Multi-cultural factors in the crew resource management environment: promoting aviation safety for airline operations. *Journal of Aviation / Aerospace Education & Research*, 18(2). Available at: <http://commons.erau.edu/jaaer/vol18/iss2/6>.
38. Popper, K., 1994. *The open society and its enemies*. Vol.I. K. 444 p.
39. Popper, K., 1994. *The open society and its enemies*. Vol.II. K. 494 p.
40. Kohn, M.L., 1969. *Class and conformity: a study in values*. The Dorsey Press, Homewood, IL.
41. *Our Crony-capitalism Index: the party winds down*. Available at: <https://www.economist.com/news/international>.
42. Melnichuk, V.G., 2013. *Oligarchs are tearing down the country*. Available at: <https://argumentua.com>.
43. *Comparing crony capitalism around the world*, IMF. Available at: www.economist.com.
44. Hollingsworth, M., Lansley, S., 2016. *Londongrad. From Russia with cash*. K. 312 p.

G. Pruntseva, PhD in Economics

PO "Institutional reforms"

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2017/193-4/6>

p. 38-43

THE ESSENTIAL FOUNDATIONS OF EFFECTIVE FUNCTIONING OF FOOD SECURITY MECHANISM

In the current economic conditions, the implementation of the food sector development programs and effective functioning of the food supply lead to the need to improve the implementation tools of food security mechanism. For the efficient functioning of food security mechanism, all components of the mechanism must be in balance. The effective interaction of agricultural sector management system, agricultural insurance markets, rural development programs and other elements of the regulation mechanism of agricultural sector are capable of providing the required volume of agricultural production to ensure the population's basic supply of food. Prominent ukrainian scientists P. Sabluk, V. Vlasov, N. Basiurkina, Z. Bondar, H. Dzhumaheldieva, Yu. Diatlova, V. Kyfiak, Yu. Lopatynskyi, P. Lopatiuk, H. Mazur, L. Moldavan, V. Osetsky, A. Pisotskyi, N. Savina, N. Seperovich, O. Shevtsov, M. Shevchenko, O. Varaksina dedicated their work to the problems of the implementation of the food security mechanism. A. Pisotskyi says that the economic relations require the regulation that represents a set of state and market – competitive indicators of impact on the socio – economic process of society. Z. Bondar notes that the main components of complex food security mechanism are the separate mechanisms incorporated in the system of organizational, institutional, legal, social, financial, information, analytical and scientific and methodological tools that need to be used in combination to improve efficiency and achieve major public policy objectives of food security. N. Basiurkina distinguishes economic, technological and environmental, organizational and social subsystem of food security mechanism. O. Varaksina focuses on the economic, social, environmental, legal, organizational and administrative components of food security mechanism. All components defined in the above studies should be considered significant when assessing the effectiveness of the functioning of the food security mechanism. Based on the analysis, we can conclude that the necessary components of food security mechanism are the following components: organizational (organizational measures for ensuring effective mechanism), institutional (formation of institutions for implementation of the main functions of the mechanism), legal (formation of a regulatory framework to ensure effective functioning of mechanism), finance and economic (providing formation and implementation of economic instruments and creation of conditions for attraction of financial resources), infrastructure (providing formation and implementation of infrastructure instruments), scientific and methodical (development of scientific and methodical bases of effective functioning of mechanism), social and labor (providing the availability of food for all social groups) components.

1. Basiurkina, N.Y., 2012. Orhanizatsiino-ekonomichnii mekhanizm zabezpechennia prodovolchoi bezpeky Odeskoho rehonu. *Ekonomiczni innovatsii*, 47, pp. 23-37.
2. Bondar, Z.K., 2015. Naukova zasady pobudovy derzhavnikh mekhanizmv zabezpechennia prodovolchoi bezpeky Ukrainy, II Mazhnarodna naukovopraktichna konferentsiia "Upravlinski nauky v suchasnomu sviti", 1, pp. 29-32.
3. Varaksina, O.V., 2016. Formuvannia organizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu prodovolchoi bezpeky: avtoref. dys. kand. ekon. nauk: spets. 08.00.03 "Ekonomika ta upravlinnia natsionalnim gospodarstvom", Poltava, p. 20.
4. Danilov – Danilian, V., 2003. Ustoichivoie razvitiie – problema vyzhivaniia cheloveka. *Chelovek*, 5, pp. 52-57.
5. Diatlova Yu.V., 2013. Mekhanizm rozvytku systemy zabezpechennia prodovolchoi bezpeky promyslovoho rehonu, pp. 90-94.

6. Kyfiak, V.I., 2011. Sutnist instytutitsiinoho mekhanizmu rozvytku ahrarnykh pidpriemstv Available at: http://www.confcontact.com/20111222/3_kifyak.php.
7. Lopatynskiy, Yu.M., Kyfiak V.I., 2014. Rozvytok ahrarnoho sektora natsionalnoi ekonomiky na instytutitsiynikh zasadakh [monohrafiia], Chernivetskyi nats. un-t, Chernivtsi, p. 248.
8. Lopatiuk, P.I., 2013. Orhanizatsiino-ekonomichniy mekhanizm zabezpechennia vyrobnytstva ahrarnoi sfery Ukrainy v suchasnykh umovakh. Available at: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/209/1/Orhanizatsiino-ekonomichniy%20mekhanizm%20zabezpechennia%20vyrobnytstva%20ahrarnoi%20sfery%20ukrainy%20v%20suchasnykh%20umovakh.pdf>.
9. Mazur, H.F., 2012. Finansovo-ekonomichniy mekhanizm formuvannia konkurentnykh perevah APV. Available at: <http://intkonf.org/k-e-n-mazur-g-f-finansovo-ekonomichniy-mekhanizm-formuvannia-konkurentnih-perevag-apv/>.
10. Moldavan, L., 2014. Agroekolohichni chynnyky prodovolchoi bezpeky krainy, Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenko, 163, pp. 46-51. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2014/163-10/9>.
11. Nemchenko, V.V., 2012. Prodovolcha bezpeka Ukrainy, Zbirnyk naukovykh prats VNAU, 4 (70), pp. 179-183.
12. Osetskyi, V., Prylutskyi A., 2013. Priorytetni napriamky derzhavnoho rehuliuвання ahrarnoho rynku, Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenko, 146, pp. 56 – 60. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2013/146-5/16>.
13. Pisotskyi, A.A., 2012. Orhanizatsiino-ekonomichni zakhody udoskonalennia rynkovoho rehuliuвання ahrarnoho vyrobnytstva, Naukivi pratsi Poltavskoi derzhavnoi akademii, pp. 106–112.
14. Savina, N.B., 2014. Orhanizatsiino-instytutitsiyniy mekhanizm derzhavnoho upravlinnia investytsiamy u ekonomiku krainy, II Mazhnarodna nauko-vo-praktichna konferentsiia "Derzhavne upravlinnia I mistseve samovriaduvannia: aktualni problemy ta shliakhy ikh vyrishennia", pp. 17-19.
15. Seperovich, N., Shevtsov O., 2002. Prodovolcha bezpeka v Ukraini: stan, problemy, shliakhy vyrishennia, Proekt "Ahrarna polityka dlia ludskoho rozvytku", 11, p. 44.
16. Shevchenko, M.M., Bondar, Z.K., 2016. Teoretyko-metodolohichni zasady rozroblennia ta funktsionuvannia mekhanizmiv zabezpechennia prodovolchoi bezpeky Ukrainy na suchasnomu etapi derzhavnoho budivnitstva, 17, pp. 96 – 103.
17. Food security, International food policy research institute. Available at: <http://www.ifpri.org/topic/food-security>.

A. Cherednik, PHD student

Simon Kuznets Kharkov national university of economics, Kharkov, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2017/193-4/7>

p 43-50

THE IMPROVEMENT OF THE CONCEPT OF THE EFFICIENCY OF VENTURE BUSINESS'S ATTRACTION

The concept of the efficiency of venture business's attraction was developed in the article. The theoretical foundations of venture business's concept were explored, four approaches to venture business's understanding were singled out, and its own definition which fully reflects the essence was developed in the investigation. According to the author's opinion venture business means business activity under which there is a risk investment's infusion in scientific and innovative development of enterprise that operates in high-tech industry, which tends to potential growth. Author examines the existing approaches to the concepts of effect and efficiency and revealed that efficiency is the ratio of the effect obtained to the costs incurred to achieve it. Also, the author developed the concept of effectiveness of venture business's attraction. The author emphasizes that the effectiveness of venture business's attraction should be understood as the ratio of the economic effect received from the business activity under which there is a risk investment's infusion in scientific and innovative development of enterprise that operates in high-tech industry, which tends to potential growth, and wasted resources that carries a potential investor during the implementation of such business activity.

1. Reference. (venture). 2015. Dictionary of the English Language. 4th ed. Houghton Mifflin Company. 960 p.
2. Reference. (venture business) in Merriam-Webster [online] Springfield: Merriam-Webster, Inc. Available at: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/venture> [Accessed 1 May 2017]
3. Tidell, J.B., 1986. *Bibleby Books; 9th ed.* Baylor university press. 116 p.
4. Business Dictionary. 2013. Cambridge.- Finance Inc. 637 P.
5. BVCA Private Equity Explained. 2014. BVCA [online] London. Lancaster Place. Available at: <http://www.bvca.co.uk/privateequityexplained.aspx> [Accessed 11 Nov 2016]
6. BVCA Annual review 2013/14. 2014. BVCA [online] London. Lancaster Place. Available at: <https://www.yumpu.com/en/document/view/19223112/annual-review-2013-14-bvca-admin/9> [Accessed 11 Nov 2016]
7. Little book of Private Equity. 2010. EVCA [online] Brussels, Available at: <http://www.evca.eu/media/19732/Little-book-of-Private-Equity.pdf> [Accessed 11 March 2017]
8. Law of Ukraine "On Collective Investment Institutions"/ 2001. Kiev. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>. [Accessed 21 May 2017]
9. Kuzmin, O., Naychuk-Khrushch, M.B., Hook, A.V. 2011. *Venture business: management and features of development.* Lviv. ZUKTS. 194 p.
10. Voitov, I.V., Anyschuk, V.M., Hryshanovych, A.P., Talochka, N.K., 2011. *Innovation and venture business: manual.* Minsk. "BelYSA". 188 p.
11. Vishnevskaya, V.O., 2010. *Venture business as a source of innovative financing engineering companies in economic development of Ukraine.* Investment: Practice and Experience № 4. Kiev. Condor. P. 27-30.
12. Mavridu, V.U., 2012. *Methodological aspects of industrial development.* Taurian Economic Journal № 3-4. Simferopol. Crimean Business Institute. P. 76 -80.

13. Naumova, E., 2016. *Management of the enterprise's investment activity in the conditions of crisis phenomena*. Bulletin of the National University of Taras Shevchenko. Economica. 4 (181) [online]. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/181-4/6>
14. Zinchenko, A.P., Il'chuk, V.P., Radziyevska, L.F., Yevtushenko, V., 2014. *The state of organizational forms of venture business and its infrastructure in the world and in Ukraine*. Kyiv: NDISEP. 80 p.
15. Kissel, V.L., Sadlovskyy, R.V., 2014. *Venture business in Ukraine, its state and characteristics* Innovation № 8. [online] Lviv. Available at: http://www.rusnauka.com/13_NPN_2014/Economics/65283.doc.html. [Accessed 5 May 2017]
16. Nykkonen, A.I., Rodyonov, I.I., 2014. *Venture capital and direct investment in the innovative economics*. 1st ed. St. Petersburg. Rabbi. 171 p.
17. Antoniuk, L.L., Poruchnyk, A.M., Savchuk, V.S., 2013. *Innovations: Theoretical mechanism of development and commercialization*. Kiev. KNEU. 394p.
18. Palyvoda, A., 2015. *Economic Code of Ukraine, the current legislation as amended and supplemented*. Kiev. Condor. 189 p.
19. Osovskaya, A.V., Osovskyy, O.A., 2013. *Fundamentals of Management*. Kiev. Condor. 664 c.
20. Denisov, V.T., Medvedev, J.P., Denisov, D.D., Resnick, A.E., 2010. *The essence of the effectiveness*. Increase Povolzhskii trade-economic magazine № 3. Moscow. Abi. P. 6-13.
21. Solodkaya, M.S., 2016. *Reliability of, Efficiency, Quality management systems*. Available at: <http://quality.eup.ru/MATERIFLY10/gsm.html>. [Accessed 15 May 2017]
22. Emerson, G., 1992. *Twelve principles of productivity*. Moscow. Economics. 224 p.
23. Sukharev, O.S., 2008. *Theory of the effectiveness of the economy*. Investments № 11. St. Petersburg. Rabbi. P. 9-17.
24. Prokhorov, A.M., 1989. *Soviet Encyclopedic Dictionary* 1st Ed. Moscow. Abi 1583 p.
25. Chizhov, E.N., Brezhne, A.N., 2009. *The problem of interpretation of the effectiveness as economic category*. Fundamentals of Management № 4. [online] St. Petersburg. Available at: <http://www.techros.ru/text/2921> [Accessed 11 May 2017]
26. Mocherny, B., 2000. *Economic Encyclopedia: in 3 vol.* 1st ed. Kiev. Center "Academy". 864 p.
27. Sinitsyna, T.A., 2004. *Comments of the effectiveness of the enterprise management systems approach*. Odessa. ONEU, 187 p.
28. Petrov, I.V., 2003. *Evaluation of the effectiveness of management activities in the coal industry*. Donetsk. Visla. 192 p.
29. Ustenko, O.L., 1999. *Economy business*. Kiev: AIDP, p. 69.
30. Sheremet, A.D., 1996. *Financial analysis*. Moscow. INFRA, 176 p.
31. Ansoff, I., 1989. *Strategic management*. Moscow. INFRA. 358 p.
32. Meskon, M. Albert, M. Hedouri, F., 1999. *Fundamentals of Management*. Moscow. Delo, 800 p.
33. Thomson A., 1998. *Economics firm*. Moscow. Binom, 544 p.
34. Gontareva, I.V., Nyzhehorodtsev, R.M., 2012. *The concept of the evaluation of the effectiveness of development enterprises* Economy of development №3. Kharkiv. INZHEK. P. 47-54.
35. Ammosov, Y.P., 2005. *Venture capitalism: from the source to the present*. St. Petersburg. Phoenix. 327 p.

L. Yarosh-Dmytrenko, PhD in Economics, Assistant
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2017/193-4/8>
p. 50-57

ADVANCING INTERNATIONAL COMPETITIVENESS AS A FACTOR OF DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL ENTERPRISE

In the article the problem of advancing the international competitiveness of industry has been highlighted in the context of the impact on getting out the crises in the country and forming preconditions for economic growth. The study is based on an empirical basis of metallurgical industries of Ukraine, which has traditionally focused largely on international markets. The advancing international competitiveness of these enterprises is particularly topical and important for getting over the crisis and forming a trajectory of economic development of the country. The system of the factors has been represented and analysed, the priorities for advancing the international competitiveness of metallurgical industry JSC "Zaporizhstal". Recommendations to improve the competitiveness of the analysed enterprise have been formulated and common priorities for improving the international competitiveness of steel companies determining the possibility of positive impact on getting over the crisis and economic development at the level of companies, as well as at the level of Ukraine's economy have been identified.

1. Porter, M., 2005. On competition. Moscow, Williams, 2005, 608 p.
2. Burkyn'skyi, B., 2006. Innovative production level and competitiveness of the steel industry Ukraine, Yekonomika Ukraïni, 4, 4-15.
3. Yamnenko, H., 2016. Innovative aspects of the providing competitiveness of enterprises // Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya: Ekonomika. [Online] 178, 47-52. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2016/178-1/8>
4. Majaro, S., 1987. International marketing. Moscow, International Relationships, 1987, 274 p.
5. Hunt, S.D. & Morgan, R.M., 1995. The Comparative Advantage Theory of Competition. *Journal of Marketing*. [Online] 59(2), 1-15. DOI: <http://doi.org/10.2307/1252069>
6. Kotler, F., 2001. Marketing in the third millennium: How to create, conquer and retain the market. Moscow OOO "Izdatel'stvo AST", 2001, 272 p.
7. Guerrieri, L., 2008. International Competition and Inflation: A New Keynesian Perspective. *Board of Governors of the Federal Reserve System International Finance Discussion Papers*. [Online] 918, 2-46. Available from: <http://www.federalreserve.gov/pubs/ifdp/2008/918/ifdp918.pdf>

8. Pererva, P.G., 2012. A complex approach to the management of competitiveness of the industrial production. *Ekonomichni nauky. Ser. : Ekonomika ta menedzhment. Zbirnyk naukovykh prats'*. Luts'kyy natsional'nyy tekhnichnyy universytet, 9(34), part 2, 24-34.
9. Savchuk, S.I., 2007. Fundamentals of the theory of competitiveness: monograph. Mariupol, Renata, 2007, 520 p.
10. Vergun, V.A., Kredisov, A.I., Berezovenko, S.M. and others, 2009. International business: a textbook for students. 2d ed. Kyiv, Kyiv. univ., 623 p.
11. Kozenkov, D.E., 2013. Analysis of Steel Ukraine: current problems and ways of development. *Efficient economy*. [Online] 8. Available from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_8_9
12. Amosha, A.I., 2013. Ukrainian metallurgy: modern challenges and development prospects: monograph. Donetsk, Ins-t ekonomiki prom-sti, 114 p.
13. Azoev, G.P., 2000. Competitive advantages of a company. Moscow, "Tipografiya "Novosti" 256 p.
14. Fyliuk, G., 2013. Problems and way of increase of ukrainian companies' competitiveness under globalization // *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya: Ekonomika*. [Online] 151, 5-8. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2013/151-10/1>
15. Shvydanenko, A.A., 2007. Global competitiveness: theoretical and applied aspects: monograph. Kyiv, KNEU, 2007, 312 p.
16. Kalinina, V.N. & Pankin, V.F., 1998. Mathematical statistics. 2d ed. Moscow, Higher Education, 332 p.
17. Adamanova, Z.O., 2005. Innovative strategies of economic development in the conditions of globalization: monograph. Simferopol, KRYMUCHPEDGYH, 504 p.
18. Kostyuk, L.A., 2012. Theoretical and methodological foundations for competitiveness evaluation, *Zbírnik naukovikh prats' Tavriys'kogo derzhavnogo agrotekhnologichnogo universitetu. (Yekonomichni nauki)*, Volume 2, 22-30.
19. Klimenko, S.M., Dubrova, A.S., Barabas, D.O., 2006. Management of competitiveness of the enterprise: teach. guidances. Kiyv, KNEU, 527 p.
20. Pogrebnyak, D., 2011. Diagnostic Techniques competitiveness of enterprises. *Problemi pidvishchennya yefektivnosti infrastrukturi. Zbírnik naukovikh prats'*, 32, 45-51.
21. Sokolov, L.V. & Veryasova, G.M., 2011. Experience evaluating the competitiveness of enterprises: Theory and graphics support, *Aktual'ni problemi yekonomiki*, 12, 289-302.
22. Gradova, A.P., 1999. Economic Strategy of the firm. St. Petersburg, Spetslyteratura, 589 p.
23. *Scientific and innovation activity in Ukraine in 2015. Statistical Collection. 2016*, K.: State Statistics Committee of Ukraine, 2016, 257 p.
24. Dan'ko, M., 2007. Reorganization of enterprises in the context of forming corporate structures, *Yekonomika Ukraïni*, 1, 64-70.
25. Kaparulina, I.M., 2015. Enterprise development: concept and technology research: Monograph, Kyiv, Lear-K, 432 p.

INFORMATION ABOUT AUTHORS (META-DATA)

Жихор Олена Борисівна – доктор економічних наук, професор, кафедра економіки підприємства, бізнес-адміністрування та регіонального розвитку, Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Харків, Україна

Контактна інформація: abyss.olena@gmail.com

Жерлицин Дмитро Михайлович – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, ПрАТ "ПВНЗ "Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій", Запоріжжя, Україна

Контактна інформація: dzherlitsyn@gmail.com

Жихор Елена Борисовна – доктор экономических наук, профессор, кафедра экономики предприятия, бизнес-администрирования и регионального развития, Харьковский национальный университет городского хозяйства имени А.М. Бекетова, Харьков, Украина

Жерлицын Дмитрий Михайлович – доктор экономических наук, доцент, заведующий кафедры финансов, банковского дела и страхования, ЧАО "ЧВУЗ" Запорожский институт экономики и информационных технологий", Запорожье, Украина

Zhykhor Olena – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Department of Enterprise Economics, Business Administration and Regional Development, O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Kharkiv, Ukraine

Zherlitsyn Dmytro – Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor, Head of Finance, Banking and Insurance Department, Zaporizhzhya Institute of Economics and Information Technologies, Zaporizhzhya, Ukraine

Задорожна Руслана Павлівна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра економіки, підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, Білоцерківський національний аграрний університет, Біла Церква, Україна

Контактна інформація: 098-665-68-55, rzadorozhna@i.ua

Задорожная Руслана Павловна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра экономики, предпринимательства, торговли и биржевой деятельности, Белоцерковский национальный аграрный университет, Белая Церковь, Украина

Zadorozhna Ruslana – PhD in Economics, Associate Professor, Department of Economics, Entrepreneurship, Trade and Exchange Activity, Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva, Ukraine

Ігнатович Неллі Іванівна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра підприємництва, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Контактна інформація: (044)521-35-47, kaf_pidpr@ukr.net

Ігнатович Нелли Ивановна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра предпринимательства, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

Ignatovych Nelly – PhD in Economics, Associate Professor, Department of Entrepreneurship, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Кафка Софія Михайлівна – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Івано-Франківськ, Україна

Контактна інформація: 067-509-22-91, (0342)77-72-17, Kafka@i.ua

Кафка София Михайловна – кандидат экономических наук, доцент, заведующий кафедрой учета и аудита, Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа, Ивано-Франковск, Украина

Kafka Sofiia – PhD in Economics, Associate Professor, Head of Department of Accounting and Audit, Ivano-Frankivsk National Technical University of oil and gas, Ivano-Frankivsk, Ukraine

Козюк Віктор Валерійович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії, Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, Україна

Длугопольський Олександр Володимирович – доктор економічних наук, професор, Київська школа економіки, Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, Україна

Контактна інформація: 067-163-29-40, dluhopolsky77@gmail.com

Козюк Виктор Валериевич – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой экономической теории, Тернопольский национальный экономический университет, Тернополь, Украина

Длугопольский Александр Владимирович – доктор экономических наук, профессор, Киевская школа экономики, Тернопольский национальный экономический университет, Тернополь, Украина

Kozyuk Viktor – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Chief of Economic Theory Chair, Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine

Dluhopolskyi Oleksandr – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Kyiv School of Economics (KSE), Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine

Прунцева Гелена Олександрівна – кандидат економічних наук, керівник ГО "Інституціональні реформи"

Контактна інформація: 063-127-36-54, gelena2020@ukr.net

Прунцева Гелена Александровна – кандидат экономических наук, руководитель ОО "Институциональные реформы"

Pruntseva Gelena – PhD in Economics, Head of PO "Institutional reforms"

Чередник Анна Олегівна – аспірант, кафедра підприємницької діяльності, Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця, Харків, Україна

Контактна інформація: 093-409-48-08, (057)706-11-14, AnnetBlejkk@gmail.com, AnjutaLysjakova@mail.ru

Чередник Анна Олеговна – аспірант, кафедра предпринимательской деятельности, Харьковский национальный экономический университет им. Семена Кузнеця, Харьков, Украина

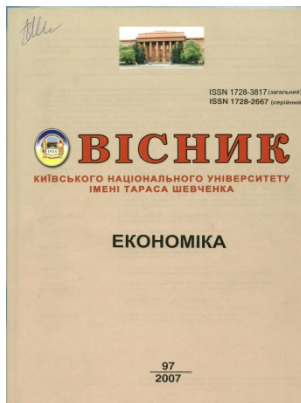
Cherednik Anna – PHD student, Department of entrepreneurship, Simon Kuznets Kharkov national university of economics, Kharkov, Ukraine

Ярош-Дмитренко Людмила Олексіївна – кандидат економічних наук, асистент, кафедра міжнародної економіки та маркетингу, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Контактна інформація: (044)257-92-91, 097-131-20-68, yljuda@ukr.net

Ярош-Дмитренко Людмила Алексеевна – кандидат экономических наук, ассистент, кафедра международной экономики и маркетинга, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

Yarosh-Dmytrenko Liudmila – PhD in Economics, Assistant, Department of International Economics and Marketing, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – це рецензований, цитований у міжнародних наукометричних базах науковий журнал, що видається із 2017 року шість разів на рік і присвячений дослідженням в економічній сфері.

Журнал видається з 1958 року

Атестовано

Вищою атестаційною комісією України. Постанова Президії ВАК України № 241 від 09.03.16

Зареєстровано

Державною реєстраційною службою України. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 19866-9666ПР від 29.04.13

Засновник та видавець

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет".

Свідоцтво внесено до Державного реєстру

ДК № 1103 від 31.10.02

Адреса видавця: 01601, Київ-601, б-р Т. Шевченка

Індексується в таких міжнародних наукометричних базах та депозитаріях:

РИНЦ (E-Library), Science Index, Ulrich's Periodicals Directory, Google Scholar, RepEc, Socionet, Index Copernicus (ICV 2017 = 70,91), CyberLeninka, OCLC WorldCat, CrossRef, J-Gate, Microsoft Academic Search, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), Registry of Open Access Repositories (ROAR), The Directory of Open Access Repositories (OpenDOAR), IDEAS, EconPapers, CiteFactor (indexed), Maksymovych Scientific Library of Taras Shevchenko National University of Kyiv, National Library of Ukraine Vernadsky, Advanced Sciences Index, DOAJ, ProQuest, CitEc, RedLink, Real-Time Impact Factor, Infobase (India), Researchbib (Japan), MIAR (Spain) (ICDS = 6,5), Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Social Science Research Network, Scientific Indexing Services, Open Academic Journals Index, General Impact Factor (GIF) (pending), Journalindex, GIGA Information Centre, ESJI, International Services for Impact Factor and Indexing (ISIFI), Thomson Reuters ESCI (under evaluation), Cabell's (pending), Scopus (under evaluation)

DOI префікс: 10.17721 (з 2013)

"Вісник Київський національний університет імені Тараса Шевченка. ЕКОНОМІКА" вітає рукописи, що відповідають загальним критеріям значимості в зазначеній предметній галузі:

- оригінальні статті із фундаментальних і прикладних досліджень,
- тематичні дослідження,
- критичні відгуки, огляди, думки, коментарі й есе.

Проблематика:

- актуальні проблеми економіки й економічної теорії;
- менеджмент;
- маркетинг;
- міжнародна економіка й економічні відносини;
- облік, аудит та оподаткування;
- фінанси, банківська справа та страхування;
- підприємництво, торгівля та біржова діяльність;
- економіко-математичне моделювання та інформаційні технології в економіці.

Запрошуємо науковців до співпраці!

Статті збираються на постійній основі.

Тексти приймаються чотирма мовами:

українською, російською, англійською та німецькою.

Приймаємо файли на емейл visnuk.econom@gmail.com

або через форму на сайті: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua>

Наукове видання

ВІСНИК
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЕКОНОМІКА

Випуск 4(193)

Друкується за авторською редакцією

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали.

Формат 60x84^{1/8}. Ум. друк. арк. 8,0. Наклад 300. Зам. № 217-8416.
Гарнітура Arial. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № Е4.
Підписано до друку 30.08.17

Видавець і виготовлювач
Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"
01601, Київ, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43
☎ (38044) 239 3222; (38044) 239 3172; тел./факс (38044) 239 3128
e-mail: vpc@univ.kiev.ua
<http://vpc.univ.kiev.ua>
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02